

מסכת תמיד

פרק בשלשה מקומות

מאויב, ולא מלסטים⁽¹⁾ מצוה לשומרו. שאין שמירתו אלא כבוד לו. שהרי אינו דומה לפלטרין [ארמון] שיש עליו שומרין, לפלטרין שאין עליו שומרין⁽²⁾!

ושמירה זו מצותה כל הלילה⁽³⁾!

ואם ביטלו שמירה זו, עברו בלא תעשה, מלבד מה שביטלו מצות עשה.

שנאמר "ושמרתם את משמרת הקדש". ולשון "שמירה" — אזהרה הוא [כדאיתא בעירובין צו. — כל מקום שנאמר "השמר"

כה-ב מסכת תמיד עוסקת בענין סדר הקרבת התמיד.

כהקדמה למעשה עבודת הכהנים בקרבן התמיד, מתבאר בה תחלה סדר שמירת המקדש בלילה על ידי הכהנים, וכמו כן מתבאר בה מקום לינתם של הכהנים בלילה.

מתניתין:

שמירת המקדש מצות עשה היא.

ואף על פי שאין במקום המקדש פחד

אליכם⁽¹⁾.] אלא שטעם זה מתאים רק לשמירת המשכן. אבל במקדש, שהיו שערו מסוגרים, ליכא להאי טעמא.

ויעויין באבני נזר שם שכתב, דלפי הטעם שיש לשמור כדי למנוע כניסת טמאים, יש מקום לומר שאף בזמן הזה נוהגת מצות שמירה על מקום המקדש. שהרי פסק הרמב"ם דאף בזמן הזה, הנכנס לשם בטומאה חייב.

אלא דבחינוך מצוה שפח איתא להדיא, דמצות השמירה נוהגת רק בזמן הבית.

3. אבל המפרש כתב, דהשמירה היתה בין ביום ובין בלילה.

וכתבו המשנה למלך והבאר שבע שדבריו תמוהים.

וצריך עיון מקורם, במאי דפשיטא להו

1. וכן אינו מפני חשש גניבה, שהרי אין עניות במקום עשירות. ואם היו נגנבים כלי המקדש, היו קונים אחרים תחתיהם. ומשום זה לא היו מצריכים שמירה. מפרש ורא"ש.

אכן, אף שמשום כך אין צריך שמירה, מכל מקום צורת השמירה היתה כדרך ששומרים מפני הגנבים, שזהו דרך כבוד. אבני נזר, יורה דעה חלק ב סימן תמט.

2. ובמורה נבוכים חלק ג פרק מה, כתב עוד בטעם השמירה, שהיא בשביל שלא יכנסו לשם טמאים ושאר האסורים בביאת מקדש.

ובביאור הגר"א כתב, דהטעם לשמירה מפורש בפרשת קורח. [ונראה דכוונתו להא דכתיב "ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד לכל עבודת האהל, וזר לא יקרב

הקטורת.

ב. בבית הניצוץ, הקרוי כן, משום שהיה בנוי כמין אכסדרה הפתוחה מרוח אחת, והיו מנצצין בו ניצוצי חמה. [רא"ש].

ג. בבית המוקד, הקרוי כן, משום שהיו בו תמיד מדורות גדולות, בשביל שיתחממו בהן הכהנים שהיו מהלכין ברגל יחפה⁽⁶⁾.

בבית אבטינס ובבית הניצוץ היו "עליות", שהיו בנויות [בחלקן] מעל לאויר העזרה⁽⁷⁾. ושם היו שומרים הכהנים. והטעם שהיו

או "פן" או "אל", אינו אלא לא תעשה]. הא למדת, ששמירת המקדש היא מצות עשה, וביטול שמירתו היא עבירת לא תעשה!

ומצות שמירתו היא, שיהיו הכהנים שומרים אותו מבפנים⁽⁴⁾, והלויים שומרים אותו מבחוץ⁽⁵⁾! [רמב"ם, ריש פרק ח' מהלכות בית הבחירה].

א. בשלישה מקומות היו הכהנים שומרים בבית המקדש.

א. בבית אבטינס, ששם היתה לשכת מפטמי

המקדש!

ומשמע, דמלבד מצות שמירת מקדש, עבודת הלויים היא. כתבי הגרי"ז.

והמנחת חינוך שם בפשיטות, דלאו עבודה היא, ולכן היא כשרה אף בכהנים בעלי מומין.

5. ובחינוך שם איתא, "שנצטוו הכהנים והלויים לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד". וכן משמע מהרמב"ם במנין המצוות, שכתב "שלא להשבית השמירה מסביב למקדש". ובפירוש המשניות בפרק ה משקלים כתב להדיא "שומרין סביב למקדש ומקיפין אותו".

6. כן פירש רש"י ביומא טו. ורבינו חננאל פירש, שמשם היו נוטלין אש למזבח. והיתה שם אש תמיד כדי להדליק ממנה את האש שעל המזבח אם תכבה. שאף על פי שאש ירדה מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט.

7. ואף דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, העליות לא נתקדשו בקדושת עזרה. ולפיכך הותרו הכהנים לישב ולשמור שם. מפרש.

והביא הראב"ד משם רבי שמואל חסיד, שבנו עליות אלו בשביל שיוכלו השומרים לשבת שם.

דשמרו רק בלילה. והרי מדמינן ליה לפלטרין של מלך, והתם איכא שומרים גם ביום. מנחת חינוך שם.

וכתב הרש"ש בריש מסכת מדות שהמקור לזה הוא מכך שעצם דין שמירה במקדש ילפינן משמירתם של אהרן ובניו במשכן, כדאיתא לקמן. ובהכרח שאהרן ובניו לא שמרו ביום אלא בלילה בלבד. שהרי ביום היו צריכים לעבוד. ולא היו אז כהנים אחרים מלבדם.

ולטעם המובא לעיל, שמתרת השמירה היא למנוע כניסת זר למקדש, נוהגת השמירה אף ביום. ליקוטי הלכות.

4. והאבני נזר שם, כתב להוכיח מדברי הרמב"ם בפרק ג מכלי המקדש, ששמירה זו נחשבת לעבודה.

וכן מוכח מהא דמשמע מדברי הרמב"ם והמשנה למלך, שהשמירה היתה נעשית בבגדי כהונה.

אלא דמדברי הרא"ש והמפרש במתניתין, דסברי דהשמירה היתה על ידי קטנים, מוכח דלאו עבודה היא.

אכן בשמירת הלויים, נראה מדברי הרמב"ם שעבודה היא. דכתב בפרק ג מכלי המקדש הלכה ב: עבודה שלהם, שיהיו שומרין את

במקום גבוה, כאמור].

ובית המוקד – בית גדול היה בצפון העזרה, והיו מסביבו ארבע לשכות, שהיו פתוחות אליו. שתיים מהלשכות היו בנויות בסמוך למקדש, בתחום הר הבית, במקום שלא התקדש בקדושת המקדש, והיו בנויות בחול. ושתיים מהלשכות היו בנויות בקודש בעזרה.

[ויש אומרים שמקום בית המוקד עצמו התחלק, שהיה חציו בנוי בקודש וחציו בנוי בחול].

והיו הכהנים שומרים בלשכות הבנויות בקודש⁽¹¹⁾, והלויים בלשכות שבחול.

שומרים שם כי לשמירת הכהנים צריך מקום גבוה, כדרך שומרי העיר⁽⁸⁾. כדמייתי לקמן מקרא, שהכהנים שמרו למעלה, והלויים למטה, אצל השער.

והרובים, ילדים, שומרים שם! שלא היו שומרים שם אלא כהנים קטנים הפחותים מי"ג שנים⁽⁹⁾. אבל גדולים הראויים לעבודה אינם רוצים לשמור, וגם אין מניחים אותם לשמור בשביל שלא יתבטלו מלעבוד.

ואילו בית המוקד, שגם עליו היו עומדים בשמירה, לא היה "עליה", אלא היה בנוי על גבי כפה של אבנים, בשביל שיהיה מקומו מוגבה⁽¹⁰⁾. [שהרי השמירה צריכה להיות

שמירת הלויים שהיה למטה, מחוץ לעזרה. ליקוטי הלכות.

9. כן כתב המפרש. והמשנה למלך בפרק ח מבית הבחירה הלכה ה תמה, איך יתכן שתנתן השמירה שהיא מצות עשה, לקטנים שאינן בני מצוה?

לכך פירש, דמיירי מכהנים בני יג שנים ויום אחד ופחותים מעשרים שנה, שעדיין לא מטו לכלל עבודה לכתחלה. וכן משמע מפסקי התוספות כאן.

10. מפרש. אבל מהרמב"ם והברטנורא נראה שפירשו, שהיה בנוי על הארץ, וצורתו היתה כעין כיפה, שהיתה תקרתו עגולה.

עוד הובא בראב"ד בשם תוספות שאף בית המוקד היה עליה. אלא שהוא דחה דבריהם.

11. כן כתב הר"ש בריש מדות. ותימא, איך היו יכולים השומרים לשבת שם, והרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד. ויש ליישב, דלא היו לשכות אלו בנויות בתוך

שאלו היו שומרים למטה, בבית אבטינס עצמו, לא היו יכולים לישב לפי שלשכת אבטינס היתה קדושה בקדושת עזרה. שהרי שם היו מפטמין את הקטורת, וקיימא לן דפיטום הקטורת נעשה בעזרה. כדכתיב "קודש תהיה לכם", ללמד שכל מעשיה בקודש יהיו.

ודחה הראב"ד פירושו, וכתב דעליות אלו היו קדושות בקדושת עזרה. ואפילו הכי הותרו השומרים בישיבה. שכל דבר שהצריך הכתוב לעשות בעזרה, ואי אפשר לו להיעשות אלא בישיבה, מותר בישיבה. ומה שעשו עליות, היה בשביל שלא יהיה המקום צר.

8. כן הוא במפרש. אבל הרמב"ם לא הזכיר פרט זה. אלא כתב "הכהנים שומרים אותו מבפנים והלויים מבחוץ". [והוא לשון הספרי].

ונראה דמפרש, דאין יתרון העליות במה שהם מקום גבוה, אלא שהיו בנויים בתוך שטח העזרה. והיינו דנקט "מבפנים". ואף שעליות לא נתקדשו, מכל מקום חשובים הם יותר ממקום

ומפתחות העזרה היו בידם! כלומר, ברשותם. שטבלה של שיש היתה בבית המוקד, ותחתיה היו מונחים כל המפתחות. ואותם זקנים היו ממונים עליהם.

אבל פרחי כהונה [בחורים שכבר הגיעו לכלל עבודה] של אותו בית אב⁽¹²⁾, לא היו ישנים על הרובדים שבתוך החומה של בית המוקד, אלא היו מניחים איש כסתו בארץ, ושוכבים על קרקע בית המוקד⁽¹³⁾ בשטח שהיה בנוי בחול או בשתי הלשכות שהיו בנויות בחול.

ולא היו ישנים הכהנים בבגדי קדש, אלא היו פושטין את בגדי הכהונה קודם השינה,

ב. והיה בית המוקד מוקף ברובדין של אבן! שאבני הגזית של השורה התחתונה של חומת בית המוקד, לצדה הפנימי, היו בולטות מן הכותל ולפנים כעין אצטבאות. ושורת האבנים שמעליה היתה צרה ממנה, וכן הלאה. [ראה ציור], והיו כעין מדרגות, זו על זו.

וזקני בית אב שזמן עבודתם למחר, היו עולין על רובדין אלו, וישנים שם על מדרגות החומה של בית המוקד, בחציו שהיה בנוי בחול, [ויש אומרים שהיו ישנים בשתי הלשכות של בית המוקד שהיו בנויות בחול, שגם בהן היו רובדים].

המוקד, יחד עם זקני אותו בית אב. והיו מתחלקים ביניהם בשמירה. שבזמן שחלקם ישנים שומרים האחרים. וה"רובין" הם פרחי כהונה של אותו משמר, אלא שלא היה זמן עבודתן למחר. והם היו שומרים בבית אבטינס ובבית המוקד. וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם שם.

13. וכתב הראב"ד בפירוש ראשון שלא היו ישנים ממש, שהרי היו צריכים לשמור. אלא שכש אחד מהם נחלש, היה יושב ונח על כסתו. עוד פירש, שהיו ישנים לאחר שעמדו הזקנים לעבודתם. דאז כבר ליכא חיוב שמירה, לפי שאין שמירה אלא בלילה.

ובפסקי תוספות איתא: כהנים ולויים נחלקו למשמרות, וזמן קבוע היה להם לישון. ואם מצאו הממונה לכהן שישן יותר, חובטו במקל ושורף בגדיו! ובאו ליישב בזה תמיהת הראב"ד הנ"ל. ולכך כתבו, דאף השומרים עצמן היה להם זמן שינה.

ועוד תירצו דלא היו שומרים כולם ביחד, אלא אחד מהמשמר היה ישן ואחד שומר. [על

העזרה, אלא קידשו אותן בית דין בקדושת עזרה. והקילו בהם שלא יהיה להם קדושת עזרה ממש לענין ישיבה ושינה.

עוד יש לומר, שלא בתוכם ממש ישבו, אלא לפניהם. חק נתן שם.

וכבר עמד על זה הראב"ד, וכתב על פי שיטתו שהובאה לעיל בהערה 7, דהיכא דאי אפשר בלא ישיבה, מותר.

12. ומשיטת המפרש נראה, שהם לא היו בכלל השומרים, אלא מעובדי העבודה היו.

אבל ברמב"ם שם מבואר, דאף הם היו מהשומרים.

והראב"ד פירש, שבבית המוקד היו שומרים פרחי כהונה, ולא הרובים. שמשום שקדושתו חמורה יותר מבית אבטינס ובית הניצוץ, שהרי מקצתו בנוי בקודש, ולכן צריך שישמרוהו כהנים שהגיעו לכלל עבודה. שהם יותר בני דעת.

ובליקוטי הלכות כתב, דהרובין ופראי כהונה היינו הך הם. אלא שפראי כהונה קרי לאלו שהיו מוכנים לעבוד למחר. ולפיכך מקומם היה בבית

ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהם, ומתכסין בכסות בגדי חול של עצמן.

כ-א ג. ואם אירע קרי לאחד מהן ונטמא, הרי הוא יוצא ויורד, והולך לו במסיבה [עמוד של בנין, שבתוכו מדרגות מסובכות] ההולכת תחת הבירה [המקדש].⁽¹⁾ לפי שאסור לבעל קרי לשהות במחנה לוי [הר הבית]. ועשו מחילה זו, בשביל שירד בה וילך לבית הטבילה ולא ילך דרך הר הבית. ומותר לו לשהות בה לפי שמקום המחילות שמתחת להר הבית לא נתקדש⁽²⁾.

ונרות היו דולקין מכאן ומכאן לאורך המחילה, כדי להאיר לו, עד שהוא מגיע לבית הטבילה.

ומדורה היתה שם, בשביל להתחמם בה לאחר שטבל.

ובית הכסא של כבוד היה שם, אצל בית הטבילה⁽³⁾. ונקרא "של כבוד", משום שהיתה לו דלת.

וזה היה כבודו — שאם מצאו אדם נעול, בידוע היה שיש שם אדם, וחוזר לאחוריו. ואם מצאו פתוח — בידוע שאין שם אדם, והיה יכול להכנס שם ולעשות צרכיו.

ירד הכהן שנטמא בקרי, וטבל בבית הטבילה. ועלה ונסתפג, ונתחמם כנגד המדורה שבבית המוקד.

ולאחר שנטהר, בא וחזר לבית המוקד, וישב לו אצל אחיו הכהנים, עד שהיו השערים של העזרה נפתחים⁽⁴⁾.

וכשנפתחו, הרי הוא יוצא והולך לו לביתו. לפי שטבול יום הוא עד הערב, ואסור בעבודה.

ד. משעלה עמוד השחר, היו תורמים את תרומת הדשן מעל גבי המזבח. והיא העבודה הראשונה בכל יום. והיו מטילים גורל בין כהני בית אב של אותו יום, מי מהם יזכה בה.

וכל מי שהיה מכהני אותו בית אב שהוא

פי המשנה למלך, שם הלכה ו'.

3. ועשו שם את בית הכסא, משום שצריך להטיל מימיו קודם טבילה. שאם לא כן, היה נטמא שוב לאחר שיטיל מימיו. וכדנתן במקואות "בעל קרי שטבל ולא הטיל מים, לכשיטיל מימיו, הריהו טמא". ראב"ד ורא"ש.

4. ואף על פי שטבול יום אינו נכנס למחנה לוי, מותר לו לשהות שם עד שיאיר היום. לפי שאין איסור זה אלא מדרבנן, ולא הטריחוהו חכמים לצאת בלילה. מפרש.

והרא"ש כתב בשם רבינו תם, דלא גזרו אלא למי שנטמא חוץ למקדש, שלא יכנס. אבל אם נטמא בפנים, אינן זקוק לצאת. ור"י תירץ, שלא גזרו אלא על החיל ועל

1. ופליגי בה רבי יוחנן וריש לקיש. חד אמר: כל המקדש כולו קרוי בירה. ולדידיה, היתה המחילה הולכת תחת המקדש, וראשה השני פתוח חוץ לעזרה, למקום הטבילה. וחד אמר: מקום יש בהר הבית ובירה שמו. ולדידיה, היתה המחילה נמשכת תחת אותו מקום.

2. ואפילו לרבי יוחנן דאמר "מחילות שתחת היכל, קודש", הני מילי בפתוחות לעזרה. אבל מחילות הפתוחות להר הבית, הרי הן חול.

והיה הממונה בא, ודפק עליהן על שערי הר הבית, והן [השומרים] פתחו לו. ואחר כך דפק על שערי בית המוקד, ופתחו לו.

אמר להן הממונה לכהנים: מי שטבל – יבא ויפיק, ישתתף בגורל!

הפיסו⁽⁶⁾ בחציו המקודש⁽⁷⁾ של בית המוקד⁽⁸⁾. וזכה מי שזכה בתרומת הדשן.

גמרא:

שנינו במתניתין: בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש.

רוצה להשתתף בגורל כדי לזכות לתרום את הדשן – היה משכים וטובל, עד שלא יבא הממונה על הגורל! שאם יעלה בגורל, יהיה מוכן לעבודה זו. שהרי אין אדם נכנס לעזרה עד שיטבול, ואפילו אם הוא טהור.

וכי באיזה שעה הממונה בא?

לא כל העתים שוות.

פעמים שהוא בא מ"קרות הגבר", שהוא בשליש של החצי השני של הלילה. ופעמים שאינו בא בשעה ההיא. אלא, או פמוך לו לזמן זה מלפניו, או סמוך לו מאחוריו, ואין לכך שעה קבועה. אבל באמצע הלילה אינו בא כלל⁽⁵⁾.

עזרת הנשים. אבל על כל שאר מחנה לוי לא גזרו. ויעויין עוד בראב"ד במה שכתב בזה.

5. והראב"ד פירש, דבתמיה קאמר. וכי יודע הוא באיזה שעה הממונה בא? והרי אין לכך שעה קבועה. לפיכך צריך הוא להשכים ולטבול בזמן מוקדם ביותר, שברור לו שלא יגיע בו הממונה, כדי שעד שיבוא הממונה יהיה טבול ומוכן לעבודה.

6. דאין מטילים פייס אלא בקודש. כדכתיב "בבית אלהים נהלך ברגש". ודרשינן דאתי האי קרא לדין לפייס [שהיה משמיע קול המון עם רב ומעורר רגש. ויש בזה משום כבוד למלך], שיש לו להעשות בבית אלהים. [יומא כה א].

ולא היו מפייסים בעזרה גופה משום שכך היה מעשה הפייס:

היו כל כהנים עומדים בעיגול והממונה היה נוטל מצפנת של אחד מהן, לידע שממנו מתחיל המנין, ומוציא איזה מספר מפיו. ואותו כהן שבו היה מסתיים המנין היה זוכה בפייס. וגנאי הוא

לעמוד בעזרה ללא מצנפת.

ועוד, שהיו צריכין כולם לעמוד בעיגול. ואם היו עושין כן בעזרה, היו אחוריהם אל ההיכל, וגנאי הוא. מפרש. וכן איתא בתוספות שם.

7. מפרש. אכן מדברי הרא"ש יש להוכיח, שהיה הפייס בחול. דכתב בטעמא ד"כל הרוצה להפיס משכים וטובל", משום שיהיה מזומן מיד לעבודה. או דחיישינן שמא ימהר ויכנס לעזרה בלא טבילה, מחמת חיבוב המצוה. ואי נעשה הפייס בעזרה, הא לא צריך לכל זה. דתיפוק ליה משום דכל הנכנס לעזרה צריך טבילה. מקדש דוד. ויעויין עוד בגבורת ארי, יומא כ"ד.

8. ואף על גב דשאר פייסות היו בלשכת הגזית, התם היינו טעמא, מפני שאותן הכהנים העומדים בעזרה היו קרובים ללשכת הגזית. אבל פייס זה היה קודם שירדו הכהנים לעזרה. מפרש.

אבל מהרמב"ם ריש פרק ו מתמידין ומוספין נראה, דאף פייס זה היה בלשכת הגזית. תוספות יום טוב.

והוינן בה: **מנא הני מילי** שהכהנים שומרים בשלשה מקומות⁽⁹⁾?

אמר אביי: אמר קרא, "והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו, שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל, והזר הקרב יומת". ואהרן ושני בניו, הרי שלשה. מכאן דשלש שמירות בעינן⁽¹⁰⁾.

ופרכינן: אמרי, אין הכי נמי, דשימור בעלמא אשכחן בהאי קרא דבעי. מיהו אנן הכי קמיבעיא לן: שהרי מתניתין קתני "בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש", דמשמע שהכהנים שומרים לחוד, מלבד מה שהלויים שומרים לחוד בעשרים ואחד מקומות אחרים. [כדתנן במדות].

ואילו בקרא דשמירה כהנים ולויים בהדי הדדי כתיב, וכדכתיב "משה ואהרן ובניו". ומשה לוי היה.

ומשנינן: אמרי, הכי קאמר קרא:

"והחונים לפי המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה — משה!"

והדר כתיב בסיפא דקרא "אהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל". שאהרן שמר בחד מקום, ובניו בשני מקומות נוספים. הרי שלשה מקומות בכהנים לבדם.

ומפרשינן: וממאי דהפסוק חצוי לשני חלקים, ורישיה וסיפיה לאו מאותו ענין מיירי? — מדכתיב בראש הפסוק "והחונים", וכתיב בתריה "שומרים". ומשמע, לויים "חונים" במקום אחד לחוד, וכהנים "שומרים" לחוד במקום אחר.

ושוב מקשינן: ואימא, כולהו [אהרן ושני בניו] בחד מקום לחודיה היו שומרים יחד. ואכתי מנלן שלשה מקומות?

ומשנינן: לא סלקא דעתך לומר כן. דהא כ"משה" דכתיב בהאי קרא משוינן להו. מה משה בחד מקום לחודיה, בפני עצמו ולא יחד עמהם, אף אהרן ובניו, כל חד וחד מינייהו היה שומר בחד מקום לחודיה, בפני עצמו.

רב אשי אמר: מסיפיה דקרא שמעינן, דבשלשה מקומות שמרו. דשלשה זמני שמירה כתיב ביה. א. "שומרים", ב.

9. אבל על גוף מצות שמירה לא קמיבעיא לן. דהא להדיא כתיב בפרשת קרח בלשון ציווי, "ושמרו את משמרת הקודש". וכן, "ושמרתם את משמרת הקדש". חק נתן.

ובבאורי הגר"א למשניות כתב, דמהאי קראי דכתיבי בפרשת קרח ליכא לאיתויי. דשם מפורשת הסיבה — כדי שלא יכנס זר למשכן. וטעם זה אינו נוהג במקדש, שהרי שעריו מסוגרים.

10. ואף דהאי קרא במשכן כתיב, הוא הדין למקדש. משום דמקדש איקרי משכן. ראב"ד. ויש לחקור, האם גם במה גדולה איקרי משכן, לענין מצות שמירה. מקדש דוד.

ופשטיגן: **תא שמע**, דתנן: אחד השערים שבצד צפון של העזרה, היה שער הניצוץ. וכמין אכסדרה פתוחה היה. ועליה בנויה על גבה של האכסדרה הזו. ובה היו הכהנים שומרים. לפי שכל ג' המקומות שהכהנים שומרים בהם, צריכים להיות מלמעלה. אבל כל עשרים ואחד מקומות של שמירת הלויים לא היו במקום גבוה, אלא מלמטה בגובה הקרקע⁽¹⁾.

ומקצתו של בית הניצוץ היה בנוי בעזרה, אלא שפתח היה לו לחול! למקום בהר הבית שלא היה קדוש בקדושת עזרה.

הרי קתני להדיא דעליה ממש היתה.

והוינן בה: **מנא הני מילי** שהכהנים שומרים מלמעלה והלויים מלמטה⁽²⁾?

"משמרת הקדש", ג. "למשמרת בני ישראל"⁽¹¹⁾. ואי רק בחד מקום שמרו, אם כן לא הוי אלא שמירה אחת.

כ-ב שנינו במתניתין: **בבית אבטינס ובבית הניצוץ היו עליות!**

איבעיא להו: האם עליות ממש הו, ככל העליות שבנויות מעל הבתים, והבית שתחתיהן עשוי לשמוש.

או דלמא, לא היה בית בנוי תחתיהן אלא היו בנויות על גבי עמודים או על מקום גבוה בעזרה. והא דקרי להו עליות, היינו משום דהו **מגבה גביחי** מקרקע העזרה, **בעליות**, לפי ששמירת הכהנים צריכה שתהיה במקום גבוה.

בפנים, שמרו הלויים מבחוץ. וכן כתב הר"ש בריש מדות.

ויעויין בב"ח שם, שתלה מחלוקתם בפלוגתא אביי ורבא לקמן כו א.

ועוד שיטה שלישית יש בזה, והיא שיטת פסקי תוספות והרא"ש, שבג' מקומות שמרו הלויים עם הכהנים יחד, ובי"ח מקומות נוספים שמרו לבדם. נמצא בין כולם כ"א מקומות.

ויעויין במשנה למלך שם, שהאריך בביאור כל השיטות.

2. כן איתא במפרש. והוא לשיטתו אדיל, דלא שמרו הלויים בג' מקומות ששמרו בהם הכהנים. אבל הרא"ש והראב"ד פירשו, דהכי הוינן בה: מנלן דשמרו הלויים גם בג' מקומות ששמרו הכהנים, והכהנים למעלה והלויים למטה?

וכשיטת הסמ"ג (הובאה לעיל בהערה 1) קיימא להו.

11. ובשלישי הגיבורים הלכה יז כתב, דבכל מקום היתה משמרת של עשרה כהנים. וכן במשמרת הלויים.

וכן משמע מהרמב"ם בפרק ח מבית הבחירה הלכה ד, שכתב "וארבע ועשרים עדה שומרין אותו בכל לילה תמיד, בארבעה ועשרים מקום". ואפשר שטעמו משום שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה". תפארת ישראל.

1. אבל לא קאי על בית הניצוץ עצמו. ששם לא שמרו הלויים כלל. שהרי לא חשיב ליה לקמן בהדי כ"א מקומות ששמרו בהם הלויים. מפרש. וכן היא דעת הרמב"ם בפרק ח מבית הבחירה הלכה ח.

אבל הסמ"ג בחלק העשין סימן קסה כתב, שהיו הלויים שומרים אף בג' מקומות ששמרו הכהנים, מלבד כ"א מקומות ששמרו לבדם: בבית אבטינס ובבית הניצוץ שהיו עליות, שמרו מתחתיהן. ובבית המוקד ששמרו בו הכהנים

ומשנינן: דתנו רבנן: נאמר לאהרן הכהן: "וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך, וילוו עליך וישרתוך, ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות" — בעבודתך שלך **הכתוב מדבר!** שישתתפו הלויים בעבודת הכהנים, ויהיו נטפלים להם.

ומנין אתה אומר "בעבודתך הכתוב מדבר", או שמא אינו מדבר הכתוב אלא בעבודתם של הלויים? וכגון בשירה ובמשא. והכי פירושא דקרא: שאתה תעשה את עיקר העבודה במזבח, והם יתחברו אליך "וישרתוך" בעבודה שלהם, שהיא משא כלי המשכן.

אי אפשר לומר כן.

שהרי כשהוא אומר לאחר מכן, "ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד לכל עבודת האהל" [בגמרא גרסינן: לכל כליו ולכל עבודתו ולא נמצא כן בקרא], הרי כבר פסוק זה בעבודתם אמור.

הא מה אני מקיים קרא ד"וילוו עליך וישרתוך"?

אלא ודאי, בעבודתך הכתוב מדבר⁽³⁾! ואין לך עבודת כהנים שהלויים משתתפים בה, אלא שמירה. ומדכתיב לשון "ילוו", משמע

דטפלין הם הלויים לכהנים בעבודה זו, ואין שומרים בגובה כמותם.

הא כיצד?

הכהנים שומרים מלמעלה והלויים שומרים מלמטה⁽⁴⁾.

שנינו במתניתין: בית המוקד כיפה. ובית גדול היה. והוא המקום השלישי של שמירת הכהנים.

ומקשינן: וכי חד שימור הוא דהוה ליה לבית המוקד?

ורמינהי: תנן: שני שערים היו בבית המוקד. שער אחד היה פתוח החוצה לחיל [חלק הר הבית הסמוך לעזרה, שהיתה לו קדושה בפני עצמה], ושער אחד שמצדו הפנימי, היה פתוח לעזרה.

ואמר רבי יהודה: בשער זה שנכנסים דרכו לעזרה, פשפש [פתח] קטן היה לו. שבו היו נכנסים מדי לילה לבלוש את העזרה! וכדאיתא לקמן, שקודם תרומת הדשן היו בודקים את העזרה, לראות אם הכל כתיקונו. ולפי שלא רצו לפתוח את דלתות העזרה קודם זמן התמיד, נכנסו דרך הפשפש.

3. והרא"ש על פי דרכו (לעיל בהערה 2) פירש: או אינו אלא בעבודתם, כלומר, בכ"א מקומות ששמרו בהם הלויים בפני עצמם, ולא יחד עם הכהנים בג' מקומות? ומשני, כשהוא אומר "ונלוו עליך ושמרו" ולא כתיב התם "ושמרו משמרתך", משמע דשמירתן היא בפני עצמה ולא יחד עם הכהנים. ואם כן, קרא ד"וילוו עליך וישרתוך" דכתיב ביה "ושמרו משמרתך", משמע

שישמרו גם עם הכהנים יחד.

4. ונסתפק הראב"ד:

האם במקומות ששמרו הלויים מהני אף שמירת הכהנים, שהרי יותר זריזים הם מהלויים. או דלמא, דוקא לויים בעינן באלו כ"א מקומות. כי היכי דתהווי היכרא דבמקומות היותר מקודשים שומרים הכהנים שהם יותר

וקשיא, הא בכל שער ושער של העזרה העשוי לכניסה ויציאה, בעינן שמירה. ומדהוו התם שני שערים, ליבעי שתי שמירות!?

אמר אביי: כיון דשני שערי בית המוקד, גבי הדרי הוו קיימי, אחד כנגד חברו, וגם סמוכים היו זה לזה [רא"ש], לכך סגי להו בחד שומר. שהרי אותו שומר דוי [רואה] להכא, ודוי נמי להכא, ורואה את שניהם כאחד.

שנינו במתניתין: מוקף רובדין של אבן!

והוינן בה: "רובדין" — מאי ניהו?

ומשנינן: גזרתא דאצטבתא [אבנים גזורות] הן. והיו בולטות מן הכותל. דסלקי בהו [שהיו עולין בהן] לשורת האבנים שמעליהן, שאף הן היו עשויות כאצטבתא, ומשמשות כמקום שכיבה.

וקא סלקא אדעתין, דלאחר שבנו את הכותל, היו מסתתים את האבנים כן.

ומקשינן: ומי הוּוּ מיפלגי אבנים בעזרה? והכתיב "והבית בהבנותו, אבן שלמה מסע נבנה". שבנו כל אבן בשלמותה, שכמו שהביאנו מההר, כך בנאוה. ולא הוסיפו לתקנה במקום הבניה.

אמר אביי: דמתקני לאבנים אלו קודם שהביאום לעזרה⁽⁵⁾. ומייתי מעיקרא, קודם הבנין, שני סוגי אבנים. אבני זוטרטא לשורה העליונה, ואבני רכרכתא לשורה התחתונה. כדכתיב "אבני עֶשֶׂר אמות ואבני שמונה אמות". ואותן שתי אמות שבין השורה התחתונה לשורה שמעליה, שימשו כאצטבה.

שנינו במתניתין: זקני בית אב ישינים שם, על הרובדין!

והוינן בה: ואמאי ישנו שם? ונעיילו מיטות לבית המוקד וישנו עליהם.

ומשנינן: לאו אורח ארעא לעיוולי מטות לבית המקדש.

שנינו במתניתין: פרחי כהונה היו ישנים איש על כסותו בארץ!

והוינן בה: אמאי התם, ברישא דמתניתין, קרי להו לכהנים הצעירים השומרים שם "רובים", ואילו הכא, קרי להו "פרחי כהונה"?

ומשנינן: אמרי, אין הכי נמי, דלאו היינו הך כז-א הם.

התם, בשומרי בית אבטינס ובית הניצוץ, דעדיין לא מטו למעבד עבודה במקדש —

זרזים. והכריע כהצד הב'.

"לא תבנה אתהן גזית" — במזבח אי אתה בונה גזית. אבל אתה בונה גזית בהיכל ובבית קדשי הקדשים. כי דוקא מזבח שנברא להאריך ימיו של אדם, והברזל נברא לקצרים, אינו דין שיבא מקצר על מאריך. מפרש.

ובסוטה מח ב פליגי בה רבי יהודה ורבי נחמיה. וכן אית ליה לרבי נחמיה. אבל רבי

5. והיו חותכין אותן בברזל. שכיון שהיה חוץ לעזרה, מותר לעשות כן. שלא נאמר "ומקבות וגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו", אלא בעזרה עצמה.

וכן איתא במכילתא, בהא דכתיב אצל מזבח

ותשע שמירות אלו היו מבחין לעזרה.

ושאר שלשת המקומות היו:

אחד בלשכת הקרבן [היא לשכת הטלאים, או שהיתה לשכה מיוחדת לבקר בה את הקרבנות ממומין. רא"ש].

ואחד בלשכת הפרוכת [שהיו אורגין שם את הפרוכת].

ואחד בלשכה שאחורי בית הכפורת [קדש הקדשים].

והוינן בה: מנא הני מילי דכ"א מקומות הוו?

אמר רב יהודה מסורא, ואמרי לה, במתניתא תנא: נפקא לה ממנין הלויים ששמרו במשכן בימי דוד. דכתיב התם, "למזרה, הלויים ששה. לצפונה, ליום (2) ארבעה. לנגבה, ליום ארבעה. ולאסופים שנים שנים. לפרבר למערב — ארבעה למסלה, שנים לפרבר". [ולהלן יתבאר לשון הכתוב]. ומדהו כ"א לויים, שמע מינה דככ"א מקומות שמרו. שאם במקום אחד, לא צריך כולי האי. ואם בשביל שתהיה השמירה בצוותא, הוי סגי בשני שומרים.

שלא שמרו שם אלא קטנים הפחותים מי"ג שנה — קרי להו "רובים". ד"נער", מתרגמינן "רביא".

אבל הכא, בכהנים שהיו ישנים בבית המוקד, דכבר גדולים הם, ומטי להו למעבד עבודה [שהרי לשם כך ישנו בבית המוקד, בשביל שיהיו מזומנים למחר לעבודה], קרי להו "פרחי כהונה" (1).

תנן התם: בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המוקד — בבית אבטינם ובבית הניצוץ ובבית המוקד.

והלויים שומרים בכ"א מקומות.

בחמשה מקומות — על חמשת שערי הר הבית.

בארבעה מקומות — על ד' פנתיו של הר הבית.

ותשע שמירות אלו היו מבפנים הר הבית.

ובחמשה, על חמשת שערי העזרה.

ובארבעה, על ארבע פנתיו.

שיהיו פני השומרים לצד מזרח כי משם מתחיל היום להאיר. וגזירת הכתוב היא. אי נמי, כדי לשמור על שער המזרח. שעיקר השמירה היא מחמתו, משום שמשמש לכניסה ויציאה של רוב הבאים למקדש. רא"ש.

והראב"ד פירש ד"ליום" היינו שישמרו שם כל היממה, בין ביום ובין בלילה. אבל בשאר מקומות לא שמרו אלא בלילה. (ויעויין לעיל כה ב בהערה 3).

יהודה סבר דבשמיר היו מתקנים את אבני בית המוקד. ודריש לקרא ד"והבית בהבנותו אבן שלמה מסע" — דברים ככתבן. ויעויין במשנה למלך פרק א' מבית הבחירה הלכה ח'.

1. כן כתב המפרש. ויעויין לעיל (כה ב הערה 9) בדעת החולקים.

2. והא דכתיב בצפון ודרום "ליום", פירושו,

להיות בצוותא הוא דתיב גביה דשומר שהיה שם, משום דהפרבר קאי באבראי, שאינו סמוך לשאר המקומות ששמרו בהם, ולכן לא ישב שם לוי אחד שומר לבדו.

אבל בכל יתר המקומות שמר לוי אחד בלבד, ולא הוצרכו לצוותא. משום שכמה שמירות היו בכל צד, והיו סמוכים זה לזה.

ומבארין: מאי "לפרבר"?

אמר רבה בר רב שילא: כמאן דאמר בנוטריקון, "כלפי בר". כלומר מבחוץ.

ואיבעית אימא: לעולם עשרים וארבע מקומות הוו התם, כדכתיב בהאי קרא. ו"שנים שנים" דכתיב באסופים, לעולם ארבעה הוי. וכן ב"פרבר" שני מקומות היו, ולא כדשנינן לעיל. אלא דבתלתא מקומות מינייהו, הויא שמירה דכהנים⁽⁵⁾. ורק בעשרין וחד מקומות, הויא שמירה דלויים⁽⁶⁾. [אבל ביותר משלשה, ליכא

ומקשינן: אמרי, והא הני הלויים השומרים המנייים בקרא — כ"ד הוו?!⁽³⁾ ששה במזרח, וארבעה בצפון, וארבעה בדרום, וארבעה במקום הקרוי בית האסופים [כדכתיב "שנים שנים"], וששה במערב, כדכתיב "לפרבר למערב — ארבעה למסלה, שנים לפרבר". כלומר, ששה שמרו כלפי הפרבר שמבחוץ, למערב. ארבעה במסלה [בסוף הבית למערב], ושניים בפרבר [בצד מערב, מבחוץ]. רא"ש.

אמר אביי: הרי קאמר קרא: "לאסופים שנים". ולא ארבעה כדקאמרת. והא דכתיב "שנים שנים", אינו אלא כפל לשון. שכן הדרך, לכפול את הלשון בסוף הפסוק⁽⁴⁾.

ושוב מקשינן: ואכתי עשרין ותרי הוו, ואמאי תנן "כ"א מקומות"?

ומשנינן: היאך שמירה דפרבר — חד מקום בלבד הוי. והא דכתיב ביה "שנים לפרבר", היינו משום דלוי אחרינא נוסף שם, וכדי

5. ולדעת תוספות שהובאה לעיל (כו ב הערה 1) צריך לומר, דאף שהיו בסך הכל כ"א מקומות, מונה פעמיים את שלשת המקומות ששמרו הכהנים והלויים יחד. שכל מקום מהם נחשב לשתי שמירות. רא"ש.

6. וששה שבמזרח היו: שנים בשתי הפינות המזרחיות של הר הבית, ושנים בשתי הפינות המזרחיות של העזרה, ואחד בשער המזרח שבהר הבית, ואחד בשער נקנור שבעזרת ישראל.

וארבעה שבצפון היו: בשער טדי שבהר הבית, ובשער הניצוץ שבעזרה, ובשער בית המוקד שבעזרה, ואחד בלשכת הקרבן או

3. ומכאן הקשה המשנה למלך לדברי הסמ"ג שהובאו לעיל (כו ב הערה 1), שכתב דהיו הלויים שומרים יחד עם הכהנים באותם ג' מקומות. דלדידה, מאי מקשינן "הני כ"ד הוו" אמתניתין דקתני "והלויים בכ"א מקומות"? והא מתניתין לא איירי אלא במקומות ששמרו הלויים לבדם.

וכתב, דאף לדעת הסמ"ג לא היו הלויים שומרים שם. אלא היו משרתים את הכהנים ששמרו שם. ולהכי מקשינן שפיר, דהא קרא לא איירי אלא משומרים, וכתיב דכ"ד הוו.

4. מפרש. והרא"ש פירש, דהכי קאמר קרא: "ולאסופים" שהם "שנים" (שני מקומות) — שומרים "שנים" היו.

והוינן בה: מאי שנא הר הבית דעבדינן לשמירתו מתוכו ולפנים, בין בשעריו ובין בפנינתיו, ומאי שנא עזרה דעבדינן לשמירתה מבחוץ לה, בין בשעריה ובין בפנותיה?

אמרי: הר הבית, דאי תמה [עייף] השומר מלעמוד ובעי למיתב, מצי יתיב, שהרי הותרה בו ישיבה — עבדינן לשמירה מתוכו. אבל עזרה דאי תמה השומר ובעי למיתב, לא מצי יתיב, דהא אמר מר: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. הילכך עבדינן לשמירה מבחוץ.

אמר מר: ה' — על ה' שערי העזרה.

ורמינהי: תנן: ז' שערים היו בעזרה. ג' בצפון וג' בדרום. ואחד במערב! ואמאי לא שמרו בכל ז' השערים, אלא בחמשה מהם בלבד (7)?

אמר אביי: תרי שערים מיניהו — לא

לאוקמא בכהנים. שהרי לא מצינו בהם יותר משלש שמירות. כדרשין לעיל, "שומרי", "משמרת", "למשמרת".

ושב מקשינן: איך אמרת דשמירת הכהנים היא מכלל עשרים וארבע השמירות? והא הכא בקרא, "לויים" הוא דכתיב!?

ומשינן: אף כהנים הם בכלל לויים, כדרבי יהושע בן לוי.

דאמר רבי יהושע בן לוי: בכ"ד מקומות נקראו הכהנים "לויים". וזה אחד מהן — "והכהנים הלויים בני צדוק"! ואף קרא דמייתי לעיל, אחד מאותם מקומות הוא.

שנינו לעיל: והלויים בכ"א מקומות. חמשה, על חמשה שערי הר הבית. וארבעה, על ארבע פנותיו — מתוכו. חמשה, על חמשה שערי העזרה. וארבעה, על ארבע פנותיו — מבחוץ.

ושמירת הלויים בבית אבטינס לא נחשבה במנין הכ"א, משום שכבר נכללה באחת מן הפינות. רא"ש.

ולדברי המפרש, לא היתה שם שמירת הלויים כלל. וגם לא בבית המוקד ובבית הניצוץ. ובמקום שני אלו מנה את שני שערי הקרבן.

7. והקשה הרא"ש לדעת רבינו תם (שהיא כדעת הסמ"ג) דכ"א מקומות הם מלבד ג' המקומות ששמרו הלויים עם הכהנים, מאי פריך? והרי שמרו בכל שבעת השערים. אלא שבית המוקד ובית הניצוץ לא נמנו, משום ששם לא שמרו לבדם.

ולמאי דפירש המשנה למלך בדעת הסמ"ג (הובא לעיל בהערה 3), אתי שפיר.

בלשכת הפרוכת שאחד מהם היה בצפון. וארבעה בדרום: שנים בשני שערי חולדה שבהר הבית, ושנים בשני שערי העזרה שבדרום, שער הניצוץ ושער המים.

וששה במערב: שנים בשתי הפינות המערביות של הר הבית דהיינו "שנים לפרבר", ושנים לשתי הפינות המערביות של העזרה, ואחד אחורי בית הכפורת, ואחד בשער המערבי של הר הבית, הקרוי שער קיפונסו.

וארבעה שבאסופים [דהיינו לשכות שנוספו על פי הנביא, וכתיב "שנים שנים לאסופים", משום שקודם נתוספו שתי לשכות ואחריהן עוד שתיים] היו: אחד בלשכת הקרבן או לשכת הפרוכת. ועוד שלשה מקומות ששמרו בהם כהנים. כן נראה מדברי הרא"ש.

בשלישה מקומות

והיינו תנא דמתניתין, דאמר: "הלויים שומרים בכ"א מקומות". וש"ש שיטות תנאים איכא בזה.

שנינו במתניתין: לא היו ישנים בבגדי קדש. אלא היו פושטין ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהם!

ודייקנין: שינה הוא דלא הותרה בבגדי כהונה. שמא יפיח בהן וגנאי הוא לבגדי קודש. אבל בהילוך הותרו. ומחלכין הכהנים בהם, אף שלא בשעת עבודה.

שמעת מינה: בגדי כהונה, ניתנו ליהנות בהן! ואין עוברים הכהנים בהנאת לבישתם שלא בשעת עבודה משום מעילה. משום דלב בית דין מתנה עליהם בשעה שהקדישום, שיקדשו על מנת שיהנו כהנים בלבישתן⁽⁹⁾.

ודחינן: אמרי, לאו ראייה היא מהכא. דלעולם, הוא הדין דאפילו הילוך בבגדי

צריכי שימור! והם שער הניצוץ ובית המוקד. שהרי שמרו שם הכהנים מלמעלה, ולא הוצרכו לשמירת הלויים⁽⁸⁾.

רבא אמר: פלוגתא דתנאי היא במנין שערי העזרה.

דתניא: אין פוחתין במקדש מי"ג גזברין [שוערין], ומז' אמרבלין שהיו ממונין על הכל, ואף על הגזברין.

רבי נתן אומר: למה אין פוחתין מי"ג גזברין? — משום שהם כנגד י"ג שערים שהיו במקדש!

דל חמשה שערים דהר הבית, ופשו להו תמניא שערים דעזרה.

אלמא, איכא תנא דאמר תמניא הוו. ופליג אתנא דמתניתין דמדות דקאמר "שבעה שערים היו לעזרה". והכי נמי, איכא תנא דאמר דחמשה שערים בלבד הוו לעזרה.

9. כן כתב המפרש. ונראה דהוא על פי דברי הגמרא בקידושין נ"ד. שהיו מתנין כן, מפני שלא ניתנה תורה למלאכי השרת. ואינם יכולים להפשיטן מיד בגמר העבודה, שלא ישהו עליהן אפילו כהרף עין.

אכן נחלקו בזה רש"י ותוספות שם ס"ו. דמרש"י נראה, דמהאי טעמא הותרה לגמרי מעילה בבגדי כהונה. וכן נראה מדבריו ביומא דף ס'.

אבל תוספות שם כתבו, דמהאי טעמא לא התירו אלא סמוך לזמן העבודה. אבל מיד כשיכולין לפושטם, היו צריכין להפשיטן. וכל שכן דלובשם לכתחלה שלא בזמן עבודה אסור. וכן כתבו ביומא שם. ולדבריהם, צריך עיון בדברי הגמרא כאן.

8. ומכאן הקשה הבאר שבע, לדברי הסמ"ג. שכתב דאף בג' מקומות ששמרו הכהנים שמרו נמי הלויים.

וכן כתב הב"ח בריש מדות, דלא יתכן בדעת אביי לומר כהסמ"ג.

אלא דכבר כתב המשנה למלך דלא קשה מידי. דהסמ"ג יפרש כמו שפירש רבינו שמעיה בריש מדות [וכן כתב הרא"ש], דהשניים דלא בעו שימור הם שני שערי הקרבן שהיו בצפון העזרה ובדרומה. שאותו שבצפון היה בין שער הניצוץ לבית המוקד, שהיתה בהם שמירה. ואותו שבדרום היה בין שער הדלק לשער המים, שאף הם היו שמורים. וכיון שהיתה שמירה בסמוך להם משני צידיהם, לא הוצרכו לשומרם.

שלא מתחת ראשו ממש, אלא לצד הראש. ולא חיישינן דילמא מיגנדר [מתהפך] בשנתו, ונפיל עליהו, ויהיו תחת ראשו, ויבואו לידי בזיון (11).

וקל וחומר הוא. מה בגדי כהונה, ששכיבה עליהם אסורה מדאורייתא משום מעילה, ואפילו הכי מותר להניחם כנגד הראש, ולא חיישינן דלמא מיגנדר ונפיל עליהו, ואתי לידי איסור דאורייתא — תפילין, שאף אם מיגנדר ונפיל עליהו אינו אסור אלא מדרבנן, משום בזיון תפילין, כל שכן דלא גזרינן בהו לאסור הנחתן מהצד.

ומוכחינן כדברי רב פפא: הכי נמי מסתברא, ד"תחת ראשיהן" דקתני, היינו כנגד ראשיהן, ולא תחתם ממש. דאי אמרת תחת ראשיהן ממש, וכדאמרת "בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן", אכתי קשיא. דנחי דניתנו ליהנות בהן, וליכא בזה משום מעילה, מיהו תיפוק ליה דאסור לשכב עליהן משום איסורא דבלאיב, דאיכא בבגדי כהונה (12).

כהונה שלא בשעת עבודה, נמי לא הותר. והא דקתני "לא היו ישנים בהן", לאו דוקא בלבישה בשעת שינה נאסרו, אלא אף כשהם נייעורים. ומשום דבעי למיתנא סיפא "אלא היו פושטין ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהן", לאשמועינן דלא חיישינן שיפוחו בהן מאחר ופשטום [רש"י יומא טז.], קתני נמי רישא "לא היו ישנים".

ושוב מוכחינן: והא אף מדינא דסיפא מוכח דניתנו ליהנות לכהנים. דהא קתני מיהת, "ומניחין אותן תחת ראשיהן". ואף זו הנאה היא. שהרי משתמשים עמם ככסת. שמע מינה: בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם!

אמר רב פפא: אף זו אינה ראייה. דלאו תחת ראשיהם ממש הניחום, אלא אימא "נגד [ליד] ראשיהן" (10)!

אמר רב משרשיא: שמע מינה מתירוצא דרב פפא, דתפילין מן הצד שריין! שבשעה שהולך לישון וחולץ את תפיליו, מותר לו להניחם תחת מראשותיו בין הכר והכסת,

ניתנה תורה למלאכי השרת", לאחר שפשטום אסור לחזור וללבושם שלא בשעת עבודה.

עוד כתב, דאפשר דמשום איסור כלאים נקט הרמב"ם כן.

11. ורש"י ביומא טז א פירש, דאשמועינן, דלא חיישינן שמא יישן בהן ויפיה. וכבר העירו שם תוספות, דמסוגיין נראה דלאו משום הכי הוא, אלא דלמא איגנדר ונפל עליהו.

12. ובענין היתר כלאים בבגדי כהונה, נחלקו הרמב"ם והראב"ד בפרק ח' מכלי המקדש, הלכה י"א. שכתב שם הרמב"ם: בגדי כהונה מותר ליהנות בהן. (דלמסקנה קיימא לן ד"ניתנו להנות בהן", אף שלא בשעת עבודה). לפיכך

דהרי הכא קאמר דאי ניתנו ליהנות, מותרין בשכיבה אף שפשטן.

והתוספות ישנים שם כתבו, דלאו משום "לב בית דין מתנה" הותרו. דלא שייך משום זה לומר שנתקדשו לחצאין. אלא כיון דניתנו להנות בשעת עבודה, לא קרינן בהו קדשי ה', ולית בהו מעילה.

10. והרמב"ם בפרק ח' מהלכות בית הבחירה הלכה ו', פסק כרב פפא, דהיו מניחין אותן כנגד ראשיהם, ולא תחתיהם.

ואף דפסק ד"בגדי כהונה ניתנו להנות בהן", איכא למימר דדוקא דרך לבישה הותרו. כסף משנה שם.

והמהר"י קורקוס כתב, דלפי הטעם ד"לא

משש בלבד היה עשוי, שפיר איכא למימר דתחת ראשיהם הניחוהו. דהא לית ביה כלאים.

אלא למאן דאמר "אבנטו של כהן הדיוט זהו אבנטו של כהן גדול" – מאי איכא למימר? (1) והא אית ביה כלאים, ואסור בשכיבה. אלא בהכרח ד"נגד ראשיהן" קתני.

וכי תימא לדחות, דכלאים אסורים בלבישה, כדכתיב "לא תלבש שעטנז", וכן בעליה [בהעלאה על גופן] הוא דאסור כלאים, כדכתיב "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה

ולא הותר איסור זה אלא לעבודה⁽¹³⁾. ובהכרח דנגד ראשיהן הניחום ולא תחתיהם.

כז-ב אמנם, לא מצינו כלאים בכל בגדי כהן הדיוט, אלא באבנט. דאבנטו של כהן גדול ודאי היה בו כלאים, לפי שהיה עשוי מתכלת וארגמן ותולעת שני [שהם מיני צמר] ושש [פשתן]. ואם היה אבנטו של כהן הדיוט כאותו אבנט של כהן גדול, אף בו היו כלאים. ופליגי בה תנאי.

וקאמר: הניחא למאן דאמר "אבנטו של כהן הדיוט לא זהו אבנטו של כהן גדול", אלא

ותוספות בחולין ק"י: ובמנחות מ"א, כתבו גם כן כדעת הראב"ד. ופירשו דברי הגמרא בערכין, ד"שלא בעידן עבודה", היינו בגדים שאין ראויין לעבודה.

והבית הלוי חלק א' סימן א', הוכיח דאף לדעת הראב"ד, לא הותרו בגדי כהונה, אלא ביום ולא בלילה. ולפי זה אתי שפיר היטב דברי הגמרא הנ"ל. ד"שלא בעידן עבודה", היינו לילה.

13. ומהא דדוקא השתא קפריך מכלאים, ולא במאי דקאמר לעיל "הא הלוכי מהלכי", הוכיחו תוספות בחולין ק"י: כשיטתם [והיא שיטת הראב"ד שהובאה בהערה 12], דהותרו כלאים בבגדי כהונה, אף שלא בשעת עבודה. ולכך דוקא מהא דהניחו תחת ראשיהן קאמר "תיפוק ליה משום כלאים". שלא התירה תורה אלא לבישה, ולא הצעה.

1. ורש"י ביומא גרס איפכא. הניחא למאן דאמר "אבנטו של כהן גדול זהו אבנטו של כהן הדיוט". וקאי על אבנט כהן גדול דבגדי לבן של יום הכיפורים. שהיה של בוך, ולא היה בו כלאים.

לובשם ביום עבודתו, ואפילו שלא בשעת עבודה. חוץ מן האבנט. שמפני שהוא שעטנז, אסור לכהן הדיוט ללבושו, אלא בשעת עבודה. (דפסק כמאן דאמר "אבנטו של כהן גדול זהו אבנטו של כהן הדיוט").

ובראב"ד שם: לא מחזור מן הגמרא הכי. אל כל היום מותר במקדש.

והשאגת אריה, סימן כ"ט, ביאר סברת מחלוקתם, דהרמב"ם סבירא ליה דכלאים בבגדי כהונה גדר דיחוי הוא, מדין "עשה דוחה לא תעשה". ולכך, רק בעידנא דמיקיים העשה מיעקר הלאו. אבל הראב"ד סבירא ליה, דאינו מדין דיחוי, אלא היתר גמור הוא. ויעויין בבית הלוי חלק א' שנחלק עליו.

ומריש ערכין משמע כדברי הרמב"ם. דאיתא שם: "נהי דבעידן עבודה אשתרי, שלא בעידן עבודה לא אשתרי".

ולדעת הראב"ד, צריך לדחוק שם ולפרש, דשלא במקום עבודה [והיינו במדינה] לא אשתרי. כסף משנה שם.

והוסיף, "ומפני שראה הראב"ד חולשת הדברים, לא כתב דבריו כגוזר אומר להשיג".

אלא דגם בסוף הלכות כלאים נחלקו בזה. ושם כתב הראב"ד "טעה בזה".

אסור לישן עליהן! ואף בזה גזרו חכמים, אטו שכיבה על כלאים גופם.

אלא שמע מינה דלא תחת ראשיהן הניחום, אלא כנגד ראשיהן.

ומסקינן: שמע מינה!

ואיבעית אימא: לעולם, לא שמעית מינה. אלא תחת ראשיהן הניחום. ואיירי מתניתין באותן בגדי כהונה שאין בהם כלאים! בכתונת מגבעת ומכנסיים, שהיו משש בלבד.

רב אשי אמר: אפילו באבנט איכא למימר, דתחת הראש הניחוחו. שהרי כל טעם האיסור בשכיבה על כלאים, הוא משום דחיישינן שמא תעלה נימא מהם על בשרו, כדאמרן. ואף העלאה עצמה אינה אסורה, אלא אם כן יש בה הנאה. דהא כתיב "לא תלבש" וכתוב "לא יעלה". ומקשינן להו אהדדי, דבעינן העלאה דומיא דלבישה. מה לבישה יש בה הנאה, אף העלאה דאית בה הנאה. אלא דבעלמא חיישינן שמא תכרך נימא על בשרו ויתחמם על ידה, ונמצא נהנה מהעלאת הכלאים. אבל בגדי כהונה קשיין הן, ואינו מתחמם על ידן⁽³⁾. הלכך לא גזרו בהם על השכיבה, דהא ליכא למיחש למידי.

וכדאמר רב הונא בריה דרב יהושע: הא נמטא גמרא [לבד מכוון וקשה] דבא

עליך". אבל מימד תותיה [לקפלים תחתיו] ולשכב עליהם, שפיר דמי, ומותר.

הא ליכא למימר הכי.

דהתניא: כתיב "ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך". דוקא בדרך העלאה אסור. אבל אתה מציעו לבגד כלאים תחתך ושוכב עליו! דאין כלאים אסורים בשכיבה מן התורה. אבל אמרו חכמים: אסור לעשות כן גזירה שמא תיכרך נימא אחת מן בגד הכלאים על בשרו. וכיון שעולה הנימא על גופו, הוי דרך העלאה, ועובר על הלאו מדאורייתא⁽²⁾.

וכיון דעל כל פנים אסור מדרבנן, שוב מוכרח דהניחום הכהנים נגד ראשיהם, ולא תחתיהם ממש.

וכי תימא לדחות, דהיה מפסיק מידי ביני וביני [בין ראשם של כהנים לאבנט], דבכהאי גוונא ליכא למיחש שתיכרך נימא מהאבנט על בשרם.

הא ליכא למימר הכי.

דהאמר רבי ששת, אמר רבי יהושע בן לוי, אמר רבי יוסי בן שאול, משום קהלא קדישא שבירושלים: אפילו עשר מצעות זו על גב זו, וכלאים תחתיהן, וכל עשר המצעות מפסיקות בין השוכב לכלאים שמלמטה —

2. ובגד שארוג בו כלאים מצד אחד אסור להנות בכלו, ואף בצד שאינו כלאים. מפרש. והוצרך לפרש כן, לפי הפירוש הא' ברש"י, ביצה י"ד, שפירש דמתחמם בנימא עצמה. דחיישינן לנימא גסה שיש בה כדי לחמם. אבל לפירוש הב' ברש"י שם, שנאסר במה שנהנה

3. מפרש. וכן כתב רש"י ביומא ס'. ולשיטתם, אף בלבישה והעלאה מותרים. ותוספות שם

2. ובגד שארוג בו כלאים מצד אחד אסור להנות בכלו, ואף בצד שאינו כלאים. מפרש.

והוצרך לפרש כן, לפי הפירוש הא' ברש"י, ביצה י"ד, שפירש דמתחמם בנימא עצמה. דחיישינן לנימא גסה שיש בה כדי לחמם. אבל לפירוש הב' ברש"י שם, שנאסר במה שנהנה

דין מתנה עליהם, ועל מנת כן הקדישום מתחילה.

שמע מינה, דבמקדש מותרים בלבישה, ואין בהם מעילה, אף שלא בשעת עבודה.

ומקשינן: וכי במדינה לא הותר ללובשן?

והתניא: בעשרים וחמשה בטבת, יום הר גריזים הוא. ונקבע ליום טוב, לענין דלא למספד בו, משום הנס שנעשה בו.

ממקום ששמו נרש — שריא בשכיבה, וליכא למיגזר ביה משום העלאה. דהא אינו מתחמם ונהנה בהעלאתו.

תא שמע: בגדי כהונה — הכהן היוצא בהן למדינה (4) **אסור בלבישתן,** לפי שנוהג בהם מנהג חול (5).

ובמקדש (6) — **בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה — מותר ללובשן** (7). **מפני שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן!** שלב בית

מכלי המקדש הלכה י"ב. ולטעם רש"י יובן מה דהותרו בלבישה בכל הר הבית (ועיווין בהערה קודמת). אבל לדברי הראב"ד, דאסור במדינה משום כלאים, מסתבר דדוקא בעזרה הותרו. דהתם הוי מקום עבודה. אבל לא בהר הבית. כתבי הגרי"ז.

6. ובתוספות ישנים ביומא שם, הוכיחו מסוגיין, דבכל המקדש מותר ללובשן, ואף בהר הבית, ולא בעזרה בלבד. וכן מוכח מדברי הירושלמי, בפרק ט' דכלאים הלכה א'. בית הלוי חלק א' סימן א'.

7. ומכאן הוכיח הראב"ד כשיטתו (הובאה לעיל כ"ז. בהערה 12), דאף שלא בזמן עבודה, הותרו בגדי כהונה משום כלאים.

אבל הרמב"ם מפרש להך ברייתא, באיסור מעילה. וכדמשמע מדקתני, "ניתנו ליהנות בהן". ומוקי לה בשאר בגדים שאין בהן כלאים. כסף משנה שם.

עוד כתב הבית הלוי שם ביישוב השגת הראב"ד, דלא אמר הרמב"ם לדבריו אלא בכהן הדיוט. אבל כהן גדול דכתיב ביה בציון "והיה על מצחו תמיד" משום שהוא מרצה — אין הציץ מרצה אלא כשכל שמונת הבגדים עליו. הלכך, אף שלא בשעת עבודה הותר בכלאים.

הוכיחו דלא כרש"י, מדאיתא בריש ערכין דבעידן עבודה הותרו כהנים בכלאים. דמשמע, דאף בבגדי כהונה הוה איסור כלאים, לולא שהתורה התירתם.

(ובעל המאור בביצה י"ד: יישב קושייתם, דדוקא באבנט אמרינן הכא שהוא קשה. אבל ההיא דערכין מיירי מחושן ואפוד שרכין הם, ולכך שייך בהו איסור כלאיים).

לכך פירש רבינו תם, דדוקא הצעה שאינה אלא מדרבנן, התיירו בקשין. משום דלא שכיח שתיכרך נימא מהן על בשרו. אבל לבישה והעלאה אסורין, אף בבגדים קשים. וכן הוא ברא"ש כאן.

ובשיטה מקובצת בביצה יד ב, הביא בשם מורו, דמן התורה מותרין קשין אפילו בלבישה. ומדרבנן נאסרו בלבישה משום דאיכא בהם קצת הנאה שהרי מתקשט בהן.

4. והרמב"ם שם כתב "לובש אותן ביום עבודתו אפילו שלא בשעת עבודה". וכנראה דהשוה כהן שלא ביום עבודתו ללבישה במדינה. וסבירא ליה, דכיון דטעם ההיתר הוא משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, אין טעם זה שייך אלא ביום עבודתו של הכהן. מהר"י קורקוס.

5. רש"י, יומא ס"ט. ומשמע דמעילה לית בהו, אף במדינה. וכן כתב המהר"י קורקוס בפרק ח'

אמר להם: הרי הם מסורין בידיכם לעשות עמהם מה שתרצו!

מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סופיהם. והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים, עד שהגיעו להר גריזים, ששם היה בית מקדשם של כותים.

כיון שהגיעו להר גריזים, הרשוהו זורעהו כרשינין. וכדרך שבקשו הכותים לעשות לבית אלוקינו, כן עשו למקום עבודה זרה שלהם.

ואותו היום עשוהו יום טוב, משום אותו הנס].

קתני מיהת, דלבש שמעון הצדיק בגדי כהונה, ויצא עמם למדינה. ובברייתא קתני דאסור ללובשם במדינה.

ומשינין: איבעית אימא, לא בגדי כהונה ממש היו. אלא לבש בגדים הראויין לבגדי כהונה, ועשוין כמותן.

ואיבעית אימא: בגדי כהונה היו. אלא שכשבא לעשות דבר לשמו הקדוש ברוך הוא, מותר להפר בו תורה. כדכתיב "עת לעשות לה' — הפרו תורתך"!

שנינו במתניתין: אירע קרי לאחד מהן, יוצא והולך לו במסיבה.

מסייע ליה הך מתניתין, לרבי יוחנן.

דאמר רבי יוחנן: מחילות ההולכות תחת המקדש [ואינן פתוחות לעזרה אלא להר הבית, פסחים פ"ו]. לא נתקדשו! לא בקדושת עזרה ולא בקדושת הר הבית.

ומזה שתיקנו לבעל קרי אותה מחילה, שיצא

[כדאיתא ביומא בפרק בא לו כהן גדול.

שהוא יום שבקשו כותים להחריב את בית אלקיננו, מאלכסנדרוס מוקדון. ונתן להם רשות. באו והודיעו את שמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה. ומיקרי ישראל גללו עמו. ואבוקות של אור היו בידיהן. וכל הלילה הללו [שמעון הצדיק ויקרי ירושלים] הולכין מצד זה, והללו [אלכסנדר מוקדון ופמלייתו] הולכים מצד זה. עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר ראה אותם אלכסנדר מרחוק.

אמר להם אלכסנדר לאנשיו: מי הללו?

אמרו לו: אלו היהודים שמרדו בך!

כיון שהגיעו לאנטיפטרס, זרחה המה. ופגעו שם זה בזה. כיון שראהו לשמעון הצדיק, ירד אלכסנדר ממרכבתו, והשתחוה לפניו.

אמרו לו אנשיו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה?

אמר להם: דמות דיוקנו של זה, הולכת ומנצחת לפני את אויבי בבית מלחמתי! ולכן, ראוי לי להשתחוות לו.

אמר להם אלכסנדר לשמעון הצדיק ומלויו: למה באתם להיראות לפני?

אמרו לו: וכי אפשר שבית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב, יתעורר עובדי כוכבים להחריבו?

אמר להם: מי הם הללו הרוצים להחריבו?

אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך הם אלו הרוצים להחריבו!

וכי לאו הכי תנן: מצאו נעול בידוע שיש אדם?! למימרא [להודיע], דלא מיבעי ליה למיזל להתם כל זמן שנמצא בפנים אדם אחר. והיה לך לנחור כנגדי ולא לומר לי להכנס.

ורב ספרא דאמר "ליעול מר", סבר: דלמא רבי אבא מפוכח הוא, אם לא יפנה מיד.

כדתניא: רבי שמעון בן גמליאל אומר: כשאדם צריך להתפנות ומשהה את נקביו ומחזירם בבטנו, אותו עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן [חולי הגורם שכרסו צבה!] ופילון של מי רגלים החוזר לגוף מחמת שמההה את עצמו מלהטילו, מביא את האדם לידי ירקון!

אמר ליה רב לחייא בריה, וכן אמר ליה רב הונא לרבה בריה: כשחשיך [בתחלת הלילה], תקיץ נפשך והרגל עצמך לעשות צרכיך. וכן כשקדים [בתחלת היום], תקיץ נפשך לעשות צרכיך. כי היכי דלא תרחק ללכת לבית כסא שבשדות. שפעמים על ידי שתרחק, תשהה נקביך, ותבוא לידי סכנה. אבל בשני פרקים אלו שאין בני אדם מצויין, תוכל ליפנות סמוך לבית.

ועוד אמר לו: תוב זגלי! קודם שב, ואחר כך תגלה עצמך ותעשה צרכך. ואל תגלה

דרכה לבית הטבילה, ולא יצא דרך הר הבית, שמעינן, דמחילות לא נתקדשו בקדושת הר הבית.

ועוד אמר רבי יוחנן: בעל קרי משתלח חוץ לשני מחנות! שאסור לו לשהות, לא בעזרה שהיא מחנה שכניה, ולא בהר הבית כולו שהוא מחנה לזיה⁽⁸⁾.

שנינו במתניתין: והנרות דולקין מכאן ומכאן, ובית הכסא של כבוד. וזה היה כבודו — מצאו נעול, בידוע שיש שם אדם.

רב ספרא הוה יתיב בבית הכסא. ולא היה לבית הכסא שלהם פתח. אלא היה מנהגם, שאם רצה אדם ליכנס לשם היה נוחר [משמיע קול שיעול] ואם היה אדם אחר בפנים, היה נוחר לו בחזרה. וכך היה יודע אם יש אדם בפנים או לא. ודרך צניעות היא. אתא רבי אבא ונחר ליה.

אמר ליה רב ספרא: ליעול מר!

אמר ליה רבי אבא: עד כאן לא סליקת [עדיין לא עלית] לשעיר⁽⁹⁾, וכבר גמרת מילי דבני שעיר, ונוהג אתה בחוסר צניעות כמותם⁽¹⁰⁾? [דאילו הפרטיים שישבו בינותם, צנועים הם בבית הכסא].

9. כלומר, לארץ ישראל שיושבים אצלה בני שעיר. לפי שארץ אדום סמוכה לארץ ישראל. באר שבע.

10. והמהרש"א פירש, דהא דקאמר "שעיר" ולא אדום, אפשר שהוא על שם שד בית הכסא שדומה לשעיר.

והיינו דאמר "גמרת מילי דשעיר", שאתה

8. אבל להך דינא דרבי יוחנן, ליכא ראייה מהכא. רא"ש.

(וצריך עיון, דלכאורה גם דין זה מוכח מהכא. שהרי היו ישנים בחצי בית המוקד שהיה קדוש בקדושת הר הבית בלבד. ואי מותר לו לשהות שם, למה תקנו לו מחילה זו. והא היה יכול לצאת לבית הטבילה דרך הר הבית).

היה. ולא רצה לשתות, ומת בצמא.

באותה שעה אמרו: לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו, אלא אם כן שפך מהן!

אמר רב **אשי**: הלכך, האי תלמידא דשפיך מהכוס קמי רביה, עושה כהוגן, ולית בה משום אפקירותא [חוצפה]. שהרי אינו יכול לשתות בלא כן, ואתי לידי סכנה.

ועוד אמרו רב ורב הונא לבניהם: **כל מילי שאתה אוכל, ובא רוק בפוך, לא תיפלוט אותו באפי רבך!**

[וכדאמרינן עירונין צט א: הרק בפני רבו חייב מיתה!]

בר [חוקן] מקרא [דלעת] ודייסא, שמותר לירוק לאחר אכילתם. משום דכפתילה של אבר, עופרת מותכת רותחת השורפת את הגוף, דמי.

תנן התם: איש [שר] הר הבית היה מחזור על כל משמר ומשמר של שומרי המקדש, ואבוקות דולקות לפניו. וכל איש משמר שאינו עומד על רגליו, ואומר לו: "איש הר הבית — שלום עליך!" (1)

ניכר בו שהוא ישן [כי מסתמא היה איש הר כז-א] הבית, שר גדול. ואם היה השומר ער היה קם מלפניו. ביאורי הגר"א. וחובטו במקלו.

עצמך כשאתה מעומד. וכשגמרת, קודם כפי עצמך ואחר כך קום! ואל תעמוד כשאתה עדיין מגולה. ומשום צניעות הוא, שלא יראוהו מגולה.

ועוד אמר לו: כשאתה שותה מן הכוס, קודם שטוף אותה, ואחר כך שתי! וכשגמרת לשתות, שטוף אותה שוב, ואחר כך אחית [הניחנה] לכוס במקומה! ואף דצריך לשטוף את הכוס לאחר השתיה, מכל מקום אל תסמוך על כך בבואך לשתות ממנה שכבר שטפה זה ששתה ממנה קודם, כי דלמא איקרי ולא שטפה. ונמצא אתה בולע את רוקו.

והני מילי ביין. שאין לשפוך ממנו, משום בזיון אוכלין. אבל כשאתה שותה מים, ואחר כך רוצה אתה לתת את הכוס לאחרים שישתו ממנה, אינך צריך לשוטפה. אלא שפוך מהן מעט להעביר את הרוק שעל שפת הכוס, ואחר כך תן לתלמידך שישתה מהם. כי במים ליכא משום ביזוי אוכלין בשפיכתן, והכי עדיף טפי משטיפה.

[ולאו דוקא תלמידו, אלא רבותא נקט. דסלקא דעתך, כיון דתלמידו הוא לא אנינא דעתיה להמאס עליו, קא משמע לן].

כדתניא: לא ישתה אדם מים ויתן את השיירים לתלמידו, אלא אם כן שפך מהן! ומעשה באדם אחד ששתה מים ולא שפך מהן, ונתן לתלמידו. ואותו תלמיד איסטנים

מסתכן משד בית הכסא הדומה לשעיר, שמזיק למי שאינו צנוע לדבר בבית הכסא.

שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה" — הני מילי במשכים ועומד לפתחו שח חבירו. אבל אם פגע בו ברשות הרבים, מותר. ועוד, דהכא איירי קודם שהגיע זמן תפלה

1. ואף דעדיין לא התפלל, וקיימא לן ד"כל הנותן

ורשות היה לו לשרוף את כסותו⁽²⁾.

כסותו!

ומתוך כך היה אותו לוי ניעור וצועק. והם [אנשי ירושלים. רמב"ם] היו אומרים זה לזה: מזה הקול שבעזרה? ומשיבין: זהו קול בן לוי⁽³⁾ שלוקה ובגדיו נשרפין,⁽⁴⁾ משום שישן לו על משמרתו!

אמר רבי אליעזר בן יעקב: פעם אחת מצאו את אחי אמי ישן על משמרתו, ושרפו את

אמר רבי חייא בר אבא: כי הוה מטי רבי יוחנן ושנה בהא מתניתא, אמר: אשריהם לראשונים, שאפילו על אונס שינה עושין דין, ומענישין⁽⁵⁾. וקל וחומר הוא. אם על אונס שינה עושין דין — דבר שעושין במתכוין, שלא על אונס שינה, על אחת כמה וכמה שנענשין עליו.

ולא אסרו כן, אלא כשהגיע זמן תפלה.

והא דאמרין דאסור ליתן שלום לחבירו בלילה משום דחיישין שמה שד הוא — אפשר דלא שייך הכא. דשמה בעזרה לא היה רשות לשד ליכנס.

אי נמי, היכא דמכירו לא חיישין להכי. ראב"ד.

2. וליכא בזה משום "בל תשחית" משום דהפקר בית דין הפקר. רא"ש.

(וצריך עיון מזה לדברי הנודע ביהודה תנינא, יורה דעה סימן י', שכתב דכל דבר הראוי להנאת אדם ושימושו אית ביה "בל תשחית", ואף דבר הפקר.

אלא דכבר הוכיח השדי חמד מדברי הרא"ש אלו, דאין איסור בל תשחית מן התורה, אלא בקציצת אילן בלבד. ובשאר דברים אינו אלא מדרבנן. ומשום הכי מהני הפקר בית דין. דהם אמרו והם אמרו).

3. אבל את הכהנים השומרים שישנו לא היו מלקים. תוספות יום טוב. אבל הברטנורא בפרק ה' דשקלים משנה א', פירש במה דקתני התם "בן בבי, ממונה על הפקיע" — להלקות בפקיע את הכהנים והלויים שנמצאו ישנים על משמרותיהם. ואף אם נאמר דהיה מותר לכהנים לישון בשמירה, אבל זמן קבוע היה להם לשינה. ואם ראה הממונה שישן יותר מדאי, היה מלקהו.

באר שבע. ומיוסדים דבריו על פסקי תוספות הכא.

ויעויין עוד במשנה למלך, פרק ח' מבית הבחירה הלכה י', שמקום קבוע היה להם לשינה. ומי שהגיע תורו לישון היה ישן שם. ואם ראה הממונה שישן שלא במקום ההוא, היה יודע בו שישן שלא בזמנו, ומלקהו.

4. ולדעת הברטנורא (הובא בהערה קודמת) בשקלים, נראה דגם את כסותו של כהן היו שורפים.

ואף דהמקור בגדי כהונה לוקה, שנאמר "לא יקרע" [והרי היתה השמירה בבגדי כהונה, כדמשמע מהרמב"ם והמשנה למלך ויעויין לעיל כ"ה: בהערה 4], אפשר דבשריפה מותרים. רש"ש, מדות.

אלא דהמנחת חנוך במצוה ק"א כתב דהאיסור הוא משום "לא תעשון כן לה' אלקיכם". ולדבריו אין לחלק בין קריעה לשריפה. ואם כן, צריכים עיון דברי הברטנורא שכלל אף כהנים בדין זה.

5. ויש לעיין, למה באמת עשו עמו דין, והרי אונס רחמנא פטריה. ואונס שינה ודאי אונס גמור הוא. דאילו נשבע אדם שיעשה איזה דבר ונאנס בשינה, ודאי יפטר מקרבן.

אבל זוהי אינה קושייה. דאונס שינה לא שייך רק היכא דמצווה בדבר אחר, ומחמת אונס שינה

מרישא לסיפא: אמרת ברישא, "מי שהוא רוצה לתרום את המזבח — משכים וטובל עד שלא יבא הממונה". אלמא, לאו בפייס תליא מילתא. אלא מי שרוצה, תורם את תרומת הדשן.

והדר תני בסיפא, "אמר להן: מי שטבל — יבא ויפייס". אלמא, בפייס תליא מילתא, ולא ברצונם. ורק מי שזכה בפייס, תורם את הדשן.

אמר אביי: לא קשיא. כאן, דתליא ברצונם, קודם תקנה הוא. וכאן, דבפייס תליא, לאחר תקנה הוא.

דתנן: בראשונה, כל מי שרוצה לתרום את המזבח, תורם. ובזמן שאלו הרוצים לתרום הן היו מרובין, היו רצין ועולין בכבש המזבח. וכל הקודם את חבירו ליכנס בתוך ארבע אמות עליונות של הכבש הסמוכות לראש המזבח, זכה לתרום את הדשן.

ואם היו שנים שוין ליכנס יחד לתוך ד' אמות אלו, לא היה אף אחד מהם זוכה. אלא היו כל הכהנים שרצו לתרום, באים להטיל גורל. והיו עומדים בעיגול. והממונה מוציא איזה מספר מפיו, ומתחיל למנותם. ומי שהיה המנין כלה בו, זכה בגורל. והיה הממונה אומר להם: הצביעו [הושיטו אצבע]! ומונה אותם על פי האצבעות.

תניא: רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? — אהב את התוכחות! שכל זמן שתוכחות בעולם, נחת רוח באה לעולם. וטובה וברכה באין לעולם. ורעה מסתלקת מן העולם. שנאמר "ולמוכיחים ינעם, ועליהם תבא ברכת טוב"! שינעם למקבל התוכחה, ועל ידו תבוא נחת רוח [דהיינו "נועם"], וטובה וברכה לעולם. וכיון שבאה הטובה, מסתלקת הרעה מן העולם.

ויש אומרים: דרך ישרה שיבור לו האדם היא, שיחזיק באמונה יתירה! שישא ויתן באמונה, ולא יאנה את הבריות. שנאמר "עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי".

אמר רבי שמואל בן נחמני, אמר רבי יוחנן: כל המוכיח את חבירו לשם שמים, זוכה לחלקו של הקדוש ברוך הוא! כלומר, להיות בתוך מחיצתו. שנאמר "מוכיח אדם — אחרי!". כלומר, עמי.

ולא עוד, אלא שמושכין עליו חוט של חסד. שבהמשך פסוק זה נאמר, "הן ימצא ממחליק לשון". שהאיש המוכיח יזכה לחן בעיני כל רואיו, יותר מאיש המדבר בלשון חלקקות ומחניף לשומעיו.

שנינו במתניתין: מי שהוא רוצה לתרום את המזבח משכים וטובל.

והוינן בה: הא גופא דמתניתין, קשיא

6. והרבה דברים צריך אדם לבחור, אלא הכי קאמר: איזוהי דרך אחת מהדרכים הישרות שצריך אדם לבור לו. מפרש.

וכתב המהרש"א, דפירושו דחוק. דאם כן, מאי קאמר אחר כך "ויש אומרים: יחזיק באמונה

לא עשאו. אבל הכא, דעיקר המצוה היא לשמור ולא לישון, בודאי מחויב להעמיד עצמו בכל עוזו ולהמנע משינה.

ולפי זה, אם נשבע שלא לישון, ואנסתו שינה, ודאי מחויב בקרבן. חשק שלמה.

ומה הן מוציאים? אצבע אחת או שתיים!

מתניתין:

א. נטל הממונה את המפתח מתחת טבלת השיש שבבית המוקד, ופתח בו את הפשפש [הפתח הקטן] שהיה בתוך בית המוקד הנפתח לעזרה. [אבל את שערי העזרה עצמם, לא פתחו עד עלות השחר]. ונכנסם דרכו מבית המוקד לעזרה. ונכנסו הכהנים אחריו. ושתי אבוקות של אור בידם⁽⁷⁾.

ונחלקו אותם הכהנים לשתי כתות, כדי להקיף את העזרה ולברוק אם נמצאים כל כלי המקדש במקומם.

ותחת האכסדרה היו הולכים. [שמרכזו העזרה היה פתוח מלמעלה. ומהצדדים בנו לה תקרה על גבי עמודים, מארבע רוחותיה סביב, כדי לעמוד תחתיה ולהצניע שם כלים. ואתו השטח המקורה קרוי "אכסדרה"].

ושתי הכתות התחילו להלך מבית המוקד שהיה בצד צפון של העזרה. אלו [הכת הראשונה] מהלכין באורך הצפוני של האכסדרה דרך [לכיוון] מזרח, והמשיכו לאורך הכותל המזרחי של העזרה עד לשכת עושי חביתין, והמתינו שם.

ואלו [הכת השניה] מהלכין מבית המוקד,

ואין מוציאים אצבע גודל במקדש לפייס, מפני הרמאין! שאם יראה אחד הכהנים שעומד המנין לכלות בכהן שלאחריו, יוציא את אגודלו ועוד אצבע נוספת, וירחקים זו מזו בכדי שייראו כאילו הן שתי אצבעות השייכות לשני בני אדם, וימנה אותן הממונה כאצבעות של שני כהנים, ויגמר המנין בו.

וכך היו נוהגים, עד שאירע מעשה, שהיו שניהם [שני הכהנים] שוין, ורצין בכבש, ורחף אחד מהם את חברו בשביל להקדימו, ונשברה רגלו. וכשראו בית דין שהיו באין לידי סכנה, התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפייס.

רבא אמר: אידי ואידי [רישא וסיפא דמתניתין], לאחר תקנה הן, ולעולם בפייס תליא מילתא. והאי דקשיא לך מאי דקתני "מי שהוא רוצה לתרום" — הכי קתני: מי שהוא רוצה לבא ולפייס בשביל לתרום, משכים וטובל עד שלא יבא הממונה! שאם לא טבל אינו משתתף בפייס, לפי שאינו ראוי ליכנס לעזרה ולתרום.

היא למוכח, כדכתיב "ולמוכחים ינעם". אך מדברי הרא"ש משמע ד"אהב את התוכחות" קאי על מקבל התוכחה. שיאהב את מי שמוכיחו.

7. ובשבת לא היו נושאים אבוקות, אלא בודקים לאור הנרות הדולקים שם, שהוכנו מערב שבת. רמב"ם, סוף הלכות בית הבחירה. ואף על גב דאין אסור טלטול נר בשבת אלא

יתירה". והא גם רבי לא פליג דיש הרבה דרכים. וכתב לפרש, דרבי לדבריו קאמר. דאיתא באבות פרק שני משנה א': רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? כל שהיא תפארת לעושיה, ותפארת לו מן האדם! והיינו, דרך שהיא טובה ותפארת לעצמו, וגם לבריות. וקא מפרש לה הכא מהי דרך זו. וקאמר "אוהב את התוכחות", להוכיח את הבריות. שבכך תבוא למקבלים "ברכת טוב", וגם ברכה

בכותל הצפוני של האכסדרה דרך [לכיוון] מערב. והמשיכו לכל אורך הצד המערבי של העזרה, ולכל אורך הצד הדרומי. ומשם המשיכו לאורך הכותל המזרחי, עד שמגיעים למקום עושה חביתים [הלשכה שהיו מכינים בה מנחת חביתין של כהן גדול]. ושם נפגשו עם כהני הכת הראשונה.

וכשהגיעו אלו ואלו לשם, אמרו כת אחת לחברתה: שלום לעזרה, הכל שלום, ולא נפקד ממנה דבר!

ב. לאחר מכן, העמידו עושי חביתים לעשות חביתים למנחת כהן גדול.

ג. מי שזכה בפיס לתרום את תרומת הדשן מהמזבח, הוא יתרום⁽⁸⁾.

והם [חביריו הכהנים] אומרים לו: הוי זהיר שלא תגע בכלי השרת⁽⁹⁾, עד שתקדש ידיך ורגליך מן מי הכיור! לפי שאסור לקרב אל המזבח או לעבוד עבודה, אלא לאחר קידוש ידים ורגלים. כדכתיב, "בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו, או בגשתם אל המזבח לשרת". והקידוש מאתמול לא מהני

משום שלינה פוסלת קידוש ידים ורגלים, וצריך לשוב ולקדשן.

ואף על פי שהוא יודע בדבר, חיישינן שמא ישכח בשעת מעשה, ולא יהיה מי שיזכירו, שהרי אין איש עמו כשתורם את הדשן, כמובא בסמוך.

ומראים ואומרים לו: והרי המחטה שבה תתרום את הדשן נתונה במקצוע שבין הכבש למזבח, במערבו של כבש⁽¹⁰⁾! שהכבש עמד בדרומו של המזבח. והמזבח בלט מהכבש שמונה אמות מכל צד. והיתה המחטה נתונה בזוית שבין דרום המזבח ומערב הכבש.

וכיון דלצורך נטילת המחטה היה צריך הכהן להכנס לעברו המערבי של המזבח, שהוא המקום שבין האולם לעזרה, אין שום אדם נכנס עמו! לפי שאסור להכנס למקום זה, אלא לצורך עבודה בלבד.

ולא היה נר בידו, אף על פי שהלך יחידי⁽¹¹⁾. אלא היה מחלך לאור אש המערכה.

העבודה. רדב"ז.

9. ולא שיש איסור בנגיעת כלי שרת קודם קידוש ידים ורגלים. אלא דחיישינן שמא יבוא לחתות את הדשן בלא קידוש. ראב"ד.

10. מפרש. אבל מדברי הרמב"ם בפרק ב' מתמידין ומוספין נראה דלא היה זה כלל מדברי הכהנים. אלא מתניתין אשמועינן היכן היתה. חק נתן.

11. מפרש, על פי תוספות יום טוב. אבל הראב"ד פירש דמאחר ולא היה צריך נר, לכן

משום שבות, ואין שבות במקדש – שאני הכא, משום דאפשר בנרות הדלוקים מערב שבת. כסף משנה.

ויעויין במשנה למלך שהקשה עליו מכמה מקומות.

והתוספות יום טוב כתב דנשיאת אבוקה אסורה מדאורייתא, משום הבערה. שהרי יש בה הטיית הנר. וכשם שמטה נר של שמן חייב משום מבעיר, שהרי מרבה בכך את האש, כן הוא באבוקה של זפת או שעווה.

8. ואשמועינן, דזה שזכה יתרום בעצמו, ולא ימנה אחר תחתיו. מפני שנראה כמבזה את

שהיה בעזרה, והיו המים שבכיוור מושקים למי הבור, ומים מחוברים לקרקע אינם נפסלים בלינה.⁽²⁾ ולפנות בוקר היו מעלים את הכיור מהבור באמצעות המוכני הזה.⁽³⁾

וכשהיו שומעין את קול גלגל העץ, הן אומרים: הגיע עת עבודתו!

קידש ידיו ורגליו מן הכיור. ונטל את מחתת הכסף ממקומה, ועלה במזרחו של כבש לראש המזבח.

ופינה את הגחלים של המערכה אילך ואילך [לכאן ולכאן], בשביל להגיע לגחלים

ולא היו רואין אותו. משום שגובה הכבש היה מסתירו מעיני הכהנים שהיו בעברו השני.

כז-ב ולא היו שומעין את קולו, עד שהיה מעלה את הכיור מבור המים. שאז היו שומעין את קול גלגל העץ, שעשה אותו בן קטין להיות מוכני [גלגלת] לכיור.⁽¹⁾

מי הכיור נפסלים בלינה, כיון שהם קדושים בקדושת הגוף. שכל דבר הקדוש בקדושת הגוף נפסל בלינה. וכדי למנוע את פסול לינה היו משקיעים את הכיור ומימיו שבתוכו [קודם הלילה], בתוך בור המים

וכתב: אפשר שרבינו מפרש כשני הפירושים. וכאן כתב האחד, ושם כתב האחר. והתוספות יום טוב תמה על דבריו, וכתב שדוחק הם. ופירש דשני הפירושים עולים בסגנון אחד. שהיה אכן כלי סביב הכיור שבו היו ממלאים מים. ואת אותו הכלי, היו משקעין בור.

(ודבריו צריכים עיון. דהרי כתב הרמב"ם שאותו הכלי של חול היה, בשביל שלא יפסלו המים בלינה. ואם כן, למה הוצרכו להשקיעו?).

2. וכשהמים מחוברים למי המקוה, בטלה קדושתם ואינם נפסלים בלינה. ועוד, שבהיות המים שבכיוור מושקים למי המקוה הם אינם נחשבים אז כמים הנמצאים בתוך כלי, אלא כחלק ממימי המקוה. וכשהם במקוה, אינם נפסלים בלינה. מהר"י קורקוס, פרק ה' מביאת מקדש, הלכה י"ד.

3. ופולגתא היא בזבחים כ"א. דלחד מאן דאמר כך הוי. אבל לאידך מאן דאמר, היה נשמע הקול כשהיה משקיע שוב את הכיור בבור, לאחר שקידש ידיו ורגליו, בשביל שלא יפסלו מימיו

הלך יחידי. שלא היה לו צורך בכהן אחר שיחזיק לו את הנר, בשעה שמקדש ידיו ורגליו. עוד כתב, דלא קאמר דאסור לאחר ליכנס עמו, אלא קאמר שאין לו צורך בכך. ולמאן דאמר דבקיודש ידים ורגלים חבירו מסייעו, הכא נמי היה נכנס עמו בשביל כך.

אבל לזה אין צריך שיזכה לכהן אחר להיות עמו, דמסייע אין בו ממש. וכל מי שרצה היה נכנס לסייעו בקידוש. אבל אם היה צריך כהן אחר עמו בשביל להחזיק לו נר, היה מזכה מלאכה זו לכהן אחר. וכיון שהיה האחר זוכה בזה, שוב אין שום כהן רשאי להתעסק בזה. וכמו דמצינו לענין מחתה דקטורת.

1. יומא ל"ז. והרמב"ם בפירוש המשניות כתב, שהמוכני הוא כלי שהיה סביב לכיור, שבו היו מניחים את המים בלינה. ולא נתקדש בקדושת כלי שרת, בשביל שלא יפסלו המים בלינה. וכן כתב בפרק ג' מבית הבחירה הלכה י"ח.

אכן לקמן בפרק ג' משנה ח', פירש כפירוש המובא למעלה. וכן כתב בפרק ה' מביאת מקדש הלכה י"ד.

וכבר עמד הכסף משנה בסתירת דבריו.

וירד מן המזבח⁽⁶⁾. ובשעת ירידתו היו פניו לכיוון דרום, שהרי הכבש ירד מצפון לדרום. וכשהגיע לרצפה של העזרה הפך פניו מדרום לצפון.

והיה הולך בעזרה לצד מזרחו של כבש, כעשר אמות⁽⁷⁾, ושם שפך את הגחלים. ולא

הפנימיות. והיה חותה [נוטל במחתה] את הגחלים המאוכלות⁽⁴⁾ [השרופות היטב] הפנימיות. כדכתיב "מן הדשן אשר תאכל האש". והו קרויות "דשן", משום שנעשו דקות. אבל החיצוניות אינן קרויות "דשן" אלא גחלים⁽⁵⁾.

בעמוד השחר.

4. ושיעור תרומת הדשן, נתבאר ביומא כ"ד., שהוא כמלא קומץ.

והמשנה למלך בפרק ב' מתמידין ומוספין הלכה י"ב, תמה על מה שהשמיט הרמב"ם דין זה.

ויש לומר דסמך על הא דתנן במנחות, "ה' קומצין הם". ולא קחשיב שם תרומת הדשן. ובהכרח דפליג תנא דמתניתין על ההיא ברייתא דיומא.

אלא דבירושלמי שם איתא דשיעורה בכזית. ואם כן, אכתי קשיא למה לא הביא הרמב"ם שיעור זה. מקדש דוד.

ויעויין באבן האזל, במה שכתב עוד ליישב בזה.

5. ולא היה חותה מהגחלים של עצי המערכה, אלא מגחלי האברים שנשרפו. דהא כתיב "אשר תאכל האש את העולה". ריטב"א, יומא כ':.

והמהר"י קורקוס בפרק ב' מתמידין ומוספין הלכה י"ב כתב, שאין דעת הרמב"ם כן.

והמזרחי בפרשת צו הביא כן בשם תורת כהנים. אלא דהראב"ד בתורת כהנים, ביאר את דברי התורת כהנים באופן אחר. ויעויין באבן האזל שם.

6. וזמנה של תרומת הדשן, במחלוקת תליא. דהתוספות ביומא ל"ג. כתבו, דהוא כלילה, קודם שיעלה עמוד השחר.

אבל הרמב"ם בפרק ב מתמידין ומוספין הלכה יא כתב "תורמין את הדשן בכל יום משיעלה עמוד השחר".

והמנחת חינוך במצוה קלא הקשה לדבריו, מהא דאיתא בזבחים כא ב דאחר שהיה מעלה את הכיור לקדש ידיו ורגליו היה משקעו שוב, בשביל שלא יפסלו המים בלינה בתחלת היום. ולהרמב"ם, הרי היה לאחר עמוד השחר.

וכן הקשה מהא דאיתא שם (כ א), דאם קידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן אינו צריך למחר לחזור ולקדש אף למאן דאמר "לינה פוסלת קידוש ידים ורגלים". ולהרמב"ם דזמנה הוא לאחר עלות השחר, בין כך ליתא לינה.

אלא דהרמב"ם בפרק ה מביאת מקדש הלכה ט כבר הרגיש בזה. וכתב "אף על פי שהוא מקדש קודם שתעלה השמש, אין צריך לחזור ולקדש אחר שהאיר היום". ובהכי סלקי הקושיות הנ"ל. שהרי כתב דזמנה הוא קודם נץ החמה. ואף שמעיקר הדין, מעלות השחר מתחיל היום, לכתחלה נוהגות מצוות היום מנץ החמה. ואף לענין לינה, לכתחלה דיינינן לאותו זמן שבין עמוד השחר לנץ החמה, כלילה. מקדש דוד סימן ל"ב.

7. ואם תאמר, הא בעינן "ושמו אצל המזבח". ונהי דכבש כמזבח לכל דבר, מכל מקום היה לנו לקרבו אצל המזבח. ומקום זה מרוחק טובא. שהרי אורך הכבש היה ל"ב אמות. דל מינייהו שתי אמות שבראשו שהיו מעל הסוכב והיסוד, הרי ל' אמות. ומקום הנחת הדשן היה לאחר

לאוים שונים נאמרו בפסוק זה. **והכי קאמר קרא:**

א. **"לא תטע לך אשרה"** לשם עבודה זרה. שבנטיעה גופה עובר בלאו, אף בלא שעבדה.

ב. **"לא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך"**. שכל הנוטע אילן במקדש עובר בלאו. ואסרו חכמים כל בנין של עץ במקדש, אף שלא בנטיעה, משום הרחקה יתירה. ואסמכוה אהאי קרא דכתיב ביה "כל עץ". [רמב"ם פרק ו' מעבודת כוכבים הלכה ט' וי', על פי הכסף משנה שם⁽¹⁰⁾].

ולפי זה קשיא, איך בנו אכסדראות עץ בעזרה?

אמר רב חסדא: בעזרה היו אכסדראות של בנין! שעמודיהן היו אבן, ותקרה של אבן נתנו עליהן.

שנינו במתניתין: **היו בודקין והולכין וכו'.** העמידו עושי חביתים לעשות חביתים.

היה מפזרם, אלא צבר את הגחלים בערימה על גבי הרצפה. כדכתיב "ושמו אצל המזבח". ודרשינן: "ושמו" – שלא יפזר!

ומקום הנחת הדשן היה רחוק מן הכבש שלשה טפחים⁽⁸⁾. והוא המקום שנותנים בו את מוראת עולת העוף, ואת דישון המזבח הפנימי, ואת דישון המנורה⁽⁹⁾.

גמרא:

שנינו במתניתין: אלו מהלכין באכסדרה!

וקא סלקא דעתין השתא, דאכסדרה של עץ היתה.

והוינן בה: ומי הוּו אכסדראות בעזרה?

והא תניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר: מנין שאין עושיין אכסדראות עץ בעזרה?

תלמוד לומר: **"לא תטע אשרה, כל עץ, אצל מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך"**. ושני

ומשמע מהתם, דתרומת הדשן לא היתה נבלעת.

וכן מהא דדרשינן, "ושמו", מלמד שטעון גניזה ואסור ליהנות ממנו, משמע שאינו נבלע במקומו. מפרש.

ודחו תוספות שם ראייה זו. דאיכא למימר דקרא לאו אניסא סמיך.

אי נמי, איצטריך קרא להיכא שחפרו שם והוציאו את הדשן, שאסור ליהנות ממנו. וכן פירש רש"י בסוף תמורה.

10. וכן כתב בפרק א מבית הבחירה" ואין בונין בו עץ בולט כלל. אלא או באבנים או בלבנים וסיד".

עשר אמות מצפוננו של כבש. נמצא שהוא בריחוק כ' אמות מן המזבח.

ויש לומר, דילפינן לה, מהא דכתיב במוראת העוף "והשליך אותה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן". וקים להו לרבנן דאין "השלכה" בפחות מכ' אמות. ונמצא מלמד על מקום תרומת הדשן, שהרי באותו מקום הוא.

8. והלכה למשה מסיני היא. ראב"ד.

9. ואפשר שטעמה הוא, בכדי שלא ישחיר כותל הכבש. תפארת ישראל.

9. ואיתא ביומא כ"א, דמוראת העוף, ודישון מזבח הפנימי והמנורה היו נבלעין שם במקומן.

ואפייתיה. אבל לא הקטירום עד לאחר הקטרת אברי התמיד.

הדרן עלך בשלשה מקומות

פרק ראוהו אחיו

מתניתין:

ראוהו אחיו הכהנים [את הכהן התורם את הדשן] שירד מן הכבש לאחר שתרו, ומיד הם רצים ובאים לכיור, להיות מזומנים לעבודה⁽¹¹⁾. מהרו וקדשו ידיהם ורגליהם מן הכיור⁽¹²⁾.

לאחר שקדשו, נטלו את המזבחות [שגורפין בהן את הדשן ומפנים אותו לתפוח], ואת הצינורות [המזלגות שהיו מהפכים בהן את האברים], ועלו לראש המזבח.

האברים של העולות, והפדרים [האימורים]

והוינן בה: למימרא, דחביתין הוּו קדימי לכל עבודות היום?

והתניא: מנין שאין דבר קודם במזבח לתמיד של שחר?

תלמוד לומר: "וערך עליה העולה".

ואמר רבה לפרש: מדכתיב "העולה" בה"א הידיעה, ולא כתיב "עולה", משמע הכי: "וערך עליה" על המערכה, בתחלה את "העולה" החשובה, שהיא עולה האמורה ראשונה לכל העולות בפרשת הקרבנות בפנחס, והיא עולת התמיד. [רש"י, פסחים ג"ח:].

אמר רב יהודה: הא דקתני "לעשות חביתים", לא מהקטרתם על גבי המזבח מיירי, אלא להכינם בלבד. והיינו לחם מים המין לרביבה של סלת החביתין! שהיו חולטין אותה ברותחין קודם לישתה

דאסור אלא בהיכל ועזרה בלבד.

11. ואף דלא עסקו לאחר מכן אלא בגריפת אפר לתפוח ובסילוק אברים מן המערכה ובהולכת גזירין למזבח, דלכאורה לאו עבודות הן — הוצרכו לקידוש ידים ורגלים, משום עצם עליהם למזבח.

וכן משמע מפירוש המשניות לרמב"ם דקריבה למזבח אף בלא עבודה טעונה קידוש ידים ורגלים.

אלא דמרש"י בזבחים כ א משמע דמשום המלאכות עצמן הוצרכו בכך. וצריך לומר דאית ליה דגריפת האפר מכלל עבודת הוצאת הדשן היא. מקדש דוד.

12. והואיל ורצו לקדש ידיהם ורגליהם לצורך

והשיג עליו הראב"ד: והלא לשכת כהן גדול, של עץ היתה. וכן בשמחת בית השואבה, הקיפו את כל העזרה גזוזטרא. אלא לא אסרה תורה כל עץ, אלא אצל מזבח ה'. והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים. אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר.

ובהלכות עבודה זרה שם תירץ הראב"ד עצמו כל השגותיו כאן. דלשכת העץ דכהן גדול, של בית אבנים היתה. [ונקראת "לשכת העץ" מפני שהניחו בה עצים אי פעם. כסף משנה. ויעויין במהר"י קורקוס שם שפירש באופן אחר].

ובימת עץ של מלך, וגזוזטרא של שמחת בית השואבה, לא היו בנין קבוע אלא נעשו לשעתן.

והרדב"ז שם כתב, דאף הרמב"ם לא קאמר

המזבח. ומשום שהיה עגול כתפוח, קרוי כן⁽¹³⁾. [וקודם תרומת הדשן לא היו יכולים לפנותו. שהרי קודם צריך לתרום את תרומת הדשן, ואחר כך היו מפנים את שאר הדשן לתפוח].

וכשהיה האפר שבתפוח מתרבה, עד שכבר לא נותר מקום לסידור עצי המערכה, היו מוציאים אותו. כדכתיב "והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה, אל מקום טהור".

ופעמים שהיה עליו שלש מאות כור אפר עד שהוציאוהו.

וברגלים לא היו מדשנין אותו [מוציאים את האפר], מפני שהתפוח הוא נוי למזבח. שעל ידי ריבוי הדשן ניכר שהקריבו הרבה קרבנות, ולא היה המזבח בטל.

ואף על גב דנוי הוא למזבח, מכל מקום כט-א כשהגיע הזמן לפנותו — מימיו לא נתעצל הכהן [שהיה מוטל עליו לעשות זאת]

של שאר הקרבנות שלא נתעבלו ושלא נעשו דשן מאתמול בערב — היו פונקין [מסלקים] אותן בצינורות — מזלגות על צדי המזבח, על מנת להחזירם למערכה לאחר מכן. שהרי אי אפשר עדיין להקטירם, לפי שאין שום דבר קרב קודם הקרבת תמיד של שחר.

ואם יש הרבה אברים, ואין הצדדים מחזיקים אותם, לפי שהם כבר מלאים בהם, פודרים אותם בסובב [אמה הכולטת במזבח באמצע גובהו], או היו מניחים אותן על גבי הכבש. לפי שאם היו מורידים את האברים לגמרי מן המזבח, היו נפסלים להקטרה לאחר שהאיר היום. שעמוד השחר פוסל בלינה. אבל על גבי המזבח אין לינה פוסלת. וכבש הרי הוא כמזבח לכל דבר.

החלו לגרוף את האפר, והיו מעלין במגרפות את האפר על גב התפוח.

והתפוח [ציבור האפר] — היה באמצע

והראב"ד שם השיג עליו דלא משמע כן מלישנא דמתניתין. דהא קתני "החלו מעלין באפר על גב התפוח". והרי כיון שהיו מוציאים את האפר כל יום, מנין היה שם תפוח, והרי כבר הוציאוהו מאתמול?

לכך פירש, שהיתה שם טבלה מרובעת גבוהה אמה, והיתה קצוצת קרנות ומעוגלת כתפוח. ועליה היו מעלים את הדשן.

ובדעת הרמב"ם יש ליישב, דלא היו מוציאים את כולו אלא חלק ממנו, בשביל שלא יפריע לסידור המערכות. רדב"ז ולחם משנה.

או דאית ליה לרמב"ם שלא היו מוציאים את הדשן כל יום, אלא כשהיה מתרבה. מהר"י קורקוס.

עבודה, הורשו ליכנס בין אולם למזבח. ששם היה מקום הכיור. מפרש.

ונראה שנתכוון ליישב בזה הא דאיתא בריש תוספתא דכלים ד"אין נכנסין בין אולם למזבח כשלא רחוק ידים ורגלים". ולכך כתב דבשביל לקדש לצורך עבודה מותר.

והראב"ד תירץ על זה, דכל שטבל ולא הטיל מים אחר הטבילה, מותר.

עוד כתב, דליכנס שם סגי ברחיצת ידים ורגלים כל שהיא, ולא דוקא ממי כיור.

13. וכתב הרמב"ם בפרק ב מתמידין ומוספין הלכה ז "דשן שבאמצע המזבח, והוא הנקרא תפוח".

מלהוציא את הדישן⁽¹⁾.

ולאחר שעשו זאת ונתפנה מקום המערכה, החלו מעלין בכבש גזירין של עצים חתוכים ובדוקים ממום, בשביל לפדר בהם את המערכה⁽²⁾.

וכי כל העצים כשרים למערכה הן?

אכן, כל העצים כשרים למערכה! חוין מעצים של גפן ושל זית⁽³⁾! ובגמרא מפרש טעמא.

ואף על פי שכל העצים כשרים, אבל בעצים אלו היו רגילין:

במרביות [ענפים] של תאנה, ושל אגוז, ושל עץ שמן [עץ שמפיקים ממנו שמן, והוא דולק כמו נר]. שכל העצים הללו בוערים יפה.

ושלש מערכות עצים היו על גבי המזבח.

תחילה בא הכהן שתרם את תרומת הדישן, וסידר ראשונה את המערכה הגדולה – מזרחה⁽⁴⁾, בצידו המזרחי של המזבח, ועליה

באפר תפוח משום דאכתי לא נעשית מצותו [שהיא בהוצאתו], נראה דמצוה מדאורייתא היא. חזון איש סימן כ'.

2. ונקיט כהאי לישנא, משום שכן היה המעשה. שפעם אחת שאל התלמיד לרב בדבר זה, והשיבו כן. ולפי שחייב אדם לאמור בלשון רבו, קבע רבי במשנה כן. באורי הגר"א.

3. וביומא כז ב מבואר דסידור המערכה כשר בלילה. ושתי דעות הובאו שם בתוספות בזה. לדעה הא' כשר דוקא בלילה. ולדעה הב' כשר בין ביום ובין בלילה.

והרמב"ם ריש פרק ב' מתמידין ומוספין כתב: "בבקר עורכין עצים ועושין בראש המזבח מערכה גדולה של אש!" וצריך עיון לדבריו מהגמרא הנ"ל. רבי עקיבא איגר.

4. ועצם סידור המערכה הוא מצות עשה בפני עצמה, ואינו רק ממכשירי הקרבן. שנאמר "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". ו"תמיד" היינו לשים על המזבח עצים בבקר ובין הערביים (בסידור שני גזירי עצים). חינוך מצוה קל"ב.

1. ודעת הראב"ד (הובאה לעיל כ"ח: הערה 13) היא, שבכל יום היו מוציאים את הדישן.

אלא מדבריו רש"י בחולין צ ב משמע, שלא בכל יום הוציאוהו, אלא רק כשהיה מתרבה ביותר. וכן כתבו תוספות ביומא כז ב.

והלחם משנה שם כתב בדעת הרמב"ם, דכל יום היו מורדין את האפר למטה מן המזבח. אבל לא היו מוציאים אותו מחוץ לעיר, אלא כשהיה רבה.

ותמה עליו המשנה למלך, דלא נמצא בדבריו הרמב"ם רמז לזה.

עוד תמה, אי מצות עשה היא בכל יום, איך ביטולה ברגלים מסיבת נוי המזבח? (וכבר הביאו מזה תוספות שם ראייה לשיטתם).

וכתב, דאף לדעת הרמב"ם, אין ההוצאה מצוה מצד עצמה, אלא מכשירי מצוה היא, לפנות מקום למערכה. ואף דכל יום היו עושים כן, מכל מקום אין בביטולה משום ביטול עשה. (ואכן לא מנאה הרמב"ם במנין המצוות. וגם בהלכות תמידין ומוספין לא כתבה בלשון מצוה).

ועוד צידד שם, דאפשר דאין חיובה מן התורה כלל.

אלא דמהא דאיתא במעילה ט א דמועלין

היו מקטירים את הקרבנות.

וחזית היו עושים למערכה מצידה, כעין חלון, כדי שתהא הרוח מנשבת בה, ללבות את האש. וחזיתה⁽⁵⁾ היתה במזרחה של המערכה. משום שדרך שער המזרח של העזרה היתה הרוח באה ומנשבת.

וראשי הגזירין הפנימיים, שהיו ארוכים, היו נוגעין בתפוח, שהיה במרכז המזבח, ממערב למערכה.

והיינו, שהיו הגזירין הפנימיים והחיצוניים שוים כלפי צידו החיצוני של המזבח, שלא יבלטו לצד החוץ ויקרעו או ישרפו את בגדי הכהנים המהלכים שם. ולכן היו הגזירין הפנימיים הארוכים בולטים מהמערכה בצד השני, כלפי התפוח שבמרכז המזבח, ואף היו נוגעים בו. [ראב"ד פרק ב' מתמידין ומוספין, הלכה ז'].

וריוח היה מניח בין הגזירים, כי מלבד עצי המערכה הביאו קיסמי עצים דקים הקרויים "אליתא", והניחום בין עצי המערכה הגדולים, ועל ידם הוכערו יפה העצים הגדולים⁽⁶⁾. [וילפינן לה מדכתיב "ונתנו בני אהרו הכהן אש על המזבח", דהיינו עצי המערכה, והדר — "וערכו עצים על האש"].

ולצורך זה הניחו את הריוח בין גזירי המערכה, לפי שהיו מציתים את האליתא משם, דרך אותו הריוח. דבעינן שיצית את האליתא בראשו של מזבח, ולא שידליקה ברצפה ויעלנה [יומא מה].

וכשגמרו לסדר את המערכה הראשונה, בררו משם, מלשכת העצים, עצי תאנה יפים לפדר את המערכה השניה, שממנה היו נוטלים גחלי אש לצורך הקטורת, שהיו מקטירים כל יום על המזבח הפנימי שבהיכל. ואף בסידור מערכה זו זכה הכהן שזכה בתרומת הדשן.

דאין כונת הירושלמי לכל המערכה, אלא לשני גזירי עצים בלבד. שמצוה להוסיפם לאחר שנתן האש במערכה.

5. והרמב"ם שם פירש ד"חזית" היא סימן שהיו עושים בצד מזרח של המערכה, להראות שמשם התחילו לסדר אותה.

והראב"ד שם פירש, ד"חזיתה מזרחה", היינו וראשי הגזירים היו מונחים ממזרח למערב ולא מדרום לצפון. והיינו דקתני, שראשי הגזירין היו נוגעין בתפוח, שהוא למערב הגזירין.

6. והוא מלשון "אליה", שהיא הזנב. על שם "זנבות האודים העשנים". הערוך.

והרמב"ם פירש, דהאליתא היא הגחלת שממנה היו מדליקים את המערכה השניה של

ולדבריו, אם ככתה האש ביום או בלילה, אין מצוה להבעירה שוב.

אכן מדברי הרמב"ם, ריש פרק ב' מתמידין ומוספין, אין נראה כן. אלא המצוה היא שלא יהיה המזבח רגע אחד בלי אש. מנחת חנוך שם. וזמן סידור המערכה הוא לאחר תרומת הדשן. ואם סידר קודם לכן יפרק אותה. ויסדרנה שוב לאחר שיתרום.

וכן, צריך להביא את האש תחלה, קודם שמסדר את המערכה. שנאמר "וערכו עצים על האש". ואם הקדים את סידור העצים להבאת האש, מפרק אותם, ויתן האש, ושוב יערוך את העצים. ירושלמי, ריש פרק ב' דיומא.

ולפלא על הרמב"ם שהשמיט זאת. ליקוטי הלכות.

אכן החזון איש, (מנחות, סימן ל"ו) כתב,

ובשבת היה שיעורם של העצים בעומד – שיישאר לאחר השריפה שמונה סאין גחלים. לפי שישם, על המערכה השניה, היו נותנים בשבת את שני בזיכי הלבונה של לחם הפנים להקטירם. ומשום כך הוצרכו לתוספת זו של שלשה סאין גחלים.

ולא הקטירום לבזיכי הלבונה על גבי המערכה הגדולה, אלא על המערכה השניה. משום דכל דבר הניטל מבפנים [מההיכל], אין מקטירין אותו אלא בסמוך לפנים, והיינו קרן דרומית מערבית, שהיא הסמוכה לפתח ההיכל [זבחים נח: (6)].

והיו מביאין את האברים והפדרים של אתמול, שלא נתעכלו מבערב, [ושהיו סדורין על צדי המזבח עד עתה, כמבואר לעיל] (9), ומחזירין אותן למערכה לגמור את

ומקום מערכה זו היה מכנגד קרן מערבית דרומית של המזבח, הסמוכה לכבש. והיה מקום המערכה הזאת משוך מן הקרן המערבית דרומית כלפי צד צפון – ארבע אמות (7).

ושיעור העצים שנתנו במערכה זו היה בעומד [באומד], שלאחר שיישרפו ייעשו מהם חמש סאין של גחלים. כי לצורך הקטרת הקטורת היה צריך שלשה קבין של גחלים. ותחילה היה חותה מהמערכה הזאת ד' קבין גחלים במחתת כסף, וממנה היה מערה למחתת זהב שיש בבית קיבולה שלשה קבין. [והיה צריך לחתות מהמערכה ארבעה קבין לפי שאי אפשר שלא ישפך קצת מהגחלים תוך כדי העירו למחתת הזהב]. ושיערו חכמים, שבשביל לחתות מהמערכה ארבעה קבין גחלים בריוח, צריך שיהיו בה חמש סאין גחלים.

קטורת.

7. דקסבר תנא דמתניתין שכל המזבח היה בחציה הצפונית של העזרה. וההיכל היה ממוצע ועומד באמצע העזרה. וי' אמות היה רוחב פתחו. חמש אמות מהן בצפון העזרה וחמש אמות בדרימה. נמצא, שרק חמש האמות הדרומיות של המזבח היו מכוונות כנגד פתח ההיכל.

ומתוכן יש להפחית את אמת היסוד ואמת הסובב, ואמה של מקום הקרן, ואמה של מקום הלוך רגלי הכהנים שאינם ראויים למקום המערכה.

ולכן, רק באמה החמישית מדרום יכול היה להיות מקום המערכה. אבל אם היה מרחיק יותר לצד צפון, כבר לא היתה המערכה מכוונת נגד פתח ההיכל.

וגמרינן לה מגחלים של יום הכיפורים. דכתיב

בהו "ולקח מלא המחיתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה'" [דהיינו מהצד הדרומי מערבי של המזבח שהוא "לפני ה'"]. כלומר, כנגד פתח ההיכל]. שכל הנוטל גחלים ממזבח החיצון בשביל לתתם בפנים, אינו נוטל אלא ממקום הסמוך למקום נתינתם, והיינו הקרן הדרומית מערבית.

8. ועוד מערכה שלישית היתה שם. שלא היה מקריבים עליה כלום, אלא לקיום האש בלבד היתה. ופולגתא דתנאי היא ביומא מה א וקיימא לן כרבי יוסי דקאמר הכי. רמב"ם פרק ב' מתמידין ומוספין, הלכה ה'.

והא דלא קתני לה במתניתין להדיא, היינו משום שמסדר אותה יחד עם המערכה גדולה בפעם אחת. ראב"ד.

9. ולדברי המפרש, דבר זה נכתב שלא במקומו.

הקטרתם⁽¹⁰⁾.

אמר רבא: גוזמא היא!

והציתו את שתי המערכות באש.

ואחר כך ירדו מהמזבח ובאו להם ללשכת הגזית [בחציה המקודש בקדושת עזרה, כדרשינן מקרא ד"בית אלוקים נהלך ברגש"], בשביל להטיל את הפייסות לשאר עבודות היום.

אמר רבי אמי: מצינו שדברה תורה לשון הבאי! כלשון בני אדם הרוצים לחזק את דבריהם, ומדברים בלשון גוזמה.

וכן מצינו שדברו נביאים לשון הבאי.

וכן מצינו שדברו חכמים לשון הבאי! וקמפרש ואזיל.

גמרא:

שנינו במתניתין: פעמים שהיה עליו [על התפוח] שלש מאות כור.

דברה תורה לשון הבאי — כדכתיב "ערים גדולות ובצורות בשמים". וכי בשמים סלקא דעתך שהם מגיעות? אלא, לשון גוזמא הוא.

אמר רבא: גוזמא בעלמא קאמר! ולא דוקא הוא. שמעולם לא הגיע האפר לשיעור כזה. לפי שאין מקום המערכה יכול להחזיק שלש מאות כור.

דברו נביאים לשון הבאי — כדכתיב גבי שלמה "ויעלו כל העם אחריו, והעם מחללים בחלילים ושמחים שמחה גדולה, ותבקע הארץ בקולם". שאף דבר זה שנבקעה הארץ, לשון גוזמא הוא.

וכן בהא דתנן לקמן: השקו את התמיד בכום של זהב —

ותמה שם המהרי" קורקוס, מנין לו זה, ולמה לא ישימם על המערכה גופה? וכתב דזה בשביל שישאר אמצע המערכה פנוי.

ויובן, על פי מה דמוכח מיומא כז' א, דאיברי התמיד צריכים לינתן על העצים ממש. ואם יניח על העצים את האברים דאתמול, לא יוכל להקטיר את התמיד של היום כהלכתו.

אך צריך עיון, דהרי במנחות מיבעיא לך, אי חשיב דרך הקטרה בכך. וגם הרמב"ם פסק בפרק ב מפסולי המוקדשין הלכה כו, דבעיא דלא איפשיטא היא.

וצריך לומר, דרק בעיקר מצות הקטרה, בעינן שתהיה על גבי המערכה. אבל באיברים ופדרים, כבר נתקיימה מצות הקטרה מאתמול, כיון שהוצת האור ברובן. ורק מצות עיכול הוא

אלא לאחר הקרבת התמיד היו מעלים אותם למערכה. שהרי אין דבר קרב קודם תמיד של שחר.

וצריך עיון לדבריו, מהא דאיתא בסנהדרין מט ב, דלכולי עלמא "יש סדר למסכת תמיד". תפארת ישראל.

אבל הרא"ש כתב דקודם התמיד היו האברים והפדרים קרבים. ואין בזה איסור משום "העולה, שתהיה עולת התמיד עולה ראשונה". דלא נאמר כן אלא בקרבנות ששייכים לאותו היום, ולא באברים דאתמול.

10. והרמב"ם שם הלכה ה כתב "אבל איברים ופדרים שלא נתאכלו מבערב, נותנין אותן בצדי מערכה גדולה".

גרגיר או אשכול של זהב, ומביאו ותולה אותו בה.

ואמר רבי אלעזר ברבי צדוק: מעשה היה שהוצרכו לפנותה ממקום למקום, ונמנו עליה שלש מאות כהנים בשביל לטלטלה ולפנותה, מחמת כובד הזהב שהיה בה.

ואף זו לשון גוזמא הוא. שאם היה בה כל כך הרבה זהב, היתה נשברת. ולא רצה רבי אלעזר ברבי צדוק אלא להודיע שזהב רב התנדבו שם.

פרוכת — הא דתנן: רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי שמעון בן הסגן: פרוכת של ההיכל, עביה טפח. ועל ע"ב נימין היתה נארגת. [שהיו גודלים כל חוט של שתי מע"ב נימין. ביאור הגר"א]. ועל כל [ובכל] נימא ונימא היו שזורים עשרים וארבעה חוטיין. לפי שהיתה עשויה מד' מינים. תכלת, וארגמן, תולעת שני, ושש. וחוטו של כל מין היה כפול ששה. נמצא שכל גדיל של השתי היה מורכב מאלף ושבע מאות ועשרים ושמונה חוטים. ובשל כך הגיע עוביו לטפח.

וארכה של הפרוכת היה ארבעים אמה, ורחבה עשרים אמה. שהרי אותה פרוכת היתה מבודלת בין ההיכל לקדש הקדשים. וגובה ההיכל ורחבו, היה כשיעור הזה(1).

ומעבודת האריגה של שמונים ושתים ריבוא

דברו חכמים לשון הבאי — הא דאמרן דשלש מאות כור דשן היו בתפוח. והא דהשקו את התמיד בכוס של זהב.

אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר שמואל: בשלשה מקומות דברו חכמים בלשון הבאי. ואלו הן:

תפוח, וגפן, ופרוכת. ובסמוך יבואר.

ואתא לאפוקי מהא דאמר רבא.

דתנן: השקו את התמיד בכוס של זהב. ואמר עלה רבא: גוזמא היא! ופליג עליה שמואל, וקא משמע לן: רק הני תלתא, אין, לשון גוזמא הן. אבל התם, בתמיד, לא גוזמא היא אלא כן היה שהשקוהו בכוס של זהב. לפי שאין עניות במקום עשירות, וכל מעשי המקדש היו בעושר ובשררה.

וקא מפרש להני תלתא מילי:

תפוח המזבח — הא דאמרן. שגוזמא היא לומר שהיו בו שלש מאות כור.

גפן — הא דתנן: צורת גפן של זהב היתה עומדת על פתח ההיכל. והיתה מודלה [מוגבהת] על גבי כלונסות של ארז כעין דליות גפן שנשמכות על עמודי עץ.

כט-ב **וכל מי שמתנדב זהב לבית המקדש, ורוצה שיתנוהו בהיכל, היה עושה ממנו עלה או**

דאיכא בהו. ולזה לא בעינן מערכה.

1. עוד פירש רש"י בחולין צ ב, דמיירי מפרוכת שנעשתה לפתח האולם לצניעות. וכן הכריע המפרש כאן. דאילו פרוכות

שנעשו לפתח קדש הקדשים, לא יתכן שהיה עובין טפח. שהרי במקום אמה טרקסין היו עומדות. ואם היו תופסות שתי הפרוכות שני טפחים, נמצא שאין ביניהם אלא רוח ארבע טפחים. ואם כן, לא היה יכול הכהן גדול לעבור

משיעור הכתוב בו. לכן עשו שתי פרוכות, במקום אותו כותל. וריוח הניחו ביניהם. הפרוכות עם הריוח תפסו רוחב אמה.

ומפני שהיו הפרוכות משחירות מעשן הקטורת, היו עושים חדשות בכל שנה [רא"ש].

ושלש מאות כהנים היו מטבילין אותה, מרוב גודלה⁽⁴⁾! ואף זה, לשון גוזמא הוא.

שנינו במתניתין: **החלו מעלין בגזירין לפרד את המערכה. וכי כל העצים כשרים למערכה** הן? כל העצים כשרים חוץ משל זית ומשל גפן.

והוינן בה: **הני עצים — מאי טעמא לא היו כשרים?**

נערות⁽²⁾ היתה **נעשית**⁽³⁾! שלפי שרצו לעשותה בטהרה, היו עוסקת בה נערות שעדיין לא הגיעו לכלל נידות.

ושתים פרוכות היו עושין בבית שני בכל שנה. והיו שתי פרוכות אלו במקום אמה טרקסין שהיתה בבית ראשון.

בבית ראשון היתה המחיצה שבין קדש הקדשים להיכל, עשויה מכותל אבנים שרוחבו אמה. ובבית שני לא היו יכולים לעשות כן, לפי שגובה היכלו היה ארבעים אמה. [אמנם המפרש כתב שהיה גובהו מאה אמה אך רש"י בבבא בתרא ג א והתוספות יום טוב פרק ה' משנה א' הגיהו שהיה גובהו ארבעים אמה] ואין כותל בגובה כזה יכול לעמוד ברוחב אמה בלבד. ולהרחיבו אי אפשר, משום ד"הכל בכתב", ואסור לשנות

4. אם היתה נטמאת. רא"ש.

והמפרש כתב שבכל מקרה היו טובלים אותה. לפי שאי אפשר לארוג בטהרה, שלא תהא נדה אחת הנשים האורגות. (וצריך עיון, דהא כתב דלכך אהדרו אחר נערות שלא הגיעו לכלל נדות).

עוד הקשה הרא"ש, הא בלאו הכי אינה מקבלת טומאה משום שמחוברת היא, וכאחד מדופני הבית היא.

ותירץ, דאחר עשייתה היו מטבילין אותה, כדאיתא בזבחים "כל הכלים הנגמרים בטהרה, צריכים טבילה לקודש".

אבל תוספות בחולין צ ב, דחו תירוץ זה. דהרי אין זה אלא באלו יש להם דין כלים לקבלת טומאה.

ותירצו, דהפרוכת מקבלת טומאה, לפי שהיא אהל. שהרי היו מסככים בה על הארון.

ביניהם, בדרכו ליכנס לקדש הקדשים. שהרי מקום הילוך אדם הוא אמה.

אלא דלפי מה שהכריחו התוספות ביומא, שהפרוכת הפנימית עמדה מחוץ לאמה טרקסין ולפנים, אם כן נשאר ביניהם ריוח חמשה טפחים, ואתי שפיר קושייתו. רש"ש.

2. ואף דאיתא בירושלמי ביומא, שכל מעשי המקדש היו צריכים ליעשות לשמה, וקטנים לאו בני לשמה נינהו, צריך לומר דכיון דגדול עומד על גבן יכולות היו לכיון לשמה.

ודלא כהרשב"א והראב"י (הובאו בבית יוסף אורח חיים סימן ת"ס) דלא מהני גדול עומד על גביו היכא דבעינן מעשה לשמה.

3. ובברטנורא לא גריס כן. אלא משמונים ושתים רבוא חוטיין היתה נעשית.

והרמב"ם בפירוש המשניות לשקלים פירש, דשמונים ושתים רבוא דינרי זהב היה ערכה.

דפסולים רק משום דקטרי, יש לומר, דבהא קמיפלגי רבי אליעזר ותנא קמא. דמר [רבי אליעזר] סבר: מייש ואלון ודומיהם, אף על גב דלא קטרי מגואי [שאיך קשריהם נכנסים בתוכם], מכל מקום כיון דקטרי מבראי [מבחוץ], לא מיייתנין מהם למזבח.

ומר [תנא קמא] סבר: כיון דלא קטרי מגואי — אף על גב דמבראי קטרי, מיייתנין מיניהו.

אלא למאן דאמר דאף משום ישוב ארץ ישראל לא מיייתנין מזית וגפן, אמאי פליגי תנא קמא על רבי אליעזר? וכי דקל, מי לית ביה משום ישוב ארץ ישראל? והא אף הוא נותן פירות, ופשיטא דיש לאסור משום כך את כריתתו לצורך המזבח.

ומשנינן: אמר לך הך מאן דאמר: וליטעמיד, אדאקשית לי מברייטא, אקשי לי ממתניתין, דקתני "מרביות של תאנה". וכי בתאנה לית בה משום ישוב ארץ ישראל, ואיך שרינן למיייתי מינה עצים למזבח?

אלא, בהכרח, מאי אית לך למימר? — בתאנה דלא עבידא פירא קא מיירי. ואם כן, בדקל נמי נוקמיה, בדקל דלא עביד פירא. ולכך לית ביה משום ישוב ארץ ישראל. ורק משום דקטרי פסל בו רבי אליעזר. ואילו תנא קמא אית ליה, דכל דלא קשור מבפנים אינו נפסל.

והוינן בה: ומי איכא תאנה דלא עבדא

רב פפא אמר: משום דעצי זית ועצי גפן קטרי⁽⁵⁾ [יש בהם קשרים]! ומחמת המים שיש בקשרים, אינם נשרפים יפה, ומעלים עשן. ואין זה כבודו של מקום.

רב אחא בר יעקב אמר: מלבד טעם זה, עוד טעם איכא למה שלא היו מביאין של זית ושל גפן — משום ישוב ארץ ישראל. שאם היו שורפים אותם במערכה, לא ימצאו גפנים ליין ושמן לסוך בו, ותחרב ארץ ישראל.

מיתבי: כתיב בעצי המערכה, "על העצים אשר על האש". ודרשינן: הבא עצים הנתוכים [הנשרפים] מהר להיות אש! ומאי ניהו? דוקרי שפיר, דלא קטרי ואזלי, והיינו קני עצים הבקועים יפה, שאין בהם קשרים שהם בגדר "מיקטר מתוכו", שהולך הקשר ונכנס בתוך העץ. שאין כשרים אלא קנים של אילן צעיר, כדקתני במתניתין "מורביות תאנה". שמתוך שהוא צעיר הרי הוא נשרף מהר.

וכי כל העצים כשרים למערכה הן? כל העצים כשרים למערכה. חוץ מן זית וגפן. אבל באלו היו רגילין: במרביות של תאנה, ושל אגוז, ושל עץ שמן.

רבי אליעזר מוסיף: אף של מייש, ושל אלון, ושל דקל, ושל חרוב, ושל שקמה — פסולין למערכה!

ומסיק לקושיין: בשלמא למאן דאמר

המפרש שכתב דהם מרבים עשן. דמשמע התם, דאדרבה, עצים יבשים מעלים יותר עשן מלחים. שכשהם יבשים נעשים כולם עשן. וכשהם לחים נעשים שליש עשן, ושליש אפר, ושליש אוכלת

5. והרא"ש גריס "דלא קטמי". שמתוך לחותם עושים הרבה אפר, ואין להרבות אפר על המזבח משום טורח הוצאתו. ומדברי מדרש איכה [פרק א' פיסקא י"א] יש להוכיח כדבריו, ולא כדברי

פירא?

ומשנינן: אין! כדרחבא.

במערכה, וכך תבער בה האש היטב. וכיון ששער העזרה שבמזרח היה מכוון כנגד השערים המזרחים של עזרת הנשים ושל הר הבית, היתה הרוח המזרחית שמבחוץ עוברת דרך כל השערים, עד מקום המערכה.

ועוד, שהרוח המזרחית קשה וחזקה [רא"ש].

וחד אמר: כדי שיהו מציתין את האליתא [הקיסמין דקין של עץ שהיו מניחים בתוך המערכה, בשביל לחזק את האש] משם, דרך אותו הפתח.

מיתבי: שנינו במתניתין: ריוח היה בהן בין הגזירין, שהיו מציתין את האליתא משם! הרי שמאותו הריוח היו מציתין אותה, ולא מהחזית.

ומשנינן: אמר לך האי דאמר דמהחזית היו מציתין אותה: מקומות מקומות הרבה עבדי לצורך הצתת האליתא, כדי שישרפו עצי המערכה מכל הצדדים.

הדרן עלך ראוהו אחיו!

פרק אמר להם הממונה

מתניתין:

אחר שבאו הכהנים ללשכת הגזית, אמר להם הממונה: בואו והפיסו ויקבע הגורל מי יעשה את שלש עשרה העבודות דלהלן:

א. מי הוא הכהן השוחט את התמיד⁽¹⁾.

א-ל דאמר רחבא: מיתבי נטיעות מעצי תאיני

חיורתא [לבנים] שגרועים הן, ושייפא לחו כחבלא דצכתא [חבל העשוי מצורי דקל] עד שתוסר כל קלפת העץ, ושריק מעליה ומשיר ממנו כזרא [זרעין]. שאף אם יש זרע גרעין בתוך הנטיעות, הוא נופל על ידי שמשייפים אותו.

וקברי [ושותלים] ליה לאותה תאינה חיורתא היכא דמסיק ימא שירטון. שבאותו מקום שהים גואה, הלחלוחית מרובה. ומתוך כך לא ימות האילן [שאם היה גדל במקום אחר היה מת, לפי שאין לו קלפה].

ומתוך שנעשה אילן סרק ואין בו פירות שיכחישו את כוחו, הרי הוא גדל הרבה, ועצים הראויים לקורה עבדא. אבל פירות לא עבדא. ותלת בריכי [ענפים] מינייהו, לא מחזקא להו גמלא [דף של גשר]. שמרוב גודלם אין הגשר סובל את כובדם.

וכיון שאינו עושה פירות, לוקחין מענפיו הדקים לצורך המזבח.

שנינו במתניתין: סידר את המערכה גדולה מזרחה, וחזיתה מזרחה!

והוינן בה: מאי טעמא עביד לחזיתה [פתח שבה] לצד מזרח?

רב הונא ורב חסדא נתנו טעם בדבר.

חד אמר: כדי שתהא הרוח מנשבת בה

1. ואף על גב שהשחיטה כשירה בזר, תקנו לה פייס. משום שתחלת עבודת התמיד היא, וחביבה

האש. וילפינן לה התם מעצי מערכה. מקדש דוד.

הידים [הקידמיות]. ג. העוקץ [הזנב] והרגל של שמאל. ד. החזה והגרה. ה. שתי דפנות. ו. הקרביים.

והעלאת כל חלק מששת החלקים לכבש נעשית על ידי כהן אחר. ויבואר בפרטות לקמן.

וכן קבע הגורל:

יא. מי מעלה לכבש את הפולת.

יב. ומי מעלה את החביתין.

יג. ומי מעלה את היין⁽⁶⁾.

ב. ומי הוא הכהן המקבל את הדם ומוליכו, (2) וזורק אותו על המזבח.

ג. מי מדרשן⁽³⁾ את המזבח הפנימי⁽⁴⁾ מהאפר שעליו⁽⁵⁾.

ד. ומי מדרשן את המנורה [מוציא את הפתילות והשמן הישנות ושם חדשות במקומן].

ה. ו. ז. ח. ט. י. מי מעלה אברים של תמיד לכבש.

ונחלקים הם האברים לששה חלקים. א. הראש והרגל [האחורית] של ימין. ב. שתי

5. וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות, לקמן פרק ו', וכן משמע מדבריו בפרק ו' מתמידין ומוספין הלכה י"א, דגם בבוקר וגם ביו הערבים היו מדרשנים אותו.

אלא דלפי מה דכתבו תוספות ביומא נט א דדישון מזבח הפנימי איתרבי ממאי דאיתר קרא בדישון מזבח החיצון, נראה דמצותו רק בבוקר, כמו דישון מזבח החיצון. חזון איש, מנחות ל"ו. וכן כתבו התוספות להדיא ביומא לג א, דהיה רק פעם אחת ביום.

(ואולי סמך הרמב"ם על מקור הירושלמי, דיליף דישון הפנימי מהזאות המזבח הפנימי. מה הזיה בגופו של מזבח הפנימי, אף הקטרה צריכה להיות בגופו של מזבח, ולא על גבי הדשן שעליו. ומשום כך הוצרכו לדשנו. ולטעם זה, גם קודם קטורת של בין הערביים צריך לדשנו).

6. וצריך עיון, דמשמע מימא כז ב, דאין מפיסין אלא בעבודה תמה, כלומר, עבודה שהיא גמר, ולא עבודה שיש אחריה עוד עבודה. ואם כן, למה מפיסין בדישון מזבח ומנורה ובהעלאת אברים לכבש? והא אינן עבודות תמות, דהאיכא אחריהן הקטרה והדלקת נרות.

להו. ואי לא יפיסו, אתו לאינצויי ויבואו לידי סכנה. יומא כח א על פי הברטנורא.

2. וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות דביומא איתא שהכהן שכלה בו המנין, הוא זורק את הדם. והסמוך לו שוחט. ואף על פי שהשחיטה קודמת, מכל מקום עבודת זריקה חשובה יותר. שהרי השחיטה כשירה אף בזר. (ולא נמצא שם כן). וכן הוא בברטנורא שם.

3. וכתב הברטנורא, שהמדשן מזבח הפנימי, הוא מקטיר את הקטורת. והמדשן את המנורה הוא מדליקה. ונקיט דישון משום שהוא תחלת עבודת ההקטרה וההדלקה. ודבריו צריכים עיון גדול. שהרי משנה ערוכה היא לקמן, דלקטורת היה פיס בפני עצמו. תוספות יום טוב.

4. וכתבו תוספות ביומא, דדישון המזבח הפנימי אינו עבודה גמורה ולא בעי בגדי כהונה.

ויש להוכיח כן מהא דתנן לקמן, שהיה חופנו. וחפינה היא בשתי ידיו. ואי עבודה היא, הא פסולה בשמאל. מקדש דוד.

והיה עולה אחד הכהנים לגג. אם הגיע היום, אותו הרוואה אומר: "ברקאי"! והוא מלשון צוהר ואור.

[והוצרכו לכך, מפני שפעם אחת עלה אור הלבנה, וטעו בו ודימו שכבר יום, ושחטו את התמיד קודם זמנו. יומא כת.].

מתיא בן שמואל שהיה הממונה על הפיסות, היה אומר לרוואה שעל הגג: אמור: האם האיר פני כל המזרח⁽⁹⁾ עד שהוא מאיר בחברון, ונראית היא לאורו? והוא [הרוואה]

ולא היו מפיסין אלא פיס אחד, לעבודה הראשונה. והכהן שזכה בה, היו נמשכין עמו הכהנים העומדים אחריו, וזוכים בשאר י"ב העבודות, כסדר עמידתם⁽⁷⁾.

הפיסו פיס לכל העבודות האלו, וזכה בהן מי שזכה.

אמר להן הממונה: צאו וראו אם כבר האיר היום, והגיע זמן שחיטה של התמיד! שאין זמנה אלא ביום, שנאמר "ביום זבחכם"⁽⁸⁾.

בזר. תוספות שם. אבל הרמב"ם בפרק ד' ממעשה הקרבנות הלכה א' כתב, אף לגבי שחיטה בלילה, דפסולה מקרא ד"ביום צוותו".

וצריך עיון לדבריו מהגמרא הנ"ל. ויעויין באבן האזל, פרק א' מפסולי המוקדשין הלכה ל"ז.

והר"ח ביומא כט א כתב, דתמיד שנשחט בלילה פסול משום דכתיב "את הכבש האחד תעשה בבקר".

9. וכתב הרמב"ם בפרק א' מתמידין ומוספין, הלכה ב': ואימתי זמן שחיטתן — של בקר, שוחטין אותו קודם שתעלה החמה, משיאיר פני כל המזרח! וזמן זה הוא קודם נץ החמה.

ואף דכל המצוות הנוהגות ביום, אם עשאון מעמוד השחר כשרות רק בדיעבד, אבל לכתחלה מצותן מנץ החמה — שאני כהנים דזריזים הן, ולא חיישינן שיטעו.

ושיתת הרמב"ם בפירוש המשניות ביומא, דזמנו של שמואל בן מתיא הוא מאוחר מזמן חכמים שהוא "ברקאי", דהיינו עמוד השחר. וסבירא ליה דעד שהאיר פני כל המזרח, עלולים לטעות בין יום ללילה.

ולפי זה, פסק הרמב"ם כאן כשמואל בן

ויש לתרץ, דכל שהיא תחלת עבודה, הריהי חשובה להפיס עליה. וכדאמרינן התם לגבי שחיטה. מפרש.

7. ולא כך היה סדר העבודה. אלא קודם היה דישון מזבח הפנימי והמנורה. ואחר כך היתה שחיטת התמיד וזריקתו. אלא לכך הקדימו את הפיס לתמיד, משום שהיו עוסקין הכהנים שזכו בו לבדוקו ממום, קודם דישון המזבח והמנורה. מפרש.

אבל בביאור הגר"א כתב, דשחיטת התמיד וקבלת דמו קודמת לדישון המזבח והמנורה. והא דאיתא "דישון קודם לדם התמיד", היינו לזריקת הדם. (ולא הכי הקדים את השוחט והזורק, משום שהזורק היה גם מקבל את הדם, כדאיתא ביומא).

ותוך כדי הולכת הדם ממקום השחיטה למזבח, שהיא מהלך יותר ממאה אמה, היה נגמר דישון המזבח והמנורה.

ויעויין להלן (ל ב הערה 1), בדעת הרמב"ם בזה.

8. כן הוא במפרש. ומקורו ממגילה כ א ואף דבלאו הכי עבודה בלילה פסולה מקרא ד"ביום צוותו", שחיטה לאו עבודה היא, שהרי כשירה

משיב ואומר לו: הן (10)!

ואחת, לשכה שעושיין בה לחם הפנים (12).

אמר להן הממונה לכהנים שזכו בפיס, קודם שהאיר היום: צאו והביאו טלה לתמיד מלשכת הטלאים, והכינו אותו לשחיטה, ובקרוהו ממום!

נכנסו הכהנים ללשכת הכלים, והוציאו משם תשעים ושלושה כלי שרת של כסף וכלי שרת של זהב, לצורך עבודות היום.

והשקו את קרבן התמיד בכוס של זהב כדי שיהיה נוח להפשיט את עורו.

והרי לשכת הטלאים נתונה במקצוע צפונית מערבית של בית המוקד (11).

ואף על פי שהוא כבר מבוקר ממום מבערב ב-2 [מאתמול, שהרי קרבן התמיד טעון ביקור ממום ארבעה ימים קודם שחיתתו], היו מבקרין אותו שוב קודם הקרבתו, לאור אבוקות.

ובית המוקד, טרקלין גדול היה. וארבע לשכות היו שם, פתוחות לו.

אחת, לשכת הטלאים האמורה.

מי שזכה בשחיטת התמיד, משכו והולך עמו לבית המטבחים. וכן מי שזכו בהעלאת האברים, הולכין אחריו לבית המטבחים.

ואחת, לשכת החותמות. שמי שהיה צריך סלתות ונסכים למזבח היה משלם שם את דמיהם. והיה הממונה שיושב שם חותם לו על אישור התשלום. והיה הלה ניגש עם חותם זה לממונה על הנסכים, ומקבלם ממנו.

ובית המטבחים היה לצפונה של מזבח. שהתמיד הוא עולה, ושחיטת העולה היא "על ירך המזבח צפונה". ועליו [על בית המטבחים] שמונה עמודים ננסים [נמוכים] של אבן.

ואחת, לשכת בית המוקד [הקרויה "בית המוקד הקטן"]. ששם היתה מדורה תמיד.

מתיא. מנחת חינוך, מצוה ת"א.

11. וביומא טו ב קא רמי עלה ממתניתין דמדות, דקתני בה דהיתה במקצוע דרומית מערבית. ומשני לה בכמה אופנים.

וצריך עיון מהא דמשמע מדבריו פרק א' מעבודת יום הכיפורים, דאף לכתחלה זמנו מעמוד השחר. ועייין באבן האול שם.

12. ובמתניתין דמדות אין מונה את לשכת בית המוקד ולשכת החותמות. אלא מונה תחתיהן לשכה שגנזו בה בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון, ולשכה שיוורדים בה לבית הטבילה.

10. רש"י, מנחות ק'. והמפרש כתב, דשמואל בן מתיא שהיה ממונה אתא למיפלג אתנא קמא, וקאמר: לא היה הרואה אומר ברקאי. אלא בזה הלשון היה אומר: האיר פני כל המזרח. ואמר לו אידך: עד שבחברון? ומשיב לו הן [לחד תירוצא ביומא כח ב].

והיינו הך הן. דבלשכת החותמות גנזו את אבני המזבח. ולשכת בית המוקד היא זו שירדו לבית הטבילה. וקרויה כן על שם שמדורה

ובירושלמי איתא, שדוקא ביום כיפורים היה אומר כן, בשביל להזכיר זכות ישיני חברון.

העזרה. מפתח אחד היה המפתח שהוא יורד עמו לאמת השחי, כלומר לחור שבכותל [וקרי ליה הכי משום שצריך היה הפותח להכניס את ידו לשם עד בית שחיו], עד שמגיע למנעול הפנימי ופותחו. ומפתח אחד מהם היה לנעול החיצוני. ובמפתח זה הוא פותח כיון [בקלות], בלא לטרוח ולהכניס ידו בכותל.

בא לו הממונה על פתיחת ההיכל, לפשפש [פתח קטן] הצפוני.

שני פשפשוין היו לו לשער הגדול של ההיכל. אחד בצפון, מימין השער. ואחד בדרום, משמאלו.

ובפשפש שבדרום, לא נכנס בו אדם מעולם. ועליו, על הפשפש הדרומי, הוא מפורש על ידי יחזקאל, "ויאמר אלי ה': השער הזה סגור יהיה לא יפתח, ואיש אל יבא בו — כי אם ה' אלקי ישראל בא בו, והיה סגור".

נטל הממונה את המפתח, ופתח את הפשפש הצפוני, ונכנס לתא שלפני ההיכל. ומחתא נכנס להיכל. עד שהוא מגיע לשער הגדול מצדו הפנימי. וכשחגיע לשער הגדול, העביר את הנגר [הסיר את הבריה] ואת הפותחות [המנעולים], ופתחו לשער.

לא היה השוחט שוחט את התמיד, עד שהיה שומע את קול השער הגדול של היכל

ורבעים [מרובעים] של עץ ארז, היו על גביהן של העמודים. ואונקלות [וויס] של ברזל היו קבועין באותם רבעים. ושלושה סדרים של אונקלות היו בכל אחד ואחד מהרבעים, שבהם תולין את הקרבן לאחר שחיטתו!

שהיו האונקלות סדורים זה למעלה מזה. העליון לפרים, האמצעי לאילים. והתחתון לכבשים [ר"ש מדות]. ולא היה ראשו של הקרבן נגרר על הארץ. אלא היו מניחין את הקרבן ומפשיטין אותו, על שלחנות של שיש שהיו בין העמודים.

מי שזכו בדישון המזבח הפנימי והמנורה היו מקדימין [קודם לפתיחת דלתות ההיכל, אף שעדיין לא הגיע זמן עבודת הדישון. ראב"ד], להיות מוכנים לעבודתם כשד' כלים בידם. ואלו הן: הטני, והכוז, [וכדמפרש ואזיל מה הם], ושני מפתחות.

הטני הוא סל שדומה לתרקב [כלי המחזיק שלושה קבין] של זהב, והוא מחזיק קביים וחצי.

והכוז דומה לקיתון [כד] גדול של זהב.

ושתי המפתחות נועדו לפתוח את הפשפש הסמוך לשער ההיכל.

שהיו שני מנעולים לפשפש הזה. אחד מצדו הפנימי שכלפי ההיכל, ואחד מבחוץ לצד

הכא. וכל הארבע לשכות שנמנו כאן היו בחציו המקודש שבעזרה.

ולא מני התם את לשכת בית המוקד ולשכת החותמות, משום שהיו סמוכות מבפנים לכותל העזרה הצפוני, ולא היו נראות למי שבא מבחוץ.

שהיתה בה, להתחמם אחר הטבילה. מפרש. אבל הראב"ד כתב, דלאו היינו הך הן. אלא שבית המוקד היה חציו בחול וחציו בקודש. ובמסכת מדות מונה אף את לשכות בית המוקד שהיו בחול. והן השתיים שלא הוזכרו

וכן, מיריחו היו שומעין את קול גביני הכהן שהיה הכרוז. והיה מכריז במקדש כל יום: עמדו כהנים לעבודתכם, ולויים לדוכנכם, וישראל למעמדכם! והיתה נשמעת הכרזתו עד יריחו.

וכן, מיריחו היו שומעין את קול גלגל העין שעשה אותו בן קמין מוכני לכיור, לשקעו בכור המים, כדי שלא יפסלו מימיו בלינה! ונתבאר לעיל כח:].

וכן, מיריחו היה אדם שומע את קול השופר שהיו תוקעים בו במקדש בכל יום (3)!

ויש אומרים: אף קולו של כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם המפורש ביום הכיפורים, היה נשמע עד יריחו!

מיריחו היו מריחין את ריח פיטום הקטורת שבמקדש, שהיה מתפשט הריח, והגיע עד ליריחו.

כשנפתח! (1) שאין הקרבן נשחט כל זמן שדלתות היכל נעולות. כדכתיב בשלמים "ושחטו פתח אהל מועד". ומיניה ילפינן לכל הקרבנות.

מיריחו היו שומעין את קול השער הגדול של ההיכל, כשנפתח! ויריחו היתה מרוחקת מירושלים דרך עשר פרסאות [יומא ל"ט:].

וכן, מיריחו היו שומעין את קול המגריפה (2) [כלי נגינה שהיה במקדש]!

וכן, מיריחו היו שומעין את קול החליל שהיה במקדש!

וכן, מיריחו היו שומעין את קול הצלצל [כלי נגינה], שהיה מקיש בו בן ארזה במקדש!

וכן, מיריחו היו שומעין את קול השיר של הלויים במקדש!

דוקא הוא. וכל זמן שלא התחילה עבודה אחרת, מתיחסת השעה לעבודה הראשונה.

2. כן פירשו הרמב"ם והברטנורה. אלא שמסידור הקולות לפי הגירסא שבמשניות נראה דלאו מכלי נגינה היא. אלא הכוונה למגריפה שבסוף פרק ה', שהוא כלי המשמיע קול, וצורתו כמגרפה. רש"ש.

3. וכל אלו הקולות, בדרך נס היו נשמעים ביריחו. ודוקא ביריחו, ולא בצדדים אחרים. מפני שיש בה קצת קדושת ירושלים. לפי שהיתה ראשונה לכיבוש ארץ ישראל. ראב"ד. ויעיין בתוספות יום טוב שמשמע מדבריו, בדבר הטבע היה.

1. וכתב הרמב"ם בפרק ו' מתמידין ומוספין הלכה ב: והמדשן את המזבח — מדשנו בשעה שהשוחט שוחט את התמיד. ואחר כך זורק הדם זה שקבלו.

וכתב הלחם משנה, דמשמע ליה דהיו הדישון והשחיטה יחד, מדקאמר אביי "דישון מזבח פנימי קודם לדם התמיד", ולא קאמר "קודם לשחיטת התמיד".

אולם החזון איש (מנחות סימן ל"ו) כתב, דמהא שהקדים הרמב"ם בהלכה קודמת "ובשעת פתיחת השער שוחטין את התמיד", נראה דקודם הדישון הוי. וגם תמוה לומר דבכת אחת נעשו, שהרי השחיטה היא מהירה ואי אפשר לדשן בשעה קלה כזו. וגם אי אפשר לכוון שיהיו בכת אחת.

ומה דכתב "בשעה ששוחט את התמיד", לאו

אמר רבי אלעזר בן דגלאי: עזים היו לאבא בערי המכוור, שהיו רחוקות מירושלים. והיו אותן עזים מתעטשות מריח פיטום הקטורת!

מי שזכה בדישון מזבח הפנימי נכנס להיכל, ונטל את הטני, והניחו לפניו על רצפת ההיכל. והיה הופך בידיו את דשן המזבח ונותן אותו לתוכו של הטני(4). ובאחרונה, לאחר שחפן בידיו את כל מה שניטל בחפניו, כיבד [טאטא] את שאר הדשן

לתוכו של הטני. וכשגמר, הניחו לטני בהיכל(5), ויצא.

ולאחר דישון המזבח היו מדשנים את המנורה(6), והיא "הטבת הנרות" בבקר, האמורה בקרא(7). ולא היו מטיבים את כל הנרות בפעם אחת, אלא קודם היטיבו את חמשת נרות המערביים ולאחריהם את השניים הנותרים. [לחכמים, היתה הקטרת הקטורת מפסקת ביניהם. ולאבא שאול, זריקת דם התמיד הפסיקה ביניהם]. ודרשינן

4. והראב"ד כתב, ד"תוכו" אמזבח קאי. שהיה מכבד את שארית הדשן לאמצעיתו של מזבח, ומשם נטלו והניחו בכלי.

ונראה לחדש מזה, דהיה דישון מזבח הפנימי כדוגמת המזבח החיצון. שקודם היו תורמין ממנו תרומת הדשן. ואחר כך היו גורפים את שארית הדשן לתפוח שבאמצע מזבח, ומשם הוציאוהו. וכעין זה עבדינן במזבח הפנימי.

ובזה יובן נמי למה היה מניח את הטני בהיכל ולא הוציאו עמו. דעל פי הנ"ל יש לומר, שהיו עושים את הדישון בב' פעמים. קודם עשה את החפינה שהיא דוגמת תרומת הדשן, ויצא. ואחר כך נכנס שוב לכבד את שאר הדשן, כדוגמת הוצאת דשן מזבח החיצון. מקדש דוד

5. ולא הוציא מיד את דשן המזבח, משום שהמתין עד לאחר גמר הטבת המנורה. ואז היה מוציא אותו, יחד עם הכהן המוציא את דשן המנורה. לפי ששניהם היו נשפכים במקום אחד, אצל תרומת הדשן, ונבלעים שם במקומם. ברטנורה.

6. והרמב"ם שם כתב דזריקה קודמת להטבת חמשת הנרות. והוא לשיטתו אזיל, דפסק כחכמים דאבא שאול, דהקטורת היתה מפסיקה בין הטבת חמש נרות לשני נרות. ויעויין

בליקוטי הלכות, ובחזון איש שם, במקור שיטתו.

7. והרמב"ם בפירוש המשניות כתב שהטבת הנרות כוללת את החלפת הפתילות והדלקתם. וכן כתב בפרק ג' מתמידין ומוספין הלכה י"ב: "והדלקת הנרות היא הטבתם". ולדעתו היו מדשנים ומדליקים את המנורה פעמיים ביום, בבוקר ובין הערבים.

וכתב שם הכסף משנה: "והאחרונים חולקים עליו ואומרים שאין הדלקת הנרות, אלא בין הערביים. ופירוש "בהטיבו", אינו הדלקה אלא תיקון הפתילות. וכל זה תמצא באורך בתשובות הרשב"א סימן ש"ט וע"ט. וממה שכתב [רש"י] בפירוש התורה נראה שדעתו כדעת האחרונים. וכן נראה שהוא דעת הראב"ד. וכן דעת אונקלוס".

וגם הברטנורא כאן כתב, "פליאה נשגבה בעיני. ולא שמעתי ולא ראיתי לאחד מרבותי שסובר כן".

עוד תמהו המפרשים על הרמב"ם, איך יתכן לומר שהטבה והדלקה היינו הך הם, והרי הדלקה כשרה בור, והטבה אינה אלא ככהנים. ובהכרח דשני עניינים שונים הם. ויעויין בחידושי רבינו חיים הלוי שם, ביישוב דברי הרמב"ם בזה.

כן מדכתיב "בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות". אמרה תורה: חלק את ההטבה לשני בקרים, ועביד הטבת חמש נרות ברישא, והדר הטבת ב' נרות⁽⁹⁾.

וקסבר תנא דמתניתין, דהמנורה היתה עומדת ממזרח למערב. ולפיכך היה מניח את שני הנרות המזרחיים לסוף. כי מדכתיב "להעלות נר תמיד מחוץ לפרוכת העדות, יערוך אותו לפני ה'" ילפינן דאמרה תורה: קבע נר להדליק ממנו את שאר הנרות! ונר זה הוא השני ממזרח. משום שבהכנסו להיכל, הריהו פוגע תחלה בנר המזרחי. ואין מעבירין על המצוות. אבל אין זה הנר הראשון ממזרח, משום דכתיב "לפני ה'", דהיינו כלפי מערב. הלכך מוקמינן ליה אנר השני. והוא הקרוי "נר מערבי". ובו נעשה נס בימי שמעון הצדיק, שלא היה כבה עד

הערב. והוא הוקבע להדליק ממנו את שאר הנרות. ולכך מוקמינן לחמשת הנרות שמדשנין אותם בתחלה, לחמשת הנרות המערביים ממנו.

מי שזכה בדישון המנורה נכנס להיכל. ואם מצא את שני הנרות המזרחיים דולקין — מדשן את שאר חמשת הנרות ומסלק את שמנם ופתילותיהם לתוך הכוז, ומניח את שני אלו דולקין במקומן ואינו מכבם! [ולקמן בפרק ו' יבואר כיצד היה נוהג בהם לאחר שנכנס פעם שניה להיכל, לאחר זריקת דם התמיד].

ודוקא את שני אלו היה מניח. אבל אם שאר חמשת הנרות היו דולקים, היה מכבה אותם ומדשנם⁽⁸⁾.

8. וכתב הרמב"ם בפרק ג' מתמידין ומוספין, הלכה י"ב: מהו דישון המנורה? — כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר, ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר וכו'. ונר שמצאו שלא כבה, מתקנו! ודלא כהראשונים שכתבו, שצריך לכבותו ולדשנו.

וכתב הגרי"ז בביאור שיטתו, דבאמת שני דינים איכא בדישון המנורה.

הדין הראשון, עיקר מצותו הוא בנרות, שיטיבם וידשנם. והכל בכלל מצות עריכת הנרות. וילפינן ליה מקרא ד"בהיטיבו את הנרות".

ומלבד זאת איכא מצות דישון בעצם הדשן, כמו בדשן המזבח החיצון, דאית ביה מצות הרמה והוצאה. ודין זה ילפינן מקרא ד"הדשן", כדאיתא במעילה י"א.

ועל פי זה יש לומר, דדוקא לאחר שכבה הנר אית בשמנו ופתילתו תורת "דשן", לענין שתחול

בו המצוה דהוצאת הדשן. אבל כל זמן שהוא דולק, לית ביה אלא מצות "הטבה". ולזה סגי תיקון הנר והוספת שמנו לשיעור, ולא בעינן דישון.

ויעויין עוד באבן האזל באריכות דבריו, בביאור הענין.

9. והא דעבדינן חמש ברישא, היינו משום דכיון דמתחיל בהטבה, עביד לה רובה. אבל אינו מטיב בתחלה ששה. דאם כן לא יוותר לסוף אלא נר אחד. וכתיב ב"היטיבו את הנרות", ואין נרות פחותים משניים. יומא לג ב.

וכן עשו בזמן שלא היה נס. אבל בזמן שמעון הצדיק שהיה נר מערבי [הנר השני ממזרח] דולק תמיד, לא היה מטיבו בבוקר אלא מניחו עד הערב, וממנו היה מדליק את שאר הנרות. ואחר כך היה מטיבו ומדליקו שוב. ובבוקר היה מטיב לאחר חמש נרות, רק נר אחד בלבד. ברטנורא.

המערביים⁽¹⁰⁾. ולאחר שזורק את הדם ישוב ויכבה את הנרות המזרחיים, וידשנם⁽¹¹⁾.

ואבן היתה לפני המנורה, ובה שלש מעלות [מדרגות] כנגד שלש העלאות דכתיבי אצל המנורה. "בהעלותך את הנרות", "והעלה את נרותיה", ו"להעלות נר תמיד".

שעליה [על האבן] היה הכהן עומד ומטיב את הנרות. שלפי שהיתה המנורה גבוהה י"ח טפחים, היה צריך לעלות עליה בכדי להגיע לנרות ולדשנם.

וכשסיים את דישון חמשת הנרות, היה מניח את הכוזה עם הודשן על המעלה השניה שבאבן [והשאירו שם, משום שעדיין היה צריך לדשן את שני הנרות], ויצא מן ההיכל!

ולאחר זמנו של שמעון הצדיק, שכבר לא אירע אותו נס בנר מערבי — אם נכנס להיכל ומצאן לשני הנרות המזרחיים שכבר כבו, הרי הוא מודשנן לפתילותיהם מהאפר שבראשיהם, ומדליקן מן הנרות האחרים שעדיין דולקין. ואם לא נשארו נרות דולקים, היה מדליק אותם את שני הנרות המזרחיים מאש מזבח העולה.

ולא היה זה דישון גמור של החלפת השמן והפתילות, כבשאר הנרות. אלא בשמן ובפתילות הישנות היה מדליקם.

וטעם הדלקתם הוא, כדי שיהיה ניכר היטב ההפסק שבין הטבת חמשה נרות לשניים אלו.

ואחר כך מודשן את שאר חמשת הנרות

הדרן עלך אמר להם הממונה

ויעויין לקמן לג א.

זמן שאפשר לאחרם. חזון איש, מנחות סימן ל"ו.

עוד כתב שם, שאף לדעת הרמב"ם, אם מצא לנר מערבי שכבה, מדשנו ראשון ומדליקו, בשביל שלא לבטלו מקיום מצות "לפני ה' תמיד".

11. כן היא דרך הברטנורא בביאור מתניתין. ומעין זה נמצא בתשובות הרשב"א סימן ע"ט וש"ט, בדברי השואל.

אבל הרשב"א הקשה עליו, למה היה צריך להדליק את השנים המזרחיים אם כבר? אדרבה, עדיף טפי שיניחם מכובים בלא שידשנם. דבהכי ניכר טפי דמניחם בשביל להפסיק ביניהם לשאר הנרות. דאילו אם מניחם דלוקים יאמר הרואה, דמה שאינו מדשנם, הוא משום שעדיין דולקים

10. והרמב"ם בפירושו המשניות פירש, דאם מצא את שני הנרות המזרחיים דולקים, הרי הוא מניחם. ומיטיב קודם את החמשה המערביים. ולאחר שהפסיק בעבודה אחרת, חוזר ומיטיב את השניים. ואם מצא את שני המזרחיים שכבו, הריהו מטיבם יחד עם השלשה הסמוכים להם, ומניח את השניים המערביים. וחוזר להיטיבם לאחר שהפסיק בעבודה אחרת.

[וכן דעתו שם, ש"נר מערבי" הינו הנר הקיצוני ממערב. ודלא כדעת רוב הראשונים]. והביאור בדבריו הוא, דלכתחלה יש להיטיב את המזרחיות תחלה, משום שבהם פוגע תחלה בכניסתו להיכל. ורק אם מצאם דלוקים, מטיב את השאר קודם. משום שאין ראוי לכבותן כל

פרק לא היו כופתין

מתניתין:

א. לא היו כופתין את הטלה של התמיד בכל ד' רגליו יחד, ואף לא את שתי רגליו הקדמיות לחוד או את השתיים האחוריות לחוד. אלא מעקדין [קושרים] אותן, היד עם הרגל, כעקידת יצחק⁽¹²⁾. ובגמרא מבואר טעמא.

מי שזכו בהעלאת האברים לכבש, היו אווזין בו בטלה בשעת שחיטה, ומסייעין ביד השוחט.

ובך היה אופן עקידתו: הניחוהו לצפון המזבח, לפי ששחיתתו בצפון כנגד המזבח, ולא חוצה לו. וראשו של הטלה מונח לצד דרום, כלפי המזבח, לפי שצריך לקרב את השחיטה למזבח ככל שאפשר, כדכתיב "על ירך המזבח". ורגליו לצד צפון. ופניו מוטים לצד מערב, כלפי ההיכל. משום דכתיב "ושחט אותו לפני ה'".

והשוחט עומד בקרן המזבח הצפונית,

ממזרח לקרבן, ופניו לצד מערב, כלפי ההיכל. [ומקבל הדם עומד לידו באלכסון ומצדד פניו לצד דרום, לראש הטלה].

וחלוקים תמיד של שחר ושל בין הערביים במקום שחיתתם.

עשרים וארבע טבעות היו קבועות ברצפת העזרה, לצד המזבח מצפון. שבתוכם היו מכניסים את צואר הקרבן, בשביל שלא יזוז בשעת השחיטה. וכנגד כ"ד משמרות כהונה היו. טבעת לכל משמרת. והיו הטבעות מסודרות בשש שורות ההולכות ממזרח למערב. ובכל שורה ארבע טבעות מצפון לדרום.

תמיד של שחר היה נשחט על [בסמוך] לקרן צפונית מערבית של המזבח, על הטבעת המערבית של השורה השניה מהמזבח. ופני השוחט וצואר הבהמה הם באלכסון לצפון מערב, בשביל שלא יוסתר מקום השחיטה מאור השמש הבא בבוקר ממזרח.

הם. מדליקן, בשביל לקיים "לפני ה' תמיד". ואף דלא נאמר כן אלא בנר המערבי שהוא השני שמצד מזרח, מכל מקום אם לא ידליק את המזרחי הסמוך לו, לא יחשב השני לו "נר מערבי".

12. והרמב"ם בפירושו המשניות פירש, שלא היו כופתים אותו כלל. אלא "מעקדין" פירושו, שהיו אווזים ידו ורגלו. וכן פסק בפרק א' מתמידין ומוספין.

(וצריך עיון ממה שפירש בסמוך שבטבעות

וגם חלק עליו, וכתב שאם שאר הנרות דולקים, אין לכבותם. ובפרט לנר המערבי, דכתיב ביה "לפני ה' תמיד".

לכך פירש דלית ליה לתנא דמתניתין הפסק בין חמש נרות לשני נרות, בהטבה של שחר. ולא מהפסקה מיירי. אלא הא דקתני הכא "מצא שני מזרחיים דולקין, מדשן את השאר", היינו דוקא לאותם הנרות שכבו כבר. אבל את הדולקין אינו רשאי לכבות, ואף לא בשאר חמשת הנרות. ואם מצא למזרחיים שכבו —

והעולה טעונה שתי מתנות שהן ארבע. כלומר, שתי המתנות ניתנות על ארבעת צידי המזבח. כדכתיב "וזרקו את הדם על המזבח סביב".

וכך היה סדר נתינתן: **בא** לו הזורק לקרן מזרחית צפונית של המזבח, ונותן שם מהדם זריקה אחת, שהיתה מתפשטת למזרח של הקרן ולצפונה. ואחר כך בא לקרן מערבית דרומית, ונותן זריקה אחת שהיתה מתפשטת למערבה של הקרן ולדרומה. ונמצא הדם ניתן על ארבעת כותלי המזבח⁽¹⁴⁾.

[ולא על הקרנות שבראש המזבח היה נותן את הדם. אלא היה עומד על הרצפה, וזורק למרחוק לקיר המזבח, למטה מחוט הסיקרא

ולא שחט בטבעת של השורה הראשונה מהמזבח, משום ששם היה מסתיר גובה המזבח שהוא עשר אמות את אור השמש. ובעינין שתהיה השחיטה "כנגד היום", כלומר מול השמש, כדדריש בגמרא⁽¹³⁾. אבל יותר מכך לא הרחיקו. משום דכל מה דאפשר סמכינן למזבח, כדכתיב "על ירך המזבח".

ואילו תמיד של בין הערביים היה נשחט על [בסמוך] לקרן צפונית מזרחית של המזבח, על הטבעת המזרחית של השורה השניה. ובגמרא מבואר טעמא.

שחט השוחט, וקבל המקבל את הדם בשביל לזרקו על המזבח [שאותו הכהן שזכה בזריקת הדם, הוא היה מקבלו ומוליכו למזבח].

שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין]. ופוגע בתחלה בקרן דרומית מזרחית. [שהרי הכבש הוא לדרומו של מזבח]. ומשם הוא ממשיך לקרן צפונית מזרחית, ומשם לקרן צפונית מערבית, ומשם לקרן דרומית מערבית. ומהתם ילפינן נמי לעולה, דכסדר הזה עבד.

ואף שלצורך עבודת הדם של עולת בהמה אין עולה הכהן על המזבח אלא מקיפו מלמטה, הרי הוא מתחיל להקיף מדרום שהוא פניו של המזבח, וממזרח שהוא פתח כניסת הבית. אלא דבעולה אינו יכול להתחיל מקרן דרומית מזרחית, לפי שלא היה במקום קרן זו יסוד למזבח. ומתן הדמים של עולה טעון קרן שיש לה יסוד. ולכך התחיל בצפונית מזרחית, וסיים בדרומית מערבית. רש"י יומא טו ב.

והרא"ש כתב בטעמא דמילתא שהיה מסיים בקרן דרומית מערבית, משום שביסוד הדרומי היה שופך לבסוף את שירי הדם.

היו מכניסים את ידי ורגלי הבהמה, במקום לכופתה. ודלא כשאר הראשונים שכתבו שאת ראשו היו מכניסים (שם).

13. מפרש. ורש"י ביומא סב ב כתב, דשחטו בטבעת השניה ולא בראשונה בשביל שתהיה הראשונה מסייעתו להאחזו בה את רגלי הבהמה. ותוספות שם כתבו, דלא רצו לקרב את התמיד כולי האי למזבח, שמא יטיל גללים. והבעל המאור שם כתב על פי מה דתניא: "מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית". ומאחר דבעינן "נגד היום", לכך הרחיקו מעט את התמיד מקרן צפונית.

14. וטעמא דעביד כסדר הזה, משום דבחתאות הטעונות ארבע מתנות, היה עולה בכבש, ונותן את הדם על ד' הקרנות שבראש המזבח. מתנה אחת לכל קרן. וכשהוא מגיע לראש המזבח הריהו פונה לימין [כדקיימא לן: כל פינות

שבאמצע המזבח].

ואת שיירי הדם שנותר לאחר שתי מתנות אלו, היה שופך על היסוד הדרומי של המזבח⁽¹⁵⁾.

ב. וכשהיה בא להפשיט את הטלה מעורו, לא היה שובר בו את הרגל לצורך ההפשט [כדרך שהטבחים עושים, ששוכרים רגל אחת ועושים נקב ברגל השניה, ומכניסים את הראשונה דרך הנקב של השניה. ותולין את הבהמה ברגליה המשולבות, ומפשיטים אותה]. משום שאם יעשה כן, הרי כשיחתוך את רגל ימין תפול כל הבהמה לארץ. לפי שתחובה אותה הרגל ברגל האחרת והן תלויות משולבות יחד⁽¹⁾.

אלא נוקבו לטלה מתחת ערקובו [הברך] בשתי רגליו האחוריות. ותולה את שתי הרגלים בו [בנקבים אלו] באונקליות שעל

העמודים. ומעתה, אף אם יחתוך את הרגל הימנית, עדיין תשאר הבהמה תלויה ברגלה השמאלית.

היה מתחיל להפשיט מלמעלה מצד הרגלים, ומפשיט ויורד עד שמוגיע לחזה! נמצאת הבהמה מופשטת כולה, מלבד מקום החזה ולמטה הימנו לצד הראש⁽²⁾.

וכשהגיע לחזה והפסיק את ההפשט, חתך את הראש עם עורו, ונתנו למי שזכה בו להעלותו לכבש, לפי שאין הראש טעון הפשט. וחיתוכו מהגוף קודם לכל האברים, משום שהוא קודם להם בהקטרה.

אחר כך חתך את ארבעת הכרעים [החלק התחתון של הרגל]⁽³⁾ שכבר הופשטו, ונתנו למי שזכה בהן! שאף את כרעי הידים כבר היה יכול לחתוך, משום שאף הם הופשטו כבר⁽⁴⁾.

15. שכל דם שניתן ממנו על המזבח הפנימי, היו שיריו נשפכים על יסוד המערבי של המזבח. כדכתיב "ואת כל הדם ישפוך אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד", והיינו מערב. ומינה ילפינן שכל הניתנין על המזבח החיצון, נשפכין שייריהם אל יסוד דרומי. מה חטאות הפנימיות שופך את שירי הדם ביסוד שפוגע בו ראשון ביציאתו מן היכל, אף הניתנין על המזבח, שופך את השירים ביסוד שפוגע בו ראשון בירידתו מן הכבש, והיינו יסוד דרומי. שהרי הכבש לדרום המזבח הוא.

ואף דאין "ירידה" מן הכבש אלא בנתינת דם חטאת, אבל בעולה לא היה הכהן עולה כלל למזבח לצורך זריקת דמה אלא זורק את הדם מלמטה, מכל מקום, ילפינן כן נמי לעולה, כשם שילפינן שמתן דמה הוא בהקפת ימין, כאמור לעיל.

1. כן כתב המפרש. אבל הברטנורא כתב, דאתא לאפוקי שלא יחתוך את הרגל עם עורה, שהרי אף הכרעיים הם בכלל הפשט. [וההפשט קודם לניתוח. תפארת ישראל].

וגם מהרא"ש נראה דלא פירש כהמפרש.

2. ומה שלא גמר עדיין את ההפשט עד מקום חיתוך הראש, והמתין עד לאחר חיתוך הראש והכרעיים, היינו משום שלא תתקרב הבהמה בינתיים במקום החזה והלב. שאם יתקרב הלב לא יצא דמו כשהוא קורעו. ראב"ד.

3. ועדיין נשארו שתי הרגלים האחוריות תלויות בעמודים. משום שהנקבים שבהם נתלו, היו קצת למטה ממקום חיתוך הכרעיים. רש"ש.

4. כן כתב המפרש. ועיין בביאורי הגר"א.

ואחר כך, מירק [גמר] את ההפשט כולו, בהפשטת החוזה, שעדיין לא הופשט מקודם. אחר כך, קרע [פתח] את הלב⁽⁵⁾, והוציא את דמו⁽⁶⁾!

ואחר כך, מירק [גמר] את ההפשט כולו, בהפשטת החוזה, שעדיין לא הופשט מקודם. אחר כך, קרע [פתח] את הלב⁽⁵⁾, והוציא את דמו⁽⁶⁾!

אחר כך חתך את הידים [חלקם העליון שמארכובה ולמעלה], ונתנן למי שזכה בהן להעלותן.

אחר כך חתך את הידים [חלקם העליון שמארכובה ולמעלה], ונתנן למי שזכה בהן להעלותן.

עלה עם הסכין לרגל הימנית וחתכה, ונתנה למי שזכה בה. ואת ב' הביצים נתן לו עמה! נמצא הטלה תלוי מעתה רק ברגלו השמאלית. ולפיכך לא חתך את הרגל קודם, כל זמן שעדיין היה הטלה כבד בכל אבריו⁽⁷⁾.

עלה עם הסכין לרגל הימנית וחתכה, ונתנה למי שזכה בה. ואת ב' הביצים נתן לו עמה! נמצא הטלה תלוי מעתה רק ברגלו השמאלית. ולפיכך לא חתך את הרגל קודם, כל זמן שעדיין היה הטלה כבד בכל אבריו⁽⁷⁾.

ולא קבעו בה שיעור להדחתה. אלא מדיחין אותה כל צרכה, עד שתתנקה היטב מהפרש שבה.

אחר כך, קרעו לטלה לכל אורכו, ונמצא כולו גלוי לפניו! ומעתה היה יכול לראות את פנים הטלה היטב, יותר מכפי שהיה רואה אילו קרעו בעוד הרגל מחוברת עמו.

אבל את הקרביים, שאין טינופם מרובה כל כך, היו מדיחין אותן שלש פעמים⁽⁹⁾ ומקום הדחתן היה כמיעוט שולחנות של שיש⁽¹⁰⁾,

נטל את הפרד [החלב], ונתנו על הראש

5. ומשנה זו אין מקומה כאן, שהרי עדיין הבהמה סגורה. אלא לקמן מקומה לאחר ש"קרעו ונמצא כולו גלוי לפניו". רא"ש.

5. ומשנה זו אין מקומה כאן, שהרי עדיין הבהמה סגורה. אלא לקמן מקומה לאחר ש"קרעו ונמצא כולו גלוי לפניו". רא"ש.

6. משום שאין דם זה ראוי להקטרה. שכל דם שלא נתקבל בכלי, הוא כדם שנשפך מן הצואר על הרצפה, שהוא פסול למזבח. רא"ש.

6. משום שאין דם זה ראוי להקטרה. שכל דם שלא נתקבל בכלי, הוא כדם שנשפך מן הצואר על הרצפה, שהוא פסול למזבח. רא"ש.

9. ואולי מכאן סמכו להדיח את הבשר לקדירה ג' פעמים. וכן ליטול את הידים ג' פעמים. ראב"ד.

6. ומדבריו יש להוכיח, דמאחר שצותה התורה על זריקת הדם, הותר לגמרי למזבח, ואף שלא בזריקה, ולית ביה משום "משקה ישראל". ואין פסול דם הלב אלא משום דם שנשפך. מקדש דוד.

10. ואין אלו אותם שלחנות שהוזכרו בפרק הקודם, שעליהם הפשיטו את הקרבן, לפי שהם היו בין העמודים ממש. שהרי הקרבן היה תלוי על העמודים. ואלו דהכא היו בבית המטבחים, בריחוק ד' אמות מן הננסים. מפרש.

7. מפרש. והראב"ד כתב דטעמא משום שהידיים סמוכות ללב, ואין מעבירין על המצוות.

ותוספות שם כתבו בתירוץ אחד, דאותם

8. והא דתנן במדות שבבית המדיחין היו

הדפנות והצלעות⁽¹²⁾, ונטלה ונתנה למי שזכה בה! [וקרי לחיתוך החזה לשון "נקיבה", משום שהחזה מכסה על הצלעות, וכשנוטלו נעשה כעין נקב וחלון בבהמה].

עלה עם הסכין לדופן הטלה הימנית. והיה חותך אותה ויורד עד סופה, לאורך השדרה. ולא היה נוגע עם הסכין בשדרה וחותרה עם הדופן הימנית, אלא חותרה בסמוך לשדרה, ומשאירה דבוקה לדופן השמאלית. לפי שלדופן הימנית היה מחובר הכבד. ואם יצרף לה גם את השדרה, יכביד עליה יותר מדאי.

והיה חותך את הדופן, עד שהוא מגיע לבין ב' הצלעות הרכות הסמוכות לצואר, שאותן היה מניח במקומן ולא נוטלן עם הדופן.

וכן בתחלת חיתוך הדופן, היה מניח את ב' הצלעות האחרונות הסמוכות לזנב הטלה במקומן, ולא נוטלן עמה.

שהיו בבית המטבחיים.⁽¹¹⁾ כלומר, בשלחן הקטן מבין השלחנות ההם. ולא היו מדיחין אותם בבית המדיחין יחד עם הכרס, שלא יתלכלכו ממנה, לפי שטינופה מרובה.

ולאחר שנתן את הקרביים למי שזכה בהן — נטל את הסכין, והפריש [הפריד] בו את הריאה מן הכבד, ואת אצבע הכבד [המעט מן הכבד, והוא "ותרת הכבד", שקרב בכל הקרבנות עם החלבים] מן הכבד, משום שלא היו קרבים יחד עמו, אלא הריאה היתה קרבה עם הגרה [הצואר], והכבד עם הדופן, ואצבע הכבד עם העוקץ והכליות.

ולא היה מזיזה לראיה ולכבד ולאצבע הכבד ממקומה, לאחר שהפרידן זה מזו! אלא מניח את הראיה דבוקה לגרה [לצואר], ואת הכבד דבוק לדופן, ואת אצבע הכבד לעוקץ, עד שיגיע זמן ניתוחן.

אחר כך, נקב [הפריד בסכין] את החזה מן

שלחנות.

עוד פירש הרא"ש ד"מעוטה" היינו הכלי שבו היו מדיחין את הקרביים.

12. והקשו תוספות, מאי שנא לענין מתנת החזה הניתנת לכהן בשלמים, שהיא ניתנת עם הצלעות הרכות, ואילו הכא חותך את החזה בלא הצלעות.

ולא קשיא. דהתם בשם "חזה" תליא מילתא. ו"חזה" הוא קרוי, מלשון "חזות". על שם שרואה את פני הקרקע [בבהמה המהלכת על ארבע]. וקים להו לחכמים שאף מקצת הצלעות רואות את פני הקרקע. אבל הכא, אמר רחמנא "ונתח אותה לנתחיה", וקים להו לחכמים דבלא הצלעות חשיב החזה כ"נתח". ראב"ד.

שלחנות הם. וגוף הבהמה גדול היה, ומגיע מן העמודים עד השלחנות אף שמרוחקים ד' אמות. וכן איתא בבראשית רבה (פרשה ס"ה), דכשמרכיבים את כבשי התמיד על הגמלים, היו נגררים בארץ.

11. וכן היא גירסת המפרש. אבל שאר הראשונים גורסים "מדיחין אותן שלש פעמים במעוטה". כלומר, לכל הפחות ג' פעמים. שכשהיה צורך היו מדיחין יותר מכך.

"על שלחנות של שיש שבין העמודים" [הננסים, שבהם תלו את הקרבן] היה מקום הדחתן.

אלא שלגירסה זו הקשו תוספות ביומא טז ב, מהא דקתני התם "מן השלחנות לננסים, ד' אמות". ואילו הכא קתני דבין העמודים היו

חתכה לדופן הימנית ונתנה למי שזכה בה. ואף הכבד היתה תלויה בה, וקרב עמה.

ואחר כך, בא לו לגרה [הצואר], שכבר הניח בה מקודם [בשעת חיתוך הדופן] שתי צלעות מכאן [מימין]. וב' צלעות מכאן [משמאל] חותך עכשיו יחד עמה.

חתכה לגרה ונתנה למי שזכה בה. ואף הקנה והלב והריאה תלויים בה, וקרבים עמה.

אחר כך, בא לו לדופן השמאלית לחותכה. והניח בה שתי צלעות רכות מלמעלן לצד הזנב, שאותן לא היה חותך עמה.

וכן שתי צלעות רכות מלמטן לצד הצואר לא נחתכו עמה. שהרי כבר נטלו עם הגרה. וכך היה מניח בחברתה, בדופן הימנית, את שתי הצלעות התחתונות והעליונות, כאמור לעיל. נמצא מניח מחוץ לדפנות שמונה צלעות. שתיים שתיים מלמעלן, מימין ומשמאל, ושתיים שתיים מלמטן, מימין ומשמאל.

חתכה לדופן השמאלית, ונתנה למי שזכה בה. ואף השדרה מחוברת עמה. ואף הטחול תלוי בה. וקרבים עמה יחד.

ואותה דופן, היא היתה הגדולה מבין הדפנות בגלל השדרה שעמה. אלא שלדופן

של ימין היו קורין "גדולה", מפני שהכבד תלויה בה. ומשום שתלו בה את הכבד שאינו מגופה של דופן, היתה נקראת "גדולה".

אחר כך, בא לו לעוקין [הזנב] הטלה. חתכו ונתנו למי שזכה בו. ונתנו עם האליה, ואצבע הכבד, וב' הכליות [וארבע צלעות], והיו קרבים עמו.

נטל מן העמוד את הרגל השמאלית, שנותרה אחרונה מכל אברי הבהמה, ונתנה למי שזכה בה.

נמצאו כל הכהנים שזכו בהעלאת אברי התמיד לכבש, כולן עומדים בשורה, והאברים בידם.

ג. הכהן הראשון אוחז בידיו בראש וברגל לא-ב ימין. הראש ביד ימינו. וחוטמו של טלה פונה כלפי מעלה זרועו של הכהן, ונמצא שקרניו של הטלה אחוזות בין אצבעותיו.

והיה נושא את הראש כשבית שחיטתו מלמעלן, והפדר נתון עליה לכסותה, משום כבוד של מעלה.

והרגל של ימין⁽¹⁾ נתונה בשמאלו⁽²⁾ של אותו כהן. ואת בית עורו של הרגל [מקום שממנו התחילו להפשיט את העור, והוא

יותר משאר אברים. ובעינינו שכל הקטרה תהיה מעצמות ובשר. יומא כ"ה: עוד הובאו שם כמה שיטות תנאים אחרות בסדר ההקרבא.

2. ואף דעבודה בשמאל פסולה, אין שמאל פוסל בהולכה. משום דאינה עבודה המעכבת את הכפרה. רא"ש.

1. וקסבר תנא דמתניתין: "בתר איברא דבישרא אזלינן". שכל אבר הגדול מחבירו, הריהו קודם לו בהקטרה. והידיים גדולות מהרגל והעוקץ. אבל הראש קודם לכולם מגזירת הכתוב, כדכתיב "את ראשו ואת פדרו".

ומה דקרבה רגל ימין עמו, היינו משום דבראש נפיש עצמות, וכמעט שאין בו בשר. ולכך מקריבים רגל עמו, שיש בה בשר הרבה

הכהן השישי החזיק בקרביים, שהיו נתונים בכוזר [כף]. שלפי שלא היו בחתיכה אחת, שמו אותם בכלי.

והכרעים על גביהן מלמעלה. שהיו מקטירים אותם יחד, כדכתיב "והקרב והכרעים ירחץ במים, והקטיר המזבחה".

הכהן השביעי החזיק בעשרון סולת, למנחה הקרבה עם התמיד.

הכהן השמיני החזיק בחביתים! ואף שלא היו קרבים מחמת קרבן התמיד, אלא היו עשויים למנחת כהן גדול – כיון שזמן הקטרתם היה בין מנחת התמיד לנסכים היו מעלים אותם יחד עם התמיד.

והכהן התשיעי החזיק ברביעית ההין יין, לנסכי התמיד.

הלכו כל אלו הכהנים, ונתנום לאברים בכבש, מחצי הכבש ולמטה במערבו, בט"ז אמות תחתונות שלו. שהרי לאחר הקטרת הקטורת עדיין היו צריכים להוליך את האברים לראש המזבח. ואם היו מעלים אותם השתא לעליונו של כבש, לא תהיה ניכרת אחר כך הולכה חשובה⁽³⁾.

וכן לא היו מניחים אותם אלא במערבו של כבש, בשמונה אמותיו המערביות. בשביל לפנות את ח' האמות המזרחיות, לעלית הכהנים בכבש לראש המזבח. משום שהמערכה שבה היו מקטירים את התמיד, היתה במזרח המזבח.

הצד החיצוני של הרגל] החזיק לצד החוץ. ואת הצד הפנימי ששם נחתך מהגוף החזיק כלפי עצמו, לפי שמקום החתך הוא מגונה, ולכן מסתירים אותו.

הכהן השני החזיק בשתי הידיים. יד של ימין החזיק ביד ימינו, ויד של שמאל בשמאלו! שכן הוא דרך חשיבותם, שהימין חשוב מן השמאל. ובית עורן לחוץ.

הכהן השלישי החזיק בעוקץ [זנב], וברגל שמאל. את העוקץ החזיק בימינו. והאליה המחוברת לזנב כשהיא מדולדלת היה הכהן מחזיק בין אצבעותיו. וגם אצבע הכבד, וב' הכליות [וד' צלעות], מחוברות עמו.

והרגל של שמאל נתונה ביד שמאלו של אותו כהן, ובית עורו לחוץ.

והכהן הרביעי החזיק בחזה ובגרה. החזה ביד ימינו, והגרה בשמאלו, לפי שהחזה חשוב מן הגרה. ואת ד' צלעותיו של הטלה המחוברות לגרה, החזיק בין שני אצבעותיו.

[ואף את הגרה והחזה החזיק כשבית עורן לחוץ. אבל לא הוצרך לפרשו. שהרי אם הצלעות בין אצבעותיו, ממילא הצד החיצוני הוא לחוץ].

הכהן החמישי החזיק בשתי הדפנות. דופן של ימין בימינו, ושל שמאל בשמאלו. ובית עורן [צידן החיצוני שממנו הופשט העור] לחוץ.

הקטרתו.

ויש מקום לומר, דמעיקר הדין אין לעשות כן. דהא בעינן שתהיה ההקרבה לאחר קריאת שמע,

3. ועוד טעם כתבו הרא"ש והמפרש, דחיישינן שאם יעלהו בעליונו של כבש הסמוך למזבח, שמא יבוא להקטירו, ועדיין לא הגיע זמן

ארבע רגליו יחד?

רב הונא ורב חסדא נתנו בזה טעם (6).

חד מינייהו **אמר**: משום שיש בזה בזיון קדשים, שנוהגים בהם מנהג חול. שכן הוא דרך מוכרי הטלאים להעמידם למכירה.

וחד **אמר**: משום דכל הכופת את הקרבן, הרי הוא מוחלך בחוקי העמים, שכך דרכם לכפות את הזבח כשהם מקריבים אותו לפני עבודה זרה.

ומפרשינן: מאי בינייהו דהנך תרי טעמא?

איכא בינייהו — היכא דכפתיה לתמיד בשיראי [בד מילת, שהוא יקר ומשובח].

אי נמי: היכא דכפתיה בחוטא דדחבא [חוט זהב]! דאי משום בזיון, הא לא שייכא בהני, ומותר לכופתו בהם. אבל טעמא דחוקות העמים איכא אף בהני. ואף בהם אסור

ומלחום, ששמו מלח על האברים ועל המנחה (4), כדכתיב "על כל קרבנך תקריב מלח" (5).

וכשגמרו להעלות את האברים לכבש, ירדו ממנו ובאו להן ללשכת הגזית, לקרות את קריאת שמע של שחרית.

שנכון לקרות קריאת שמע לפני הקטרת הקטורת והתמיד כדי שבזכות קריאתה יעלה קרבנם לריח ניחוח.

גמרא:

תנא: יד ורגל של התמיד, היו קושרים זו לזו, כעקירת יצחק בן אברהם, כדי להזכיר זכות העקידה [ביאורי הגר"א].

שנינו במתניתין: לא היו כופתין את הטלה.

והוינן בה: מאי טעמא לא כפתוהו בכל

5. והראב"ד לקמן כתב, דמלבד טעם זה, היו מולחין את האברים גם בשביל להוציא את דמם. דכל כמה דאפשר למעט בהקטרת הדם, ממעטינן. כשם שמצינו בלב, שקורעו להוציא את דמו.

והמרדכי בחולין (סימן תש"כ) פליג בהדיא, וכתב דאין המליחה בקדשים משום הוצאת הדם כלל.

6. ומדככי הראב"ד נראה שאין זה אלא טעם למה שלא היו כופתין את כל ארבעותיו יחד. אבל מה שלא כפתו את ידיו לחוד או את רגליו לחוד, היינו משום שבכך היה עדיין יכול לפרפר ולפסול את השחיטה.

כדפירשו הרא"ש והמפרש בסמוך. ואם יעלה מחצי הכבש ולמעלה חשיב כבר כתחלת הקרבה, דמשם כבר נחשב כראשו של מזבח. מקדש דוד.

ויעויין בכתבי הגר"ז [מנחות י'] שדן בזה, אם הולכת האברים בכבש גופו חשיב כהולכה או כהעלאה למזבח. והחזון איש במנחות (סימן כ"ג) נקט בפשיטות דעד דלא נותנו באש ממש לא חשיב כתחלת הקטרה.

4. ויש לחקור, האם המלח עצמו אית ביה דין הקטרה, או דאיכא דין הקטרה רק באברים. אלא דדין האברים הוא שצריך שיהיו מלוחים.

ומדברי רש"י במנחות כ"א: משמע דבמלח עצמו חל דין עולה. כתבי הגר"ז, מנחות י"א. ועיין בדברינו שם על פי החזון איש.

לכופתו(7).

שבהיכל, עד שיוקטרו בזיכי הלבונה שלו, שלאחר מכן יחלקוהו בין כהני המשמר לאוכלו.

והיו עושים כן משום שמעלין בקודש ואין מורידין! דכיון שכבר היה לחם הפנים מונח על שלחן הזהב, שוב לא הורידוהו לשלחן פחות חשוב. אלא היה מניחים אותו אף ביציאתו על שלחן של זהב.

ועוד שלחן אחד של זהב היה בפנים ההיכל, והוא שלחן של משה המוזכר במלאכת המשכן. שעליו מונח לחם הפנים תמיד, משבת לשבת!

נמצאו בין כולם, שלש עשרה שלחנות, שהיו במקדש כולו. [ועוד עשרה שלחנות שעשאו שלמה היו בהיכל. ולא קחשיב להו הכא, משום שלא היו מניחין עליהם כלום].

והוינן בה: מכדי, הא קיימא לן "אין עניות במקום עשירות", וכל מעשי המקדש היו בעושר ובשררה. ואם כן, אמאי עבדי שלחן דשיש ללחם בכניסתו(8)? נייעבד ליה נמי בכניסתו שלחן דכסף או דזהב.

אמר רב חיינא בשם רב אסי, ורב אסי אמרה בשם רבי שמואל בר רבי יצחק: הניחוהו בכניסתו על שלחן שיש, מפני שהוא [הזהב והכסף], מרתח את הלחם

תנן התם: עשרה שולחנות היו במקדש [בעזרה]. שמונה שלחנות של שיש, בבית המטבחים שלצפון המזבח, אצל הטבעות. שעליהם מדיחין את הקרבים של הקרבנות.

ועוד ב' שולחנות עמדו כמערב הכבש. אחד מהם של שיש, ואחד מהם של כסף. על השלחן של השיש, היו נותנין את האברים של עולות היחיד, קודם העלתן למזבח. שלפעמים היה כהן אחד בלבד מקריבם, והיה מניחם על השלחן, ומעלם אחד אחד בזה אחר זה.

ועל השלחן של הכסף, היו מניחים את צ"ג כלי השרת שהוציאו בתחלת היום מלשכת הכלים, כאמור לעיל בפרק שלישי.

ועוד היו באולם שלפני ההיכל: שלחנות שנים מבפנים האולם, על [בסמוך] פתח הבית [ההיכל], לצורך לחם הפנים — שלחן אחד של שיש, ושלחן אחד של זהב.

על השלחן של שיש, נותנין עליו את לחם הפנים לאחר אפייתו, בדרך כניסתו לשלחן שבהיכל, עד שיניחוהו עליו.

ועל השלחן של זהב היו נותנים את לחם הפנים בשבת, בשעת יציאתו מן השלחן

8. מפרש. והרא"ש פירש דעל שלחנות שהיו בבית המטבחים קא פריך, אמאי לא עבדינהו מזהב או כסף. ומשנינן: מפני שהוא מחמם את הבשר ומקלקלו.

ובירושלמי פריך, והלא לא היה מסריח בשר הקודש מעולם? ומשני, אין מזכירין מעשה נסים. כלומר, אניסא לא סמכינן.

7. והראב"ד בפרק א' מתמידין ומוספין הלכה י' כתב, שאם יכפת בכל ארבעותיו יחד יצטער הרבה ויפרס, עד שיטיל מום באחד מאבריו. וכבר תמה עליו המהר"י קורקוס, "דכיון דכבר מבואר טעמא בגמרא, הדבר ברור שאין לנו לבדות טעם מדעתנו".

כבר אמור. הא מזה אני מקיים "שנים ליום"?
— על כרחך, משמעו הוא "נגד היום".

הא כיצד?

תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית, על הטבעת המערבית, בשורה השניה מהמזבח⁽⁹⁾.

ותמיד של בין הערביים היה נשחט על קרן צפונית מזרחית, על הטבעת המזרחית בשורה השניה מהמזבח. [ולעיל בדברי המשנה נתבאר, מאי טעמא לא שחטו בטבעת הראשונה].

עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב.⁽¹⁰⁾

אמר להן: מהו המרחק הגדול יותר? האם לב-א המרחק מן השמים לארץ רחוק יותר, או המרחק מקצה המזרח לקצה המערב רחוק יותר?⁽¹⁾

אמרו לו: המרחק ממזרח למערב רחוק יותר ממרחק השמים לארץ!

תדע שכך הוא, שהרי כשהחמה במזרח, הכל מסתכלין בה ואין מסתנוורים, לפי שאין אורה חזק כל כך. וכן כשהחמה במערב,

ומחממו, ועל ידי כך ממחר הוא להתעפש. שנינו במתניתין: תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית. ושל בין הערביים, היה נשחט על קרן מזרחית צפונית!

והוינן בה: מנא הני מילי דשל שחר נשחט במערב, ושל בין הערביים במזרח?

אמר רב חסדא: דאמר קרא "שנים ליום עולה תמיד". ודרשינן: "ליום" — כנגד היום! כלומר, ממול לשמש, במקום שמאיר היום. ובשחר, כשהחמה במזרח, הרי היא מאירה במערב העזרה הנמצא מולה. אבל צד מזרח מוצל על ידי כותלי העזרה, ואינה מאירה שם. ואילו בין הערביים, כשהחמה במערב, הרי היא מאירה לצד מזרח שהוא כנגדה, ולא במערב.

תניא נמי הכי: "שנים ליום" כתיב. ודרשינן: כנגד היום!

אתה אומר נגד היום, או אינו אלא מקרא כפשוטו, דהיינו שני תמידים שהם חובת היום?

ליכא למימר הכי. שהרי כשהוא אומר "את הכבש האחד תעשה בבקר, ואת הכבש השני תעשה ביו הערביים", הרי חובת היום

9. כן היא דעת רוב המפרשים. אבל התוספות יום טוב דייק מדברי הסמ"ג דטבעת השניה, היינו השניה מצד מערב ומשוכה מעט לצד מזרח.

10. וקרי להו "זקני הנגב" ולא "חכמי הנגב", משום שדרום הוא מחוץ לישוב [כי עיקר ישוב העולם הוא בצפון], ואין החומר שם גס ועבה כל כך. ומסבת חולשת החומר קנו את חכמתם.

1. וכתב המהר"ל בחידושי אגדות, שאין הכונה

ליה מידוי, ולכן אורה מרובה. מה שאין כן כשהיא עומדת במזרח ובמערב, הרים וגבעות שמפסיקים בינה לבינינו מכהים את אורה.

ועוד אמר להן אלכסנדר לזקנים: האם שמים נבראו תחלה או הארץ נבראה תחלה? (2)

אמרו לו: שמים נבראו תחלה. לפי שנאמר "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". הרי שמים כתיב בתחלה (3).

עוד אמר להן: אור נברא תחלה או חשך נברא תחלה?

אמרו לו: מילתא דא — אין לה פתר [פתרון]!

ומקשינן: ונימרו ליה זקנים לאלכסנדר: חשך נברא תחלה, דהא כתיב "והארץ היתה תהו ובהו, וחשך על פני תהום", והדר כתיב "ויאמר אלהים יהי אור, ויהי אור". הרי דחושך כתיב קודם בקרא.

הכל מסתכלין בה. אבל כשהחמה באמצע הרקיע, אין הכל מסתכלין בה, מפני שאורה חזק ומזיק לעינים. ומכאן ראייה שהמרחק מקצה המזרח למערב רחוק מן המרחק שבין שמים וארץ. שכשהחמה במזרח ובמערב, הרי היא רחוקה טובא, ולכן אין אורה מרובה. אבל כשהיא בגובה הרקיע, אינה רחוקה כל כך, ולכן אורה מרובה.

ואילו חכמים אומרים: זה וזה — מרחק מזרח ממערב ומרחק שמים מארץ — שוין הן! שנאמר "כגובה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו". וכתוב "ברחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו". ואי חד מינייהו, שמים מארץ או מזרח ממערב, נפיש מחבירו, למה לי תרווייהו שיעוריה? נכתוב רק כי החוץ שיעורא דנפיש טפי!

ואלא הא חמה באמצע רקיע — מאי טעמא אין הכל מסתכלים בה?

לאו משום דמקרבא טפי הוא. אלא משום דקאי שם החמה להדיא [בגילוי] ולא כפי

וממנה הוא מתפשט והולך לפנימיותו? או שהפנימיות היא העיקר, והיא נבראה תחלה, וממנה התפשט כל דבר כלפי חוץ עד שנשלמה חיצוניותו.

וכן הוא היחס שבין השמים לארץ. שהארץ היא המרכז הפנימי, וכל גרמי השמים הסובבים אותה הם כחיצוניות לה. מהרש"א חגיגה י"ב.

3. וכן אית להו לבית שמאי בחגיגה י"ב. אבל בית הלל אומרים: ארץ נבראה תחלה. שנאמר "ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים". וחכמים אומרים: זה וזה כאחת נבראו. שנאמר "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. קורא אני אליהם, יעמדו יחדו".

למרחק גשמי כלל, אלא שאל איזה הבדל גדול יותר. הבדל שבין שמים לארץ, שהוא שוני שבין עליון ותחתון, או הבדל שבין מזרח למערב, כלומר שוני שבין שני צדדים מנוגדים. ויעויין שם באורך בביאור הענין, ובתשובה שהשיבו לו מחמה.

2. והדברים תמוהים לפי פשוטם. שהרי במאמר אחד נבראו שמים וארץ. ואיך שייך לומר בהם קודם ומאוחר?

והנראה, שהנידון הוא בבריאה כולה. שכל דבר נברא תחלה מיסודו. ומהיסוד הוא מתרחב והולך עד שמגיע לשלמותו. ובהכי מספקא ליה, האם יסוד הבריאה התחיל מחיצוניות כל דבר,

דמתקרי חכים?

אמרו לו: איזה חכם — הרואה את הנולד! שמבין מלבו את העתיד לקרות ונוהר ממנו.

אמר להם: אידין מתקרי גבור?

אמרו לו: איזהו גבור — הכובש את יצרו! שבא לידי עבירה, ונמלט ממנה.

אמר להן: אידין מתקרי עשיר?

אמרו לו: איזהו עשיר — השמח בחלקו! במה שנותן לו הקדוש ברוך הוא⁽⁵⁾.

אמר להן: מה יעביד איניש, ועל ידי כך יחיה?

אמרו לו: אם רוצה לחיות ימית את עצמו! כלומר, ישפיל את עצמו. וירחמו עליו הבריות. ומתוך כך יחיה שנים רבות⁽⁶⁾.

ומשנינן: אין הכי נמי, דהכי הוי. אבל לא רצו להשיבו דבר, משום דסברי, דלמא אתי לשיולי להו: מה למעלה מרקיע שעל ראשי החיות, ומה למטה מהן. מה לפנים מחוץ למחיצת העולם, לצד מזרח, ומה לאחור חוץ למחיצת העולם, לצד מערב? ולכך אמרו לו שאין להם פתרון. ומתוך כך ימנע מלשואלם עוד במעשה בראשית.

ושוב מקשינן: אי הכי, גם על שאלתו, "שמים נבראו תחלה או ארץ", נמי לא נימרו ליה תשובה, כי דלמא אתי לשיולי מה למעלה מה למטה, מה לפנים מה לאחור? ואמאי בזה השיבו לו?

ומשנינן: מעיקרא סבור כי בדרך אקראי בעלמא הוא דקא משייל. ולכך השיבו לו. אך כיון דחזו דקמהדר ושאייל, סברי, לא נימא ליה תשובה. דלמא אתי לשיולי מה למעלה מה למטה, מה לפנים ומה לאחור⁽⁴⁾.

עוד אמר ושאל להם: אידין [איזה הוא]

המינים. ולכך לא השיבו לו. מהרש"א.

5. וכל שאלות אלו כלפי עצמו שאל. שהחשיב עצמו לגבור במה שכבש הרבה ארצות. וגם עשיר היה בנכסים. וגם חכם גדול היה בחכמת הפילוסופיה (שתלמידו של אריסטו היה). ורצה שישבחוהו ויהללוהו בתכונות אלו. והשיבו לו שאין אלו גבורה ועושר וחכמה אמיתיים. מהרש"א.

6. מפרש. והרא"ש כתב ד"מית את עצמו", היינו שיטרח במלאכה כדי להרויח במזונותיו. ולא יאמר: "אין מלאכה זו הוגנת ליי", וגם לא ימשך אחר תענוגים. וגם יצער עצמו בלימוד תורה, ואז יחיה בעולם הזה ובעולם הבא.

4. דדעת זקני הנגב היתה, שחשך נברא תחלה. כדמשמע מסדר המקראות דמעשה בראשית. אלא שלא רצו להשיבו כן, משום שלפי דעת המינים אין החשך חשוב כנברא בפני עצמו, אלא העדר אור הוא. ולשיטתם קודם בריאת האור לא שייך בריאת חשך. ואם היו משיבין לו כפי דעתם, היה בא לשאול, מה לפנים? (כלומר, מה היה קודם בריאת העולם שעליו נברא החשך לשוללו). אבל לדידן, שאנו מאמינים שהקדוש ברוך הוא ברא גם את החשך יש מאין (ובריאה ממשית הוא), אין מקום לשאלה זו. והיינו דאמרינן, מעיקרא על קראי קא שייל. לידע אם סדר הבריאה הוא כסדר הפסוקים. ואחר שהשיבו לו שכן הוא, ובכל זאת המשיך לשאול על האור והחשך, ראו שכוונתו היא לדעת

מהאחרים?

אמרו לו: **כולנא כחדא שוויין** בחכמתנו! דהא כל מילתא דאמרת ושאלת לנא, בדעתא חד פתנא לך, וכולנו הסכמנו לאותו פתרון.

אמר להן: מה דין אתריסתון לקבלי? מה זה שאתם היהודים עומדים ומתריסים נגדנו, ואינכם מקבלים את דתנו. [אתריסתון] — לשון תריס ומגן]. הרי אנחנו רבים מכם, ואתם משועבדים תחתינו. ומכאן ראייה שדתנו היא דת האמת.

אמרו ליה: זו אינה ראייה. שהרי רואים אנו בכל יום, **דסטנא** [שטן] נצח! והוא מטעה את בני האדם. ולפיכך אין תימה במה שאנו תחתכם.

אמר להן: שוטים אתם בכך שמחזיקים אתם בדתכם. שהרי אם ארצה, קטילנא יתכון **בנזירת מלכין!** שהרי אני מלך. ובידי לבקש משאר המלכים שהם אוהבי, שיתנו לי רשות להורגכם.

אמרו ליה: אמת דשלטון ביד מלכא, ובידך לעשות בנו מה שתרצה. אבל הרי הבטחתנו שלא תעשה עמנו רעה. ולא יאי למלכא לדבר כזב, ולהפר את הבטחתו.

מיד אלביש אלכסנדרוס יתהון [את הזקנים] **לבושין דארגון** [ארגמן], ושדי מניכא דדהבא [רביד זהב] על צואריהון.

אמר להם: בעינא דאיזל [רצוני לילך] למדינת אפריקין.

אמרו ליה: לא מצית אזלת להתם. משום דפסקי באמצע הדרך, הרי חשך שיש בהם חשך ביום ובלילה, ואין שום אדם יכול

אמר להן: מה יעביד איניש ועל ידי כך ימות?

אמרו לו: אם רוצה למות, יהיה את עצמו! כלומר, יגביה וירומם את עצמו. ועל ידי כך יקנאו בו הבריות, ויתנו בו עין רעה. ומתוך כך ימות.

אמר להן: מה יעביד איניש, ועל ידי כך יתקבל על ברייתא [יהיה מקובל על הבריות]?

אמרו לו: יפני [ישנא] ויתרחק ממלכו [מלכים] ומשלטן [שלטון], ועל ידי כך יאהבו אותו הבריות, ויתקבלו דבריו על ידם. אבל אדם הרגיל לדבר עם מלכים ושרים, מקנאים בו הבריות, ושונאים אותו ואת מעשיו.

אמר להו אלכסנדרוס: חכמה דידי טבא מזחכמה דידכו. שאני משיאו לאדם עצה יותר טובה להיות מקובל על הבריות.

ואיזו היא? — ירחם [יאהב] למלכו ולשלטן, ויתקרב אליהם. ויעביד טיבו עם בני אינשא, בכך שידבר עם המלך שלא יכביד עולו עליהם. ומתוך כך יכבדוהו הבריות ויאהבוהו.

עוד אמר להן: היכן עדיף להתגורר? האם בימא [בים] יאי למיזר, או ביבשתא יאי למיזר?

אמרו ליה: ביבשתא יאי למיזר! והראייה, דהא כל נחותי ימא [יורדי הים], לא מיתבא דעתיהון [לא מתיישבת דעתם] עד דסלקין ליבשתא.

אמר להן: אידין מנכון [מי מכם] חכים יתיר

לעבור אותם.

אמר לחן: לא סניא דלא אזלינא [אי אפשר לי שלא לילך] לשם. לפי שכבר קבעתי את עצמי לילך. **אמטו הכי** [ומשום כך] **משילנא לכו אלא מאי איעביד** כדי שאוכל לעבור שם?

אמרו ליה: אייתי חמרי לובאי דפרשי בהברא [הבא חמורים מצריים גדולים היודעים ללכת בחשך]. **ואייתי קיבורי דמתני** [פקעיות של חבלים. רש"י ע"ז יז ב].

ובעברך את הרי החשך, **קטר** [קשור] את קצה החבל **בהאי גיסא** של ההרים שיש בו אור, ואת קצה החבל השני תפוס בידך, ותלך עד שתגיע לעבר השני של ההרים, ותקשרהו שם. ויועיל לך, **דכי אתית** בדרכך חזרה, **נקטת בנוייהו** [תאחז בחבלים], ותלך על פיהם עד **דאתית** שוב לאתריך [למקומך].

עבד אלכסנדרוס **כחי**, ואזל להתם. וכשהגיע למדינת אפריקי, **מטא להווא מחווא**, דכוליה **נשי** [נשים], ולא היו אנשים כלל באותו הכרך.

בעי אלכסנדרוס **למיעבד קרבא** [מלחמה] **בהדייהו** דאותן נשים, ולכבוש את הכרך ההוא.

אמרו ליה אותן נשים: ממה נפשך אינך כדאי להלחם עמנו. **אי קטלת לך, יאמרו: נשי קטל!** ולא יוסיף לך הדבר כבוד, משום שאין זו גבורה.

ואי אגן **קטילנא לך**, יאמרו: כמה גרוע הוא מלך זה, **דמלכא דקטלוהו נשי** הוא!

אמר לחן: אייתו לי נהמא!

אייתו ליה **נהמא דדהבא**, **אפתורא דדהבא** [הביאו לו לחם מזהב, מונח על שלחן זהב].

אמר להו: מי אכלי אינשי נהמא דדהבא, וכי לב-ב כן הוא המנהג כאן?

אמרו ליה: אין זה ממנהגנו לאכול לחם של זהב. אלא הבאנוהו לפניך, משום שלפלא היה בעינינו — **אי נהמא בעית**, וזה כל מבוקשך — וכי לא הוה לך באתריך **נהמא למיכל**, דבשביל זה, **שקלית ואתית** עד **להבא?** ולכך נתנו לך לחם זהב. משום שסברנו שבאת בגלל הכסף והזהב שבכאן.

כי נפיק ואתי מהעיר ההיא, **כתב אכבא דמחוזא** [על שערי העיר]: **אנא אלכסנדרוס מוקדון הויתי שטייא** [שוטה], **עד דאתיתי למדינת אפריקי**, לכרך דכולו **נשיא**. ויליפת **עצה מן נשיא** [שלמדוני חכמה]!

כי שקיל אלכסנדרוס **ואתי** בדרכו, **יתיב** אהווא **מעיינא**, וקא **אכיל נהמא**. הווי בידיה **גולדני דמלחא** [דגים מלוחים]. **בהדי דמחורי** להו [בזמן שרחץ אותם במי המעיין] להסיר את מליחותם, **נפל בהו ריחא טבא**.

[ואית דגרסי: נפל בהו רוחא. שקמו לתחיה].

אמר אלכסנדרוס: **שמע מינה**, **חאי עינא** [מעייין], **מגן עדן אתי!**

איכא דאמרי: משנודע לו כן, **שקל מהנהו** **מיא וטרא באפיה** [רחץ בהם פניו].

ואיכא דאמרי: **אידלי כוליה** [הלך לכל אורך המעיין], **עד דמטא לפתחא דגן עדן**.

וכן עינך לא שבעה, עד שהלכת מעבר להרי החושך להביא משם כסף וזהב.

אמר להו: ממאי ראייה דהכי הוא, כדברייכם?

אמרו ליה: שקלא קלילי עפרא [מעט עפר], וכפייה לגלגל העין שלא תוכל לראות, ואז היא תשבע ולא תמשוך אליה משקל של שום דבר.

וכן עשה ולא לתר תקלא שמיד הכריע המשקל ששם כנגדה את כף המאזניים.

והיינו דכתיב "שאויל ואבדון לא תשבענה, ועיני אדם לא תשבענה".

תנא דבי אליהו: גיהנם למעלה מן הרקיע; שהוא בא מזיעתן של חיות שברקיע.

ויש אומרים: גיהנם הוא לאחורי הרי חשך; כדכתיב "הנה החשך יכסה ארץ, וערפל לאומים"⁽²⁾.

תנא דבי רבי חייא: כל העוסק בתורה בלילה — שכינה כנגדו! שנאמר "קומי רוני בלילה לראש אשמורות, שפכי כמים לבך נכח פני ה'". שאם תקומי ותרוני בלילה בעסק התורה, יהיה לבך נכח פני ה'⁽³⁾.

רמא קלא [הרים קולו] ואמר: פתחו לי בבא!

אמרו ליה: "זה השער לה" — צדיקים יבואו בו! ואין לכל אדם רשות ליכנס כאן.

אמר להו: אנא נמו מלכא. אנא מוחשב השיבנא. ואם אינכם רוצים לפתוח לי שער, לכל הפחות הבו לי מירי מגן עדן!

יהבו ליה גולגלתא דעינא [גלגל העין]⁽¹⁾. [והמפרש גרס "גולגלתא", והיא גולגולת הראש].

אתייה אלכסנדרוס ותקליה [שקל] לכוליה דהבא וכספא דיריה בכף של מאזניים, בהדיה גלגל העין, שהניחה בכף השניה של המאזניים. ולא הוה כספו וזהבו מתקליה [שוקלים] כמשקל גלגל העין. שהיתה היא מכריעה את כף המאזניים.

אמר להו אלכסנדרוס לרבנן: מאי האי מילתא, שאיני יכול למצוא דבר שישוה במשקלו לגלגל עין זה?

אמרי ליה: גולגלתא דעינא דבישרא ודמא [של אנוש בשר ודם] הוא. דלא קא שבע לעולם ממה שיש לו. לכן מושך משקלה כל כסף וזהב שבעולם.

2. ואין הכונה למקום מוגבל, ששם הגיהנם. אלא עניינו הוא, כי הגיהנם הוא ענין חסרון והפך השלמות. והבריאה היא תכלית השלמות. לפיכך יוצא הוא מכלל הבריאה. לחד מאן דאמר, למעלה מן השמים, מעבר לתכלית וקצה העולם. ולחד מאן דאמר, מעבר להרי החושך, שהם קצה העולם מן הצד. שכן מורה שם, שהם העדר וחסרון, בכחינת "חושך". מהר"ל.
3. שהרי אין זמן תפילה ל"ראש אשמורות"

1. ואף שאין לו רשות ליכנס בגן עדן, אין ספק שמקבל איזה כח מגן עדן. כי כל המלכים והחשובים מקבלים כח עליון מן השמים. וזהו דקאמר, "יהבו ליה גולגלתא דעינא". שכח הראייה של העין נקרא שלטון. שכן קורין לראיה, "העין שולטת". להבדיל משמיעה שנקראת קבלה, שהיא נפעלת על האדם על ידי כח אחר. וכח זה קבל אלכסנדר מוקדון, שהיה שולט על כל העולם אף בריאה. מהר"ל שם.

עשרת הדברות שהם עיקר התורה [ברטנורה]⁽⁴⁾. ואת ג' הפרשיות של קריאת שמע,⁽⁵⁾ פרשת שמע, פרשת והיה אם שמוע, ופרשת ויאמר.

ולא היה להם פנאי להתפלל את כל תפלת שמונה עשרה, אלא ברכו שלש ברכות בלבד, והן:

א. ברכת אמת ויציב [שבסופה ברכת "גאל ישראל"].

ב. וברכת עבודה [תפלת "רצה"], בשביל שיהיה קרבנם לריח ניחוח. וחותרים בה "שאותך לבדך ביראה נעבוד".

ג. וברכת כהנים [אלוהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה]. ואין זו ברכת הכהנים שברכו את העם, שהרי היא היתה לאחר גמר העבודה. אלא היו מתפללים עתה על נשיאת הכפיים שיעשו לאחר מכן. שיסכים הקדוש ברוך הוא לברך את ישראל על ידם. ומדלגים את פסוקי הברכות ומסיימים בשים שלום⁽⁶⁾.

ובשבת היו מוסיפין עוד ברכה אחת למשמר היוצא! שבשבת היו מתחלפים

אמר רבי אלעזר בן עזריה: תלמודי חכמים מרבים שלום בעולם! שנאמר "וכל בניך לימודי ה', ורב שלום בניך". אל תיקרי "בניך", אלא "בניך". דהיינו תלמידי חכמים. וכתוב בתריה, "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול". מכאן שהם מרבים שלום בעולם.

הדרך עלך לא היו כופתין

פרק אמר להם הממונה

מתניתין:

א. אמר להם הממונה על סדר עבודת היום, לכהני בית האב שבאו ללשכת הגזית: ברכו ברכה אחת מברכות קריאת שמע!

[ופליגי בה במסכת ברכות יא ב: לחד מאן דאמר ברכת "יוצר אור" אמרו. ולחד מאן דאמר ברכת "אהבה רבה" אמרו. משום שעדיין לא מטי זימנא דיוצר אור. שעדיין לא הגיע נץ החמה].

והם ברכו ברכה זו, ואחר כך קראו את

5. והקדימו לקרותה קודם זמנה, כדי לעסוק בעבודת התמיד. ודוקא הם עשו כן, אבל לא אחרים. כדתניא ביומא: הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא!

וצריך לומר דההיא ברייתא אתיא כותיקין, דאית להו דזמן קריאת שמע הוא סמוך לנץ החמה. אבל להלכה לא קיימא לן הכי. תוספות ברכות יב א.

6. והרמב"ם פירש ד"ברכת כהנים" היינו שים

[דהיינו ב' חלקי הלילה], ובהכרח דקאי על רינה של תורה. וכדאיתא "לא איברי לילה אלא לגירסה".

וכן מרומז בהמשך דקרא "שפכי כמים לבך", שהתורה נמשלה למים. מהרש"א.

4. וגם במדינה היו אומרים אותם, עד שביטלום מפני תרעומת המינים. שהיו אומרים: אלו לבדם ניתנו למשה מסיני! ברכות יב ב, וירושלמי שם.

שמעלה אותן על גב המזבח! דלאו אורח ארעא הוא להתחיל בהעלאה, ולהניח לאחר לגומרה. יומא כ"ו.

ונתחלקו האברים בין תשעה כהנים. וכל כהן העלה את האבר שזכה בו, כמבואר בפרק הקודם⁽⁷⁾.

[וביומא כ"ד: נחלקו אמוראים בביאור מתניתין. ולרב נחמן, הכי פירושא דמתניתין]: בבגדי חול היו מפיסין. ואותם כהנים שזכו בפיס, הוצרכו עכשיו ללבוש בגדי כהונה לצורך העבודה.

מפרום את אותם הכהנים, **לחזנים** [שמשים] שהיו ממונים להלביש את הכהנים. והיו הכהנים פושטים את מכנסי החול שלהם, ולובשים מכנסי קודש. שהם קודמין לכל הבגדים, כדכתיב "ומכנסי בד יהיו על בשרו".

ואחר כך היו החזנים **מפשיטין אותם** את הכהנים, את שאר **בגדיהם** של חול. ולא היו **מניחין** [משאירים] החזנים עליהם בגד כל שהוא **אלא** [חוץ מאשר] **מכנסיים** של קודש

משמרות הכהונה. המשמר שעבד במשך כל השבוע, היה מסיים את עבודתו לאחר עבודת הבוקר, ואחריו נכנס המשמר הבא. והמשמר היוצא מברך את המשמר הנכנס: מי ששיכן את שמו בבית זה, הוא ישכין ביניכם אהבה ואחווה ושלוש וריעות!

אמר להם הממונה: הכהנים החדשים **לקטורת** [שעדיין לא זכו מעולם בהקטרתה] — **בואו והפיסו** לזכות בהקטרתה! שלפי שהקטורת מעשירה את מי שמקטירה. כדכתיב בבני אהרן "שימו קטורה באפך — ברך ה' חילו". ולכך היו מחזירים כל פעם אחר כהנים חדשים, בשביל שיתעשרו כולם. הפיסו, וזכה בפיס **מי שזכה**.

אחר כך **אמר להם**: **חדשים עם ישנים** [בין כהנים שכבר זכו בהעלאת אברים, ובין שעדיין לא זכו בה], כולכם **בואו והפיסו**, לקבוע מי מעלה אברים מן הכבש למזבח!

רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא היו מפיסין בדבר זה. אלא אותה הכהן המעלה את האברים מן השלחנות **לכבש**, הוא זה

שתיעשה עבודת הדם והבשר ככהן אחד. וצריך לפרש בשיטתו, דהמעלה איברים מן הכבש למזבח אינו מקטיר אלא מניחם שם. ואחר כך בא הזורק, ומקטיר. ודייק כן מהא דתנן "מי מעלה", ולא תנן "מי מקטיר".

אבל מדברי כל הראשונים לא משמע כן, אלא המעלה הוא המקטיר. משנה למלך.

וכן מוכח שלא כדבריו מהא דאיתא ביומא כח ב דהעלאת אברים ופדרים סוף עבודה דיממא היא, וכמבואר בתוספות התם, דאין עוד עבודה אחריה. ומשמע מזה דהעלאה הינו

שלום [וקרי לה הכי, משום שהשליח ציבור מתחיל את ברכת "שים שלום" בפסוקי ברכת כהנים]. תוספות יום טוב.

ובברכת העבודה, כלל הרמב"ם "רצה" ו"מודים". וברכו ג' ברכות אלו בדוקא משום שהם תפלה על כלל ישראל.

ועל פי דרכו גרס שפיר "ברכו את העם" [שכבר דחה הרא"ש גירסה זו]. דלאו אנשיאת כפיים קאי. אלא פירושו שהתפללו על העם.

7. וכתב הריטב"א ביומא כ"ה. שמי שזכה בזריקת הדם, היה גם מקטיר את האיברים כדי

בלבד, שכבר לבשום קודם לכן. ואחר כך שהפשיטו מהם את בגדי החול היו מלבישים אותם את בגדי הקודש⁽⁸⁾.

וחלונות [תאים] היו שם בלשכת הגזית, בתוך החומה. **וכתוב עליהם תשמיש הכלים!** שכל חלון היה מיועד לבגד אחר, וכתבו עליו את שם הבגד הנתון בו.

מי שזכה בקטרת, היה נוטל את הכף המיוחדת לכך. ואותה הכף דומה לתרקב [כלי המחזיק ג' קבין, נוטריקון של "תרי" ועוד "קב"] גדול של זהב, והיא מחזקת שלשה קבין.

והבזך [כף קטנה] שבו הושמה הקטרת, היה נתון בתוכו של הכף הגדול, **כשהוא** [הבזך] מלא וגדוש קטרת. והניחווהו בתוך הכף הגדולה⁽¹⁾, בשביל שגדוש הוא בקטרת. ואם ישפך ממנה תוך כדי הליכתו, יפול לתוך הכף הגדולה.

וכסוי היה לו לכף. **ובמזין מטולטלת** [טבעת] לג-א היה עליו [על הכיסוי⁽²⁾] מלמעלן, שבה היה מטלטל ומסיר את הכיסוי.

לצורך הקטרת הקטורת, היה צריך להכניס עמה להיכל מחתה מלאה בגחלים.

מי שזכה⁽³⁾ לחתות גחלים אלו במחתה, נטל את מחתת הכסף, [המחזקת ד' קבין] ועלה לראש המזבח החיצון. ופינה את הגחלים החיצוניים שהן כבויים אילך ואילך, עד שהגיע לפנימיים, שלוחשים מעבר לעבר, וחתה מהן ארבעה קבין גחלים.

ירד מן המזבח, ועירן לגחלים ממחתת הכסף לתוך מחתה של זהב המחזקת שלשה קבין. ומתחילה לא חתה במחתה של זהב לפי שהיא מתחסרת מחמת חום האש. והתורה חסה על ממונן של ישראל.

ותוך כדי העירוי, נתפזר ממנו הצידה, לצידי מחתת הזהב כקב גחלים, ונותרו במחתת

הקטרה. חק נתן.

8. רוב ששת אמר, בבגדי קדש היו מפיסין. ומתניתין קאי על אלו שלא זכו בפיס "שמפשיטין מעליהם בגדי קדש, ומניחים עליהם את מכנסי הקודש, בשביל שלא יעמדו ערומים, ומלבישים אותם בגדי חול. ואחר כך פושטים את מכנסי הקדש, ולובשין מכנסי חול.

1. והקשה הרא"ש, והרי הכף חוצץ בין יד הכהן לבזך. ותירץ, דכיון דהוי צורך עבודה, לא הויא חציצה.

עוד תירץ, דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה [באופן שאוחז את הכלי החיצון בדפנותיו, ומשתמש עמו כבית יד לכלי הפנימי]. ומדברי הרא"ש למדנו, דהולכת הקטורת

עבודה היא. ומשום הכי קשיא ליה, דכיון דהכף חוצץ ליד הכהן, לא חשיבא כנעשית על ידי כהן. חזון איש מנחות כ"ב.

2. אבל הרמב"ם בפירוש המשניות כתב, דהוא כיסוי של הבזך. וכבר תמה עליו התוספות יום טוב מלקמן פרק ו', דקתני "הכף וכיסויו". אלא דבפרק ג' מתמידין ומוספין הלכה ד' כתב, דהכיסוי היה לבזך, והמטולטלת היתה על הכף. וגריס הרמב"ם "מטולטלת", שהיא חתיכת בגד שהיה מכסה בה את הכף בשביל שלא יהיה ריח הקטרת נודף [רא"ש], או בשביל נוי [ערוך]. ובוה מיתוקם שפיר "הכף וכיסויו", דאמטולטלת קאי.

3. ולא היו עושים פיס למחתה. אלא הזוכה

הזהב כג' קבים של גחלים לצורך הקטרת. והיה מכבדן לגחלים שנתפזרו (4) לאמת המים שהיתה עוברת בעזרה (5).

ובשבת, שאסור לעשות כן משום כיבוי, [ואף דהיא מלאכה שאין צריכה לגופה, אסורה משום שבות], היה כופה עליהן פסכתו כדי שלא יכוו רגלי הכהנים בגחלים.

והפסכתו היתה כלי גדול, ומחזקת בתוכה לתך [חצי כור]. ושתי שרשרות היו בה. שרשרת אחת, שהוא [הכהן] היה מושך בה כשהיא מלאה באפר המזבח, כשיורד עמה

מעל המזבח. ושרשרת אחת, שהוא [הכהן] השני] שהולך עמו אוחז בה מלמעלה, בשביל שלא תתגלגל! לפי שלא היתה שטוחה בתחתיתה, אלא עשויה כמיץ יורה.

ולשלשה דברים היתה הפסכתו משמשת:

כופין אותה על גבי גחלים בשבת, כאמור.

וכופין אותה על השריץ שנמצא במקדש בשבת! שלא יתטמא בו אדם, ויאסר לשהות בעזרה. לפי שבשבת אי אפשר להוציא (6), משום איסור מוקצה (7).

בקטורת היה אומר לכהן אחר, זכה עמי במחתה! רא"ש. וכן תניא ביומא כב א.

ודעת הרמב"ם בפרק ד' מתמידין ומוספין הלכה ה', שזכה בה הכהן שתרם את הדשן. ותמהו עליו נושאי הכלים מהסוגיא הנ"ל. וכתבו הרדב"ז והמהר"י קורקוס, שטעות סופר היא בדברי הרמב"ם.

4. ואשמועינן נמי בזה, דכיון שנתפזרו על הרצפה נפסלו למחתה. כתבי הגר"ז בשם הגר"ח.

וכתב עוד שם, דשייך לומר כן, רק אי נימא דהמחתה קדושה בקדושת כלי שרת. אבל אי כדברי הירושלמי (הובאו להלן בהערה 5) דכלי חול היתה, אין נפקא מינה במה דנתפזרו. ועדיין כשרים הם למחתה.

5. ואין בזה משום "לא תכבה" דכתיב באש המזבח, כיון דכבר לא חזו למצותן. תוספות, יומא מ"ו: והרא"ש כאן.

ובחד תירוצא כתבו, דמכבדן לאמה רק לאחר שכבו.

ואף משום הפסד קדשים אין בזה, משום דלא קדשו הגחלים על ידי המחתה. שאין מחתה זו

קדושה בקדושת כלי שרת. ודוקא מחתה של גחלים לקטורת יום הכפורים הויא כלי שרת, ומקדשת את הגחלים. תוספות שם בשם הירושלמי.

ובשם רבינו תם כתבו, דאף אם כלי שרת היא, אין כלי שרת מקדשים אלא לדעת.

עוד הקשו התם, דלקדשו הגחלים מכח המזבח, שהרי המזבח מקדש את הראוי לו.

ויש ליישב, דלא מיקרי "ראוי לו", אלא דבר שמצותו להתעכל על המזבח. אבל מערכה שניה, כל עצמה אינה אלא לצורך גחלים לקטורת. מקדש דוד.

6. ופלוגתא היא בסוף עירובין. ולרבי עקיבא התם, כל מקום שחייבין עליו בכניסה בטומאה בכרת, מוציאין אותו אף בשבת. ורק בלשכות שאין חייבים עליהם כרת, כופין עליו פסנתר.

7. ואף דאין בזה אלא איסור שבות דטלטול מוקצה, מכל מקום נאסר במקדש. ואף על גב דאין שבות במקדש, מצינו לכמה שבותים שנאסרו במקדש.

ואין לומר דאית ביה משום מעביר ד' אמות ברשות הרבים. דמלאכה דאורייתא היא. דהרי

הוא יום עבודתו, בשער המזרח של עזרת הנשים [אבל משם ולפנים אין טבולי יום רשאין ליכנס. תוספות, פסחים פ"ב.]. בשביל שידעו הכל שאינם עובדים מפני טומאתם, ולא יחשדום שבמזיד אינם עובדים, לפי שאינם רוצים לבטל ממלאכתם. [או בכדי לביישם, על שלא נזהרו מליטמא. ופלוגתא היא בפסחים פ"ב.⁽⁸⁾]

הדרן עלך אמר להם הממונה

פרק החלו עולים

מתניתין:

א. החלו [הכהנים הנושאים את הקטורת והמחתה] עולים במעלות האולם בדרכם להיכל.

מי שזכה בדישון המזבח הפנימי והמנורה היו מקדימים לפניהם של אלו, להכנס להיכל.

מי שזכה בדישון מזבח הפנימי, וכבר דיחנו קודם לכן, נכנס עתה ונטל את הטני שבתוכו שם קודם את דשן המזבח, מרצפת ההיכל. והשתחוה! שבגמר העבודה היה משתחוה, כעבד שמשמש את רבו, שנוטל רשות ויוצא. ויצא מההיכל.

מי שזכה בדישון המנורה, וכבר היטיב

וכן מורידין בה את הדשן מעל גבי המזבח, להוציאו מחוץ למקדש. [וכבר נתבארו בפרק שני פרטי הוצאת הדשן].

כאשר הכהנים שזכו בקטרת ובמחתה הגיעו בין האולם למזבח, נטל אחד הכהנים את המגרפה [כלי שבמקדש, ואינה אותה מגרפה שגרפו בה את הדשן, וגם לא כלי הנגינה הקרוי "מגרפה". תוספות יום טוב], וזורקה בין האולם למזבח בשביל שתשמיע קול בנפילתה, ויבואו כל הכהנים להשתחוות בעזרה לאחר הקטרת הקטורת.

והיתה המגרפה משמיעה קול גדול, עד שאין אדם שומע את קול הכירו בירושלים, מקול המגרפה.

ולשלשה דברים היתה משמשת מגרפה זו:

א. שכל כהן ששומע את קולה, יודע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות בגמר עבודת הקטורת, והוא רץ ובא ומשתחוה עמהם.

ב. ובן לוי, כשהוא שומע את קולה, הוא יודע שאחיו הלויים נכנסים לדבר בשיר בשעת ניסוך היין, והוא רץ ובא ומצטרף עמהם.

ג. ראש המעמד של אותו שבוע [שכנגד כל משמרת כהנים היה בבית המקדש מעמד של ישראל. ומיהו ברא"ש כתב "ראש בית אב"], כשהיה שומע את קולה, היה מעמיד את כל הכהנים הטמאים של אותו בית אב שעתה

מכוונים זה נגד זה. רא"ש.

8. והרמב"ם פירש, דאמצורעים שטהרו מטומאתם קאי. שמעמיד אותם ראש המעמד

אין העזרה נחשבת כרשות הרבים, אלא לענין ספק טומאה. אבל לענין רשויות שבת, רשות היחיד היא. כיון דמוקפת מחיצות היא, ודלתותיה נעולות בלילה. וגם אין השערים

ואפילו הכי היה דולק עד הערב. ועדות הוא שהשכינה שורה בישראל.

ואף ד"נרות" כתיב, ואין הטבת נרות פחות משנים — בכל זאת היו מניחים אותו דולק בלא דישון, בשביל לפרסם הנס.

אלא שנס זה היה בזמן שמעון הצדיק. אבל לאחר שמת, היה כבה לפעמים בבוקר, כשאר הנרות. ובאותו זמן שלא התרחש הנס — אם מצאו לנר המערבי שכבה⁽¹⁰⁾, מדרשנו גם כן, ומדליקו ממזבח העולה⁽¹¹⁾: בשביל שיהיה מוכן לערב להדליק ממנו את

חמשה נרות קודם זריקת התמיד, נכנס עתה להיטיב את שני הנרות הנותרים. [שדם התמיד מפסיק בין הטבת חמש נרות לשני נרות, כאמור לעיל].

אם מצא את שני הנרות המזרחיים דולקין, מכבה ומדשן [מסיר את הפתילה והשמן ומקנחו, ונותן בו פתילה ושמן חדשים] את הנר המזרחי [הקיצוני ממזרח], ומניח את המערבי [השני ממזרח] דולק⁽⁹⁾. לפי שממנו היה מדליק בין הערביים את שאר הנרות שבמנורה. ועליו נאמר, "להעלות נר תמיד". שהיה נותן בו שמן כמידת שאר הנרות,

והכי פירושא דמתניתין: לאחר שהטיב חמש הנרות, כשבא להיטיב את שני הנותרים, אם שניהם דולקים, מכבה את המזרחי ומדשנו, ומניח את המערבי דולק. ואחר כך מגביה את הפתילה של המערבי בעודה דלוקה, ומחליף את השמן ושם פתילה חדשה. ואחר כך מדליק את הפתילה החדשה מהישנה. וממנה מדליק את כל הנרות.

ואם כבה אף המערבי, מדשנו ומדליקו ממזבח העולה, וממנו מדליק את כולם. כן היא דרך הרשב"א, על פי התוספות יום טוב.

10. ואף שכבר הדליקו מקודם לכן, בשעה שהטיב את חמשת הנרות [כמובא לעיל בפרק ג'], מכל מקום, כיון שבפעם הראשונה שנכנס היה כבוי ולא אירע בו נס, מכבו השתא ומיטיבו, בשביל לקיים הטבת שני נרות. ברטנורא.

11. ברטנורא. אבל הרא"ש כתב דלא היה מדליקו אלא בין הערביים, יחד עם שאר הנרות והרא"ש עצמו כתב להוכיח כדברי הברטנורא, מהא דקתני לקמן "נטל את הכוז". דמשמע שלא היה בידיו הכוז עדיין. ותמה, הרי

בשער המזרח, להיות מזומנים לזרוק עליהם מדם האשם. ו"משום חשד", היינו כדכתב בפרק י' מתמידין ומוספין הלכה ה': מפני החשד — שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן! שלא יחשדו שאינם נכנסים לעזרה משום שאין נכבד בעיניהם המקום, אלא מפני שעדיין לא הורשו להכנס. תוספות יום טוב.

9. והרשב"א בתשובה ש"ט נתקשה בסתירת דברי המשנה, למשנה לעיל בפרק ג'. דהתם קתני דאם מצא לשני הנרות המזרחיים דלוקים מניחם. ואילו הכא קתני דאת המערבי מניח דלוק, אבל את המזרחי מדשן. [אכן, לפירוש הברטנורא במשנה לעיל, לא קשה מידי. ויעויין שם היטב]. ומה הכריח, דההיא מתניתין איירי בהטבת נרות של שחר. ולית ליה להאי תנא, הטבת חמש נרות לחוד והטבת שני נרות לחוד. אלא כל נר שכבה מדשן אותו. וכל הנרות שעדיין דולקין אין מכבם, אלא מניחם עד הערב, ואז מדשנם. ומתניתין דהכא איירי בהטבה שבין הערביים לאותם נרות שלא דישנם בבוקר, מחמת שעדיין דלוקים היו. ובהטבה זו, לכולי עלמא הוא מפסיק בעבודת הקטורת של בין ערביים, בין הטבת חמש נרות להטבת שני נרות מזרחיים.

המנורה כולה⁽¹²⁾.

וכשגמר את הטבת הנרות, **נטל את הכור** שלתוכו נתן את דשן המנורה, **מהמעלה השניה** שבאבן שלפני המנורה [ששם היה מונח מקודם, מעת שגמר להיטיב את חמשה הנרות קודם עבודת התמיד], **והשתחוה ויצא** מן ההיכל.

ב. **מי שזכה** בהבאת **המחיתה** של הגחלים לצורך הקטורת, **צבר** [ערם] **את הגחלים על גבי המזבח הפנימי, ורדן** [שטחן] **בשולי המחיתה** שבידו, על גבי המזבח, בשביל שיתפזרו על מקום רחב, ועל ידי כך תמהר הקטרת להשרף ויתמעט עשנה. **והשתחוה ויצא**.

ג. **מי שזכה בקטרת, היה נוטל את הכור** שבו הקטרת, **מתוך הכף** שהיה נתון בה. **ונתנו לאוהבו או לקרובו**, שנכנס עמו להיכל לסייעו בכך. והיה אוהבו מערה מן הבזך לתוך חופניו של המקטיר. **ואם נתפזר ממנו** [מהקטורת] **לתוכו של הכף, אף את זה היה נותנו לו אוהבו בתוך חפניו**.

ולפי שלא הקטיר מימיו [שהרי לא היה כהן שונה בקטורת, כאמור], היו **מלמדים אותו**: **הוי זחיר** כשאתה מפזר את הקטורת, **שלא תתחיל לפזרה על הגחלים שמלפניך**. אלא התחל מהצד המרוחק, ומשם חזור את ידיך תוך כדי פיזור הקטורת, עד שתסיים בגחלים הקרובים אליך. **בשביל שלא תכונה!** שאם תתחיל לפזר מהצד הקרוב אליך, יעלה עשן הקטורת, ויכוו ידיך כשתמשיך לפזר כלפי חרץ.

התחיל מרדדן, מפזרן, לסממני הקטורת, ויוצא מיד מההיכל.

לא היה המקטיר מקטיר, עד שהממונה אומר לו: הקטיר!

ואם היה הכהן הגדול מקטיר, היה הממונה אומר לו: אישי כהן גדול, הקטיר!

וטעם הדבר הוא, משום שבשעת הקטרה אסור שיהיה שום אדם בהיכל ואף לא בין אולם למזבח. והממונה היה מזהיר את כולם שיפרשו משם. ולאחר מכן היה מצוהו על ההקטרה.

הדולקים". ולא אתי לאפוקי, אלא שלא להדליק מאש אחרת שבמקדש.

(ודבריו צריכים עיון, דהא לדרך הברטנורא במתניתין דפרק ג', לא ממצות הדלקה איירי התם. ואין ההדלקה היא, אלא בשביל שתהא ניכרת ההפסקה בהטבת הנרות. ועיוין שם היטב).

וכבר נחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד בפרק ג' מתמידין ומוספין, הלכה י"ג. שכתב שם הרמב"ם, דאין מדליקים את הנר המערבי אלא ממזבח החיצון. והשיג עליו הראב"ד מכח ההיא מתניתין.

עדיין הוא בידו, דהא השתא סיים להטיב לתוכו את שני הנרות. אלא משמע דהניחו על הרצפה והלך להדליק את הנר המערבי מהמזבח החיצון. ומכל מקום כתב, דלא שמענו כן.

12. דלעולם אין מדליקים את הנר המערבי אלא ממזבח החיצון. משום דכתיב ביה "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". ודרשינן, אש שכתוב בו תמיד — דהיינו "נר מערבי", דכתיב ביה "להעלות נר תמיד" — תוקד מן המזבח.

וכתב התוספות יום טוב, דבהכרח לאו בדוקא הוא. שהרי לעיל בפרק ג' שנינו, "ומדליקן מן

פרשו כל העם מבין האולם למזבח. ואז הקטיר את הקטורת, והשתחוה ויצא.

הדרן עלך החלו עולים

פרק בזמן שכהן גדול

מתניתין:

ב-ג א. בזמן שכהן גדול נכנס להשתחוות⁽¹⁾ בהיכל לאחר הקטרת הקטורת, שלשה כהנים היו אחוזין בו. אחד בימינו, ואחד בשמאלו, ואחד באבנים טובות שבחשן! [רא"ש]. וברמב"ם איתא, באבני השהם שבכתפות האפורד.

וכיון ששמע הממונה את קול רגליו של כהן גדול [על ידי פעמוני הזהב שבמעיל], כשהוא יוצא מן ההיכל כשגמר להשתחוות, הגביה לו את הפרוכת שלפני פתח ההיכל.

שהיתה הפרוכת פרוסה על הפתח, בזמן שהיה כהן גדול נכנס להיכל. משום שכבוד הוא לכהן גדול להצניע אחריו, בשעה שהוא מתייחד עם קונו. [תוספות יום טוב. ויש מפרשים דקאי על פרוכת האולם].

וקודם נכנס כהן גדול והשתחוה ויצא. ואחר

כך נכנסו אחיו הכהנים, והשתחוו ויצאו.

ב. באו שלשת הכהנים שעסקו בעבודת הקטרת [המקטיר, הזוכה במחתה, והמחזיק בכף], ועמדו על מעלות האולם היורדות לעזרה.

עמדו השנים הראשונים [שזכו בדישון המזבח הפנימי והמנורה], על מעלות האולם, לדרום אותם שלשת אחיהם הכהנים שנועמדו שם עכשיו בצד צפון. שהצפון חשוב יותר, ששם נשחטים קדשי קדשים, הלכך, שם עמדו מקטירי הקטורת שהיא העבודה היותר חשובה. [רא"ש].

והמשה כלים בידם של חמשת כהנים אלו:

הטני ביד אחד — זה שדישן מזבח הפנימי.

והבוז ביד אחד — זה שדישן את המנורה.

והמחתה ביד אחד — זה שהכניס את הגחלים לצורך הקטורת.

והבוז ביד אחד — זה שהקטיר את הקטרת.

והכף וכיפוי ביד אחד — המסייע למקטיר.

ומשם ברכו את העם ברכה אחת! שאת כל שלשת הפסוקים שבברכת כהנים היו

ל': הערה 10), אי אפשר להולמו).

1. ואף על גב דהנכנס להיכל שלא לצורך, לוקה משום "ואל יבא בכל עת אל הקדש", אבל בשביל להשתחוות מותר. דהשתחוייה צורך עבודה היא. תוספות, מנחות כז ב. ומשמע מדבריהם, דדוקא להשתחוייה

וכתב הכסף משנה שם, דלדעת הרמב"ם צריך לדחוק, דאף דקתני בלשון רבים "ומדליקן", קאי רק על הנר המזרחי ולא על נר מערבי. והמקדש דוד כתב לישב דעת הרמב"ם, כמו שכתבנו לעיל בסוגריים. (וצריך עיון, דאין תירוצן זה הולם אלא לדרך הברטנורא. אבל לדרך הרמב"ם בפירושא דההיא מתניתין (יעיין לעיל

אומרים יחד. לפי שאין עונין אמן במקדש.

ואף שהיו עונים במקדש לאחר הברכות "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", אבל בברכת כהנים לא ענו כן, משום שאינה כי אם לברך את ישראל.

אלא שבמדינה אומרים אותה, את ברכת הכהנים, בג' ברכות. לפי שמפסיקין בין פסוק לפסוק בעניית אמן. אבל במקדש שאין מפסיקין, אמרוה בברכה אחת.

ועוד חלוקה ברכת כהנים של מקדש, שבמקדש היו אומרים את השם ככתבו, ביר"ד ה"א וי"ו ה"א. ובמדינה אומרים אותו בכינויו, באל"ף דל"ת נו"ן יו"ד.

וכן, במדינה, כשהכהנים מברכים את העם, הריהם נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם, ותו לא. ובמקדש היו נושאים את ידיהם על גבי [מעל] ראשיהם! לפי ששכינה שורה למעלה מקשרי אצבעותיהם.

וכן עשו כל הכהנים שבמקדש, הוי"ן מכהן גדול, שאין הוא מוגביה את ידיו למעלה מן הצי"ן! שמפני שכתוב בו שם המפורש, אין ראוי שיגביה ידיו למעלה ממנו.

רבי יהודה אומר: אף כהן גדול מוגביה את ידיו למעלה מן הצי"ן! שנאמר "וישא אהרן

את ידיו אל העם, ויברכם". ולשון "נשיאה", משמע למעלה מהראש.

ג. כהן גדול עובד במקדש כל עבודה שהוא רוצה בה, בלא פיס.

ובזמן שכתן גדול רוצה להקטיר את אברי התמיד על גבי המערכה, היה עולה בכבש, והסגן עולה בימינו. וכשהגיע הכהן גדול למחצית הכבש, וכבר נתייגע בעליה, אחז הסגן בימינו, והעלהו לראש הכבש.

ותשעת הכהנים שזכו באברי התמיד, עמדו על הכבש, זה אחר זה, והאברים בידיהם.

והושיט לו הכהן הראשון את הראש והרגל. וסמך עליהן הכהן הגדול [ואין זו סמיכה דקרבנות, דהיא אינה אלא בחיי הקרבן, אלא דרך חשיבות היא, להראות שעבודת כהן גדול חשובה. מנחות ס"ב:], וזרקן למערכה.

אחר כך הושיט הכהן השני לראשון את שתי הידיים של התמיד, והראשון נותן לכהן גדול. שכן הוא דרך כבוד לכהן גדול, שיקבל את כל האברים מידו של כהן אחד.

וסמך עליהן וזרקן. ונשמט השני משם והלך לו.

וכך היו כל הכהנים מושיטין לו לראשון את

דברי הרמב"ם כהסמ"ג. תוספות יום טוב. וברא"ש כתב "ולא הוי ביאה ריקנית, משום דהשתחואה עבודה היא". (ומדבריו נראה דבכל השתחואה שרי).

ויעויין במנחת חינוך שם, שתמה לפי זה, היכא משכחת לה מלקות בלאו זה. והא התראת ספק היא, שהרי יכול עדיין להשתחוות.

שבגמר העבודה מותר ליכנס, דאז היא חשובה כצורך עבודה. אבל לא להשתחוויה בעלמא. מדלא כתבו דהשתחוויה עצמה עבודה היא. וכן הוא להדיא בסמ"ג, ובחינוך מצוה קפ"ד.

אך מדברי הרמב"ם בפרק ב' מהלכות ביאת מקדש הלכה ד' משמע, דבכל השתחוויה מותר. אלא שהכסף משנה שם, נדחק להעמיד גם

וכן זה שהושיט לכהן גדול את היין לניסוך, פנה לשמאל ונתנו לו. [רא"ש]

נתנו לו לכהן גדול יין לנסך! שאותו כהן שזכה בהעלאת היין למזבח, פנה לשמאלו, והושיט לו את היין.

הסוגיא שלפנינו איירי בכל כהן שמנסך, ולא דוקא בניסוך של כהן גדול.

והסגן עומד על הקרן של המזבח, והסודרים [הדגלים] בידו, להניף בהם בשעת הניסוך.

ושני כהנים עומדים על שלחן החלבים, שבו היו נותנין את חלבי הקרבנות קודם הקטרתם. וגבוה היה מכל השלחנות שבעזרה. ושתי חצוצרות בידם. וכשראו את הסגן עומד על הקרן, תקעו והריעו ותקעו, בשביל להודיע למנגנים, ששימו לבם לסודרים שבידי הסגן, לראותם כשיונפו.

אחר כך ירדו שני התוקעים משם, ובאו ועמדו אצל בן ארזא הממונה על השיר. אחד עמד מימינו ואחד משמאלו.

שחה [התכופף] הכהן לנסך את היין, והניף אז הסגן בסודרים. וזה היה האות להתחיל בשיר. לפי ש"אין אומרים שירה אלא על היין!"

והקיש בן ארזא בצלצל [כלי נגינה], ודברו הלויים בשיר. והשיר היה מורכב משלשה פרקים. וכשהגיעו הלויים לסוף פרק⁽²⁾, תקעו

שאר כל האברין שבידיהם, והוא נותנן לכהן גדול, והוא סומך עליהן וזורקן על גבי המערכה.

ובזמן שהוא רוצה, הוא סומך עליהם על האברים, והכהנים האחרים שזכו בהם זורקין אותם למערכה.

וכשהוא גומר להקטיר, בא לו הכהן גדול להקוף את המזבח לצורך ניסוך היין שהוא לאחר הקטרה.

מהיכן הוא מתחיל את הקפתו? — מקרן דרומית מזרחית! שהרי הכבש עומד לדרומו של מזבח. וכשמגיע לראש המזבח, פונה לימין [שכל פינות שאתה פונה לא יהיו לימין], ונמצא פוגע בקרן דרומית מזרחית תחלה. וממנה ממשיך לקרן מזרחית צפונית. וממנה לקרן צפונית מערבית. וממנה למערבית דרומית, ששם היו הספלים שלתוכם ניסכו את היין.

ורק כהן גדול שרצה לנסך היה מקיף כך, משום שלא החזיק את היין בידיו עד שהגיע למקום הניסוך. ושם, זה שזכה בניסוך הושיט לכהן הגדול את היין. אבל בזמן שהכהן שזכה בפיס היה מנסך בעצמו, לא היה מקיף מימין. דבכך היה היין מתעשן מעשן המערכה, בהליכתו סביבה. ויין מעושן פסול לנסכים. אלא מיד בעלייתו למזבח היה פונה לשמאלו לקרן דרומית מערבית, ומנסך שם. [זבחים ס"ג.]

2. כן פירש הרא"ש. וצריך עיון, דהא תנן בסוכה: אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות, ט' תקיעות לתמיד של שחר וכו'! והא איכא עוד תקיעות שעל שלחן החלבים.

2. כן פירש הרא"ש. וצריך עיון, דהא תנן בסוכה: אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות, ט' תקיעות לתמיד של שחר וכו'! והא איכא עוד תקיעות שעל שלחן החלבים.

הכהנים בחצוצרות, תקיעה תרועה ותקיעה. והשתחוו העם שבעזרה.

על כל פרק תקעו תקיעה תרועה ותקיעה, ועל כל תקיעה השתחוו השתחויה.

זהו סדר התמיד לעבודת בית אלוהינו.

יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן!

ד. השיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש.

ביום הראשון היו אומרים: "לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה!"

על שם שיום זה הוא תחלת מעשה בראשית, וביום זה קנה עולמו, וצופה ושליט בעולמו [ראש השנה ל"א].

[הגר"א בשם הזהר ביאר שהשירה בכל יום מתייחסת ל"יומו" של הקדוש ברוך הוא בעולם שברא, שהוא אלף שנה, ועל כל אלף שנים נאמרה שירה נפרדת. עיין הערה 3].

בשני היו אומרים: "גדול ה' ומחולל מאד, בעיר אלוהינו הר קדשו!" על שם שאז חלק מעשיו, שנחלקו המים העליונים מהמים התחתונים, ומלך עליהם, ונתעלה וישב על כסא כבודו [שם].

בשלישי היו אומרים: "אלהים נצב בעדת

איל בקרב אלהים ישפוט!" על שם שאז גילה תבל [במאמר "יקו המים"] בחכמתו, והכין הכל לעבודתו. [שם].

ברביעי היו אומרים: "אל נקמות ה', אל נקמות הופיע!" על שם החמה והלבנה שנבראו ביום זה, שעתיד להפרע מעובדיהן [שם].

בחמישי היו אומרים: "הרנינו לאלהים עוזנו, הריעו לאלקי יעקב!" על שם שנבראו אז עופות ודגים, לשבח את שמו [שם].

בששי היו אומרים: "ה' מלך גאות לבש, לבש ה' עז התאזר!" על שם שאז נגמרה מלאכתו, ומלך עליהם.

בשבת היו אומרים: "מזמור שיר ליום השבת!" שהוא מזמור שיר לעתיד לבא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים!

שיום של הקדוש ברוך הוא הוא אלף שנים כדכתיב "כי אלף שנים בעיניך, כיום אתמול כי יעבור". ויום השבת הוא כנגד האלף השביעי. ושית אלפי שנים קיימא עלמא, וחד [באלף השביעי] חרוב. (3) ואז יתקיים "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא". לכך אומרים מזמור זה בשבת (4).

הדרן עלך בזמן שכהן גדול

וסליקא לה מסכת תמיד

3. ואיתא בזהר, שאמרו שירה בכל יום, כנגד אלף שנה המיוחסים לו [כדכתיב "כי אלף שנים בעיניך כיום יעבור"]. שביום הראשון אמרו 'לה' הארץ ומלואה", על שם שבאלף הראשון היתה הארץ במלואה. שעד המבול לא חסרה כל טוב.

להנפת הסודרים.

אמנם התוספות שם כתבו, דהתקיעות היו בראש כל פרק. ולדידהו אתי שפיר. דאותן תקיעות שעל שלחן החלבים, נחשבו גם לתקיעות של פרק הראשון. תוספות יום טוב.

וכו'. ביאורי הגר"א.

4. ברטנורא. ובא לבאר, למה אמרוהו ביום השבת? והרי אינו עוסק כלל מעניני שבת. תפארת ישראל.

ובביאורי הגר"א פירש, שהוקשה לו מהו כפל הלשון שב"מזמור" וב"שיר". ומבאר, דקאי על לעתיד לבא. ואית ליה להאי תנא דשית אלפי שני קיימא עלמא, ובתרי חרוב (ופלוגתא היא בראש השנה ל"א).

דלפי זה לעתיד לבוא יהיו שני ימים. יום אחד, שהוא "יום שכולו שבת ומנוחה". והיום השני הוא, "לחיי העולמים", לאחר תחית המתים.

וביום השני — "גדול ה' וכו' בעיר אלהינו", שבאלף השני נבחר הר המוריה.

בשלישי היו אומרים "אלוהים נצב בעדת א-ל", שבאלף השלישי ניתנה תורה.

ברביעי — "אל נקמות", שבאלף הרביעי החריבו האומות את בית המקדש, ועתיד הקדוש ברוך הוא לעשות נקמה בהם.

בחמישי — "הרנינו", לפי שכל האלף החמישי אין לנו בית המקדש, ואין לנו אלא רנה בפה.

בשישי — "ה' מלך גאות לבש", שבאלף השישי יהיה ה' לנו למלך, והיתה לה' המלוכה. ובשבת, שהוא נגד אלף שביעי — "מזמור שיר ליום השבת", שהוא מזמור שיר לעתיד לבא